

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Mgr. Martina Sáblíková

Právní postavení pozůstalého manžela

Rigorózní práce

Pověřený akademický pracovník: prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc.

Katedra občanského práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30.1.2018

Prohlašuji, že jsem předkládanou rigorózní práci vypracovala samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 231.023 znaků včetně mezer.

.....
Mgr. Martina Sábliková

V Praze dne 30.1.2018

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu prof. JUDr. Janu Dvořákovi, CSc., za vedení mé rigorózní práce a za jeho odborné rady, které mi v souvislosti s jejím vypracováním poskytoval.

Obsah

Úvod.....	1
Část první: Smrt jako zánik manželství	2
1.1. Smrt, její dokazování	2
1.2. Důkaz smrti veřejnou listinou	3
1.2.1. List o prohlídce zemřelého	4
1.2.2. Úmrtní list	4
1.2.3. Řízení o určení data smrti	5
1.3. Důkaz smrti, kdy nelze prohlédnout tělo zemřelého, domněnka smrti	11
1.4. Nezvěstnost	12
1.4.1. Pojem nezvěstnost	12
1.4.2. Právní jednání a nezvěstnost	12
1.4.3. Řízení o prohlášení za nezvěstného	13
1.5. Řízení o prohlášení člověka za mrtvého	15
Část druhá: Postavení pozůstalého manžela z hlediska dědického práva	21
2.1. Dědická nezpůsobilost	21
2.1.1. Čin povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jako předku, potomku nebo manželu	22
2.1.2. Zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli	23
2.1.3. Prominutí	25
2.1.4. Dědická nezpůsobilost manžela a rodičů	26
2.2. Pozůstalý manžel jako zákonný dědic	27
2.2.1. Pozůstalý manžel podle první dědické třídy	28
2.2.2. Dědicky nezpůsobilý manžel	29
2.2.3. Pozůstalý manžel podle druhé dědické třídy	31
2.3. Pozůstalý manžel jako dědic ze závěti	32
2.3.1. Pojem závěti	33
2.3.2. Společná závěť manželů	33
2.3.3. Náležitosti závěti	34
2.3.4. Manžel jako jediný dědic ze závěti	36
2.3.5. Manžel jako nepominutelný dědic	38
2.4. Pozůstalý manžel jako dědic z dědické smlouvy	40
2.4.1. Pojem dědické smlouvy	40
2.4.2. Náležitosti dědické smlouvy	42
2.4.3. Zrušení dědické smlouvy	43
Část třetí: Právní postavení pozůstalého manžela z hlediska společného jmění manželů	44
3.1. Pojem společné jmění manželů	44
3.1.1. Manželské majetkové právo a společné jmění	45
3.1.2. Společné jmění a pozůstalý manžel	46
3.1.3. Společenství jmění a společné jmění manželů	49
3.1.4. Otázka společného jmění manželů	50
3.2. Společné jmění manželů v zákonném režimu	51
3.2.1. Zákonný režim společného jmění manželů a odlišné úpravy	51
3.2.2. Nabývání součástí společného jmění manželů	52

3.2.3. Zákonný režim společného jmění manželů - popis, majetek, dluhy	55
3.2.4. Družstevní podíl v bytovém družstvu	58
3.2.5. Podíl v obchodních společnostech	63
3.2.6. Dluhy ve společném jmění manželů - charakteristika	65
3.2.7. Správa majetku v zákonném režimu společného jmění manželů	69
3.2.8. Zánik společného jmění manželů	70
3.2.8.1. Zánik společného jmění v důsledku konkursu	71
3.2.8.2. Společné jmění manželů a exekuční řízení	72
3.3. Smluvný režim společného jmění manželů	73
3.3.1. ObčZ1964 a ObčZ	73
3.3.2. Forma smlouvy v České republice a v zahraničí	74
3.3.3. Subjekty smlouvy o manželském majetkovém režimu a účinky smlouvy	75
3.3.4. Obsah smlouvy o manželském majetkovém režimu	75
3.3.5. Omezení smlouvy o majetkovém režimu	75
3.3.6. Účinnost smlouvy	76
3.3.7. Evidenci listin o manželském majetkovém režimu a Seznam listin o manželském majetkovém režim	76
3.3.8. Druhy, výhody, důsledky a význam smluveného režimu společného jmění manželů v České republice a zahraničí ..	78
3.3.9. Správa ve smluveném majetkovém režimu.....	83
3.4. Režim založený rozhodnutím soudu	84
3.4.1. Správa v režimu založeném rozhodnutím soudu	85
3.5. Vypořádání společného jmění manželů po smrti jednoho z manželů	85
3.5.1. Vypořádání společného jmění manželů dohodou	85
3.5.2. Vypořádání společného jmění rozhodnutím soudu.....	88
3.5.3. Vypořádání společného jmění	89
3.5.4. Dodatečné vypořádání společného jmění manželů.....	91
3.5.5. Právo na vypořádání společného jmění manželů.....	91
3.5.6. Specifické situace související s vypořádáním společného jmění manželů	91
Část čtvrtá: Zabezpečení pozůstalého manžela	93
4.1. Právo některých osob na zaopatření	94
4.1.1. Druhy práv některých osob na zaopatření	94
4.2. Právo na slušnou výživu	96
4.3. Právo na nutné zaopatření	99
4.4. Základní vybavení domácnosti	102
4.5. Důchodové pojištění	104
4.5.1. Vdovský a vdovecký důchod	104
Závěr	107
Seznam použitých zdrojů	110
Právní postavení pozůstalého manžela, abstrakt v českém jazyce	114
3 klíčová slova v českém jazyce	115
Legal status of a surviving spouse, abstrakt v anglickém jazyce	116
3 klíčová slova v anglickém jazyce	117

Úvod

Tématem rigorózní práce, které jsem si zvolila, je právní postavení pozůstalého manžela. Toto téma jsem si vybrala jednak nejen proto, že je zajímavé a v současné době velice aktuální, ale též z toho důvodu, že je blízké mé praxi notářské koncipientky.

V rámci této práce se pokusím rozebrat aktuální právní postavení pozůstalého manžela v situacích, které s ním přímo souvisejí. Pokusím se též o stručné srovnání s předchozí právní úpravou a úpravou zahraniční.

Tato práce je členěna do čtyř částí. V rámci první části se zaměřím na smrt manžela (zejména na její dokazování, určení data smrti, nezhvěstnost), která je předstupeň toho, aby se o druhém manželovi dalo hovořit jako o manželovi pozůstalém.

V rámci druhé části se budu zabývat pozůstalým manželem z hlediska dědického práva. Pojedu o postavení pozůstalého manžela jako dědice zákonného, tedy jako dědice v první nebo v druhé dědické třídě a o postavení pozůstalého manžela jako dědice závětního či dědice z dědické smlouvy. Pozastavím se nad současnou úpravou dědické nezpůsobilosti manžela. Též se zamyslím nad otázkou pozůstalého manžela jako nepominutelného dědice, kterým v současné době v České republice není, ale v jiných státech tomu tak je.

V další části, která bude věnována právnímu postavení pozůstalého manžela z hlediska společného jmění manželů, se budu nejprve zabývat společným jměním manželů jako takovým. Zaměřím na jednotlivé režimy společného jmění manželů, dále pak na jeho zánik a vypořádání. V rámci této kapitoly poukáži na důsledky spojené se smrtí jednoho z manželů a na postavení pozůstalého manžela v rámci pozůstalostního řízení, jakožto jeho účastníka co do vypořádání společného jmění manželů.

Nakonec se budu zabývat sociálním zabezpečením pozůstalého manžela, a to zejména s ohledem na úpravu v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku.

Cílem této práce je rozebrat postavení pozůstalého manžela v situacích výše uvedených, poukázat na určitá problematiska ustanovení, která by byla třeba více či lépe upravit, a nastínit případná možná řešení.

Část první: SMRT JAKO ZÁNÍK MANŽELSTVÍ

Pro právní postavení pozůstalého manžela je v první řadě nutné stanovit, ve kterém momentu se dá hovořit o manželovi jako o manželovi pozůstalém. Manžel se stává manželem pozůstalým ve chvíli, kdy druhý manžel zemře. Proto se v této kapitole zaměřím na institut smrti v obecné právní rovině, včetně jejích následků a dopadů.

Smrt jako jedna z právních skutečností je upravena v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku (dále jen ObčZ), který upravuje hmotněprávní stránku smrti a v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen z.ř.s.), který upravuje procesně-právní stránku smrti. V rámci této kapitoly se zaměřím jak na rovinu hmotněprávní, tak na stránku procesně právní, neboť se obě tyto roviny vzájemně prolínají.

1.1. Smrt, její dokazování

Smrt je jeden ze způsobů zániku manželství, tedy trvalého svazku muže a ženy vzniklý způsobem, jak stanoví ustanovení § 655 ObčZ. Smrt je právní stav, který je součástí života každého člověka.

Každý člověk má tzv. právní osobnost, neboli způsobilost mít práva a povinnosti v mezích právního řádu (§ 15 ObčZ). Právní osobnost je jedno z nejzákladnějších lidských práv¹. Toto právo je zakotveno i v zákoně č. 2/1993 Sb., tedy v Listině základních práv a svobod.² Právní osobnost je nový termín, který nahrazuje předchozí termín právní subjektivita, který se používal za účinnosti předchozího zákona č. 40/1964 Sb., občanského zákoníku (dále jen ObčZ1964). Pojem právní osobnost některé názory považují za hlouběji zakotvený, tradiční termín, označující člověka v jeho zejména základních, výchozích sociálních, potažmo právních pozicích. Musí se rozlišovat mezi osobností a člověkem, přičemž pojem osoby je brán více abstraktně, zahrnující různé právní vztahy, nehledě na vymezení právní osobnosti u osob fyzických a u osob právnických.³ Právní osobnost ObčZ

¹ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, 213 s.*

² čl. 5 "Každý je způsobilý mít práva."

³ Lavický, P. a kol.: *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, s. 136.*

přiznává i dítěti počatému, na které se hledí, jako na dítě již narozené (tzv. nasciturus). Pokud by se však dítě nenarodilo živé, bralo by se, že nikdy nebylo, neexistovalo. Vzhledem k tomu, že je právní osobnost právo nezadatelné a nezcizitelné, nemůže se člověk právní osobnosti vzdát ani ji nijak omezit. Takové jednání by bylo nicotné, přihlíželo by se k němu, jako by vůbec nebylo (§16 ObčZ). Člověk může právní osobnost ztratit pouze v případě své smrti.

Smrt je dle ustanovení § 2 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech transplantací tkání a orgánů a o změně některých zákonů (dále jen transplantační zákon), nevratná ztráta funkce celého mozku, včetně mozkového kmene. Dle § 10 odst. 3 tohoto transplantačního zákona je smrt prokázána nevratnou zástavou krevního oběhu nebo nevratnou ztrátou funkce celého mozku, včetně mozkového kmene v případech, kdy jsou funkce dýchání nebo krevního oběhu udržovány uměle.

Avšak ne vždy lze smrt jednoduše stanovit. Smrt se proto musí v každém případě dokázat, a to podle pravidel, stanovených zákonem. Smrt se prokazuje dvěma způsoby. Jako první se smrt prokazuje veřejnou listinou, a to za situace, kdy lze tělo mrtvého prohlédnout (§ 26 odst. 1). Pokud tento postup není možný, prohlásí soud člověka za mrtvého i bez návrhu, jeví-li se jeho smrt jako jistá (§ 26 odst. 2 ObčZ).

V následujícím bodě se budu zabývat prvním případem, a to důkazem smrti veřejnou listinou. Mým cílem bude vymezit, v jakých případech a jak lze smrt prokázat veřejnou listinou. Též se zaměřím na skutečnost, kdy není možné s dostatečnou jistotou určit přesné datum smrti, tedy na řízení o určení data smrti a na jeho právní důsledky.

1.2. Důkaz smrti veřejnou listinou

Důkaz smrti veřejnou listinou se užije tehdy, pokud je jisté, že daná osoba skutečně zemřela a lze její tělo prohlédnout. Prohlídku těla provádí dle § 86 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách) lékař, který dle § 86 odst. 1 písm. a) tohoto zákona vyplní příslušné části Listu o prohlídce zemřelého a zajistí předání jeho dalších částí subjektům stanoveným prováděcím předpisem.

1.2.1. List o prohlídce zemřelého

List o prohlídce zemřelého se dle ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) a b) vyhlášky č. 297/2012 Sb., vyhlášky o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého), skládá ze dvou částí, a to z části A a z části B. Část A se předá k vyplnění Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky, a to nejpozději do 30 dnů ode dne smrti, tedy po vyšetření veškerých příčin úmrtí. Část B1 se předává k vyplnění matričnímu úřadu, který musí zaznamenat změnu v důsledku smrti. Část B2 se předává osobě zajišťující pohřbení a část B3 samotnému provozovateli pohřební služby zajišťující pohřbení.

Dle ustanovení § 21 odst. 3 zákona č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů (dále jen matriční zákon) má lékař, který provedl prohlídku zemřelého, povinnost matričnímu úřadu oznámit smrt dané osoby do 3 dnů. Matriční úřad na základě tohoto sdělení učiní zápis do knihy úmrtí. Součástí tohoto zápisu bude dle ustanovení § 21 odst. 1 matričního zákona den, měsíc, rok a místo úmrtí dané osoby, dále její jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení této osoby a dále den, měsíc, rok a místo narození, rodné číslo, osobní stav, pohlaví, státní občanství a místo trvalého pobytu zemřelého. V neposlední řadě se též uvede jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, a rodné číslo žijícího manžela či partnera zemřelého. Na závěr se vyplní datum a podpis matrikáře.

1.2.2. Úmrtní list

Úmrtní list vydává dle ustanovení § 10 odst. 3 matričního zákona příslušný matriční úřad, v jehož správním obvodu osoba zemřela. Pokud nelze zjistit, kde přesně osoba zemřela, je příslušný matriční úřad toho správného obvodu, ve kterém byla osoba nalezena. Pokud však osoba zemřela v dopravním prostředku, je příslušný úřad, v jehož správním obvodu byla osoba vyložena. Pokud osoba zemřela v cizině, je příslušná k zápisu do matriční knihy pouze zvláštní matrika, tedy Úřad městské části Brno-střed (§ 3 odst. 5 matričního zákona).

Úmrtní list dává odpověď na to, kdy osoba zemřela a kde. Může se ale stát, že nelze přesně zjistit datum úmrtí dané osoby, i to i přes provedení prohlídky těla zemřelého, a přes všechna další vyšetřování a pokusy o zjištění přesného data smrti člověka. V takovém případě je matřina povinná sdělit soudu, že se nepodařilo zjistit datum smrti zemřelého (§ 22 zákona matričního zákona) a je nutno určit datum úmrtí na základě rozhodnutí soudu.

1.2.3. Řízení o určení datu smrti

Úmrtí, respektive smrt je důležitá zejména v dědickém právu. A to proto, že je jedním ze základních předpokladů pro vznik dědického práva. Pokud by smrt člověka nebyla prokázána, nelze o dědickém právu hovořit. Dalšími předpoklady pro vznik dědického práva je existence pozůstalosti, existence způsobilého dědic a přijetí popřípadě odmítnutí dědického práva.⁴

Proto je nutné vědět přesné datum smrti dané osoby. Odpověď na to, jak postupovat v případě, kdy datum smrti není možné určit, dává z.ř.s. Ještě před úpravou z.ř.s. bylo upraveno řízení o úmrtí zákonem č. 99/1963 Sb., o občanském soudním řízení (dále jen o.s.ř.). Jak je patrné, změnila se současná terminologie, která používá pojmu smrt, namísto dříve užívaného úmrtí. Úprava řízení o určení data narození nebo úmrtí byla dle dřívější právní úpravy obsažena v § 194a o.s.ř. Dá se říci, že současná právní úprava určení data smrti je z velké části převzata z té minulé a kromě odlišného termínu smrti od úmrtí se mnoho nezměnilo.

a) Zahájení řízení, věcná a místní příslušnost soudu

Matriční úřad má povinnost dle ustanovení § 59 z.ř.s. oznámit soudu, v jehož obvodu má své sídlo, že nelze zjistit i přes veškeré snahy datum smrti dané osoby. Z toho důvodu tak ani není možné, aby provedl zápis data úmrtí do úmrtního listu.

Věcně příslušný k řízení o určení data smrti bude soud okresní, neboť se bude jednat o řízení v prvním stupni (§ 3 z.ř.s.). Otázka místní příslušnosti je vyřešena - bude se jednat o soud, v jehož obvodu, jak již bylo výše napsáno, má oznamující matriční úřad sídlo. Podle pravidel dle matričního zákona se tak bude jednat o matriční úřad, ve kterém

⁴ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, 1 s.

osoba zemřela, popřípadě, kde bylo nalezena. Pokud osoba zemřela v zahraničí, bude se jednat o matriční úřad Brno - střed.

Okresní soud pak usnesením zahájí řízení na základě podnětu, který mu dá příslušný matriční úřad, a to za předpokladu, že mu matriční úřad prokáže, že provedl potřebná šetření ke zjištění data smrti. V opačném případě, popřípadě, když matriční úřad výsledky svého šetření nepředloží soudu k jejich posouzení, soud tento jeho podnět odloží, do doby řádného předložení veškerých šetření.⁵ Cílem tohoto ustanovení je, dle mého názoru, nezatěžování soudního aparátu v případech, kdy lze smrt dané osoby zjistit, avšak matriční úřad neprovedl dostatečná šetření, která provést měl.

Z ustanovení o zahájení soudního řízení o určení data smrti by se dalo dovodit, že řízení bude zahájeno pouze ex offo a na základě podnětu matričního úřadu. Dle některých právních názorů může podat podnět každý, kdo má právní osobnost, resp. způsobilost být účastníkem řízení. Řízení o určení data smrti je totiž možné zahájit i bez návrhu dle ustanovení § 13 z.ř.s. Soud má povinnost zvážit každý podnět a případně se obrátit na příslušný matriční úřad s žádostí o poskytnutí informací v dané věci.⁶

S tímto názorem souhlasím, protože se skutečně jedná o řízení, které je možné zahájit i bez návrhu. Dle ustanovení § 13 z.ř.s. se řízení se zahajuje i bez návrhu, není-li zákonem stanoveno, že lze řízení zahájit jen na návrh. To ale v případě řízení o určení data smrti nikde v z.ř.s. stanoveno není. Proto podnět (návrh) na zahájení takového řízení může podat každý. Mohl by to být například lékař provádějící prohlídku zemřelého. Ale spíše se bude jednat o někoho, kdo má k zůstaviteli blízký vztah. Takový podnět by jistě mohl podat pozůstalý manžel, například proto, že příslušný matriční úřad nekonal bez zbytečných průtahů.

Vzhledem k tomu, že je řízení o určení data smrti řízením nesporným, vychází se ze zásady dispoziční, tedy ze zásady, že je možné zahájit řízení i na návrh. Tak tomu nebylo za dřívější úpravy v o.s.ř. Jelikož bylo nejednoznačné, zda se dá řízení zahájit i bez návrhu, dalo se řízení zahájit pouze na základě podnětu matričního úřadu. Zabránilo se tak

⁵ Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I, II Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1460.

⁶ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 125 - 126.

dohadům ohledně toho, kdo může řízení zahájit. V ostatních případech soud řízení zastavil.

7

Současná právní úprava postupuje dle pravidel nesporného řízení. Tak budou účastníky řízení dle ustanovení § 6 z.ř.s. navrhovatel a ten, o jehož právech a povinnostech má být jednáno. Z povahy věci se nebude jednat o osobu zemřelého, který ztratil smrtí procesní způsobilost být účastníkem řízení a ztratil tak i svoji právní osobnost. Smrt osoby má ale jistě vliv i na právní postavení jiných osob, zejména na osobu pozůstalého manžela, partnera, a jiných blízkých osob. Stejně tak i na účast zemřelého v právnických osobách, ale i na osobu zaměstnavatele, který zemřelého za života zaměstnával.

Opatrovník

V již zahájeném řízení je zemřelému k ochraně jeho zájmů soudem jmenován opatrovník pro řízení o určení data smrti (§ 61 z.ř.s.), jak tomu bylo i za předešlé právní úpravy v o.s.ř. V osobě opatrovníka mrtvého ale spatřuji problém, neboť opatrovník je jmenován soudem pouze, pokud fyzická osoba není schopna samostatně právně jednat před soudem. Tomu je v případě, kdy nemá osoba procesní způsobilost. Procesní způsobilost být účastníkem řízení se odvíjí od toho, zda má osoba právní osobnost, nebo pokud ji osobě soud přizná. V tomto případě ale mrtvý již nemůže samostatně právně jednat, je mrtvý, zároveň ani nemůže být účastníkem řízení, nemá právní osobnost. Opatrovník tedy není samostatným účastníkem řízení, ale zástupcem účastníka řízení. V tom je ale právně spatřuji problém, neboť osoba, která zemřela, již z povahy věci být účastníkem řízení nemůže. Proto se domnívám, že je toto ustanovení chybně formulované. Dle některých právních názorů by měl být opatrovník považován přímo za účastníka řízení, namísto zástupce zemřelého.⁸ Soud by proto po smrti osoby měl jednat jenom s opatrovníkem jako se zemřelým. Jako opatrovníka pak soud jmenuje osobu blízkou, nebo jinou vhodnou osobu (§ 29 o.s.ř.). Tak to může být právě manžel zemřelého. V ostatních případech jmenuje soud opatrovníkem advokáta.

⁷ Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I, II Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1460.

⁸ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 125 s.

Dále se nabízí otázka, jaké zájmy opatrovník chrání. Zemřelý po smrti už žádné zájmy nemá, nemá ani procesní způsobilost ani právní osobnost. Proto jediný zájem, který zde lze spatřovat je ten, že se má určit datum jeho smrti, od kterého se dále odvíjí další věci.

Vyhláška

Dalším, dle mého názoru problematickým, resp. nedokonalým ustanovením, je ustanovení o výzvě osob, aby se přihlásily ohledně podstatných okolností, které by mohly vést je zjištění přesného data smrti osoby. Dle ustanovení § 62 z.ř.s. soud takto vyzve vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem každého, kdo zná okolnosti, z nichž lze zjistit datum smrti člověka nebo které by k takovému zjištění mohly vést, aby se přihlásil a sdělil soudu podstatné okolnosti vedoucí k zjištění data smrti osoby, a to do jednoho měsíce od uveřejnění vyhlášky. Ve vyhlášce pak uvede okolnosti tohoto řízení. Především o koho se jedná, tedy totožnost osoby, která zemřela, její datum narození, kde zemřelý bydlel, zdržoval se, kde pracoval, a další, přičemž soud musí oznámit, že po lhůtě, kterou ve vyhlášce uvede, určí datum smrti zemřelého. Soud sám dále musí provádět další šetření, která by přispěla k zjištění data smrti zemřelého. Tak může spolupracovat s jinými orgány, například Policií ČR, zdravotnickými zařízeními a dalšími orgány či osobami.

Soud dle ustanovení § 62 z.ř.s. vyzve osoby vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem. Takový způsob může být například uveřejnění v tisku, na internetu, aby se lidé o takové výzvě dozvěděli, nebo i třeba v Obchodním věstníku. Dále ale zákon hovoří jen a pouze o vyhlášce. Do jednoho měsíce od uveřejnění vyhlášky se mají osoby přihlásit. Je otázka, zda platí tento měsíc i pro uveřejnění výzvy jiným vhodným způsobem. Dle mého názoru pouze zákonodárce zapomněl dodat, že pro uveřejnění jiným způsobem budou platit stejná pravidla. Proto by asi ale mělo být toto ustanovení v tomto duchu upraveno.

Rozsudek, role pozůstalého manžela

Poté, co soud zjistí veškeré podstatné informace ohledně stanovení data smrti, rozhodne rozsudkem, ve který den člověk zemřel. Proti takovému rozhodnutí je přípustné odvolání. Tento rozsudek může podle ustanovení § 63 odst. 1 z.ř.s. soud vydat po uplynutí lhůty uvedené ve vyhlášce. I zde opět nastává problém v případě, že byla výzva podle ustanovení § 62 z.ř.s. provedena jiným způsobem než vyhláškou. Je jistě možné, aby soud

učinil jak vyhlášku, tak i uveřejnění výzvy jiným vhodným způsobem. Potom se zcela jistě lhůta bude řídit podle uveřejněné vyhlášky. Jelikož však zákon stanoví, že výzvu soud provede vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem, nemusí být vyhláška vůbec vydána. Potom by požadavek na uplynutí lhůty uvedené ve vyhlášce nemohl být nikdy naplněn, když žádná vyhláška vydána nebyla. Asi by bylo možné rozšiřujícím výkladem dovodit, že je možné rozsudek vydat po uplynutí lhůty uvedené ve výzvě učiněné jiným vhodným způsobem, ale zcela jistě by bylo lepší, aby tato okolnost byla zohledněna přímo v zákoně. Případně je možné, že vůbec nebylo záměrem zákonodárce připustit, aby vyhláška byla zcela opomenuta a v textu zákona mělo být uvedeno, že soud vyzve příslušné osoby vyhláškou a případně i jiným vhodným způsobem.

Pokud by se po právní moci rozsudku zjistilo, že je datum určené chybně, rozhodne soud o změně rozsudku, popřípadě rozsudek zruší. Aby došlo ke změně, popřípadě zrušení rozsudku, bude vyžadováno, aby byly prokázány takové nové okolnosti, které by jasně vyvrátily takto stanovené datum úmrtí. Může to tak být například v případě, kdy někdo sdělí, že osobu v inkriminovaný den viděl. Ke změně rozsudku dojde i v situaci, že se prokáže jiné datum úmrtí. Tak bude jasné, že osoba zemřela například o den později. Pokud je ale pouze namítáno, že osoba v den určený v rozsudku být mrtvá nemohla (někdo ji viděl), avšak nelze s jistotou říci, že osoba zemřela v nějaký jiný den, soud rozsudkem rozhodnutí zruší a bude muset zahájit nové řízení, které bude mít za účel stanovit datum smrti osoby.⁹

Změnu, popřípadě zrušení rozsudku může soud učinit ex offio, ale i na návrh osoby, která prokáže svůj právní zájem na takové změně. Touto osobou může být například právě pozůstalý manžel.

Pozůstalý manžel

Určení data smrti manžela má velké důsledky na postavení manžela přeživšího. A to zejména z hlediska práva dědického, kdy je manžel vzhledem k okolnostem v první nebo druhé zákonné třídě dědiců.

⁹ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 127 s.

Jak by se ale postupovalo, pokud by byli manželé v rozvodovém řízení, jejich manželství by bylo soudem rozvedeno, ale manželé se nevzdali práva na odvolání. V tom případě by běžela patnácti denní lhůta pro podání odvolání (§ 204 odst. 1 o.s.ř.) Pokud by bylo soudem určeno, že zůstavitel zemřel až po této patnácti denní lhůtě, druhý manžel by se nestal dědicem po zůstaviteli, protože k datu smrti zůstavitele již nebyli manžely. To by se ale nemuselo líbit druhému manželovi, který by po zemřelém manželovi chtěl dědit. Mohl by proto napadnout rozsudek o prohlášení o určení data smrti zůstavitele. Pokud by dosáhl změny tohoto rozsudku tak, že datum smrti by bylo určeno tak, že od doručení rozsudku o rozvodu manželství by neuplynula lhůta patnácti dnů, rozvodový rozsudek by nenabyl právní moci a k datu smrti zůstavitele pozůstalý manžel byl jeho zákonným manželem. Proto by se k němu přihlíželo jako k zákonnému dědici po zůstaviteli.

Situace by byla podobná i za předpokladu, že by se manželé vzdali práva odvolání proti rozvodovému rozsudku. Takový rozsudek nabývá právní moci okamžikem doručení. Proces doručování se řídí pravidly dle ustanovení § 45 o.s.ř. Rozsudek se tak v první řadě doručuje přímo při jednání. Často se ale stává, že k doručení na místě nedojde, a proto bude muset být využit jiný způsob doručení. Tím je doručení rozsudku soudem prostřednictvím veřejné datové sítě do datové schránky příjemce. Pokud nelze ani takto doručit písemnost, doručí ji soud na žádost adresáta na jinou adresu nebo na elektronickou adresu. Pokud ani tímto způsobem není možné doručit písemnost, nařídí předseda senátu doručit písemnost prostřednictvím doručujícího orgánu, nebo účastníka řízení či jeho zástupce.

Pokud by osoba zemřela v lhůtě pro doručení, opět by se dalo na druhého manžela hledět jako na zákonného dědice, protože rozsudek o rozvodu manželství nenabyl právní moci.

Jestliže bude chtít pozůstalý manžel dosáhnout změny rozsudku soudu o určení data smrti zůstavitele, bude muset tuto skutečnost soudu prokázat. To bude předpokládat předložení takových důkazů, které by jasně vyvracely tvrzení soudu, že zůstavitel zemřel v ten onen den.

V následující kapitole se se zaměřím na druhý způsob dokazování smrti a jeho odlišení od domněnky smrti.

1.3. Důkaz smrti, kdy nelze prohlédnout tělo zemřelého, domněnka smrti

Důkaz smrti a domněnka smrti

Pokud nelze tělo údajně zemřelého prohlédnout a zároveň byl účastníkem takové události, kdy se jeho smrt jeví jako jistá, prohlásí takého člověka soud za mrtvého i bez návrhu (§ 26 odst. 2 ObčZ). Tento způsob prokazování smrti se uplatní například tehdy, když se zjistí, že údajně zemřelý byl účastníkem lodního neštěstí, při kterém podle dosavadních zjištění zemřely všechny osoby, avšak těla se nenašla. V takovém případě soud rozhodne rozsudkem i bez návrhu a prohlásí osobu za mrtvou.

Domněnka smrti

Od předešlého příkladu je nutné rozlišit tzv. domněnku smrti. Té se užije v případě, kdy se má důvodně za to, že člověk zemřel. Nejedná se o situaci, kdy se smrt jeví jako jistá, jak je tomu u důkazu smrti, na základě kterého soud i bez návrhu prohlásí osobu za mrtvou. Je zde byt' minimální pochybnost, že osoba stále žije. Tak tomu bude například za situace, kdy skupina dobrodruhů v pralese táboří, přičemž jeden dobrodruh se od skupiny oddělí s tím, že si půjde zaplavat do řeky. Dlouho se nevrací, ostatní se ho snaží najít. U řeky najdou pouze jeho oblečení, je tedy patrné, že se vydal plavat, avšak po jejich příteli není nikde ani stopy. Po chvíli vidí v řece plavat krokodýla. Zdá se tak, že jejich přítele napadl a stáhl pod hladinu. Vzhledem k přítomnosti krokodýla v řece se ostatní nesnaží jít do řeky hledat svého přítele. Ani za několik dalších dní se nevrací, lze se tedy důvodně domnívat, že jejich přítel již není naživu.

Na tomto příkladu jsem se snažila demonstrovat, že smrt se sice jeví jako důvodná, avšak ne zcela jistá. V takových případech může soud prohlásit osobu za mrtvou pouze na návrh osoby, která má na tomto prohlášení právní zájem. Může se tak jednat zejména o manžela či registrovaného partnera. Na základě rozhodnutí soudu o prohlášení člověka za mrtvého dochází k zániku manželství, resp. registrovanému partnerství, a to k datu, které prohlásí soud jako datum smrti tohoto člověka.

K otázce prohlášení člověka za mrtvého a jeho důsledků, se vrátím následovně. Nejprve se zaměřím na institut nezvěstnosti, který je i vzhledem k prohlášení člověka za mrtvého důležitý, a domnívám se, že by měl být primárně uveden.

1.4. Nezvěstnost

Předstupěň před tím, než může být osoba prohlášena za mrtvou, může být její nezvěstnost. Bude to v případě, kdy není jisté, jestli je osoba stále naživu, popřípadě jestli zemřela.

1.4.1. Pojem nezvěstnosti

Institut nezvěstnosti je staronový, původně mrtvý institut, který byl na našem území znám do roku 1951.¹⁰ Naposledy byla nezvěstnost řešena v zákoně č. 946/1811 Sb., obecném zákoníku občanském (dále jen OZO), kde byla upravena v § 24. Zákoník přímo neuváděl pojem nezvěstnost, ale z textu zákona se dala vyvodit. Do té doby nezvěstnost nebyla nijak upravena. Důvodem jejího návratu může být možnost právní ochrany nezvěstné osoby, ale i dalších osob, na které má prohlášení osoby za nezvěstnou dopad.

Osoba se stává osobou nezvěstnou za kumulativně splněných podmínek (§ 66 odst. 1 ObčZ), a to:

- je svéprávná (způsobilá právně jednat)
- opustila své bydliště
- nedala o sobě zprávu
- a není známo, kde se zdržuje.

Prohlásit osobu za nezvěstnou může jen soud, a to na návrh osoby, která má na tomto prohlášení právní zájem. Dle ustanovení § 66 odst. 2 ObčZ jsou demonstrativně uvedeni manžel, jiné blízké osoby, spoluvlastník, zaměstnavatel nebo korporace, v níž je tato osoba účastna.

1.4.2. Právní jednání a nezvěstnost

Pokud je k právnímu jednání dle § 67 odst. 1 ObčZ potřeba udělení souhlasu, přivolení, odevzdání hlasu nebo jiného konání osoby prohlášené za nezvěstnou, nepřihlíží se k této potřebě. Nesmí se ale jednat o záležitost osobního stavu nezvěstného. Avšak ten,

¹⁰ WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol. *Civilní právo procesní. První část - Řízení nalézací.* Praha: Linde, 2014. 377 s.

kdo jedná, dotýká se záležitosti nezvěstného, musí tak činit i s přihlédnutím k zájmům nezvěstného.

Manžel může požádat o prohlášení druhého manžela za nezvěstného zejména v případech, kdy potřebuje učinit důležité rozhodnutí, které ale vyžaduje souhlas druhého manžela.

Je nutné ale zdůraznit, že takto lze jednat bez součinnosti druhé osoby jen za předpokladu, že je tato osoba prohlášena za nezvěstnou. Tedy za předpokladu, že již proběhlo soudní řízení prohlášení člověka za nezvěstného a byl tento člověk prohlášen za nezvěstného (§ 67 odst. 1 ObčZ).

Může ale nastat situace, kdy je nutné konání osoby, která je nezvěstná, ale dosud nebyla prohlášena za nezvěstnou. V takovém případě lze jednat i bez souhlasu nebo jiného nezbytného projevu vůle nezvěstného poté, co opustil své bydliště, avšak dříve, než byl za nezvěstného prohlášen, přestože toto prohlášení bylo bez zbytečného odkladu navrženo. Na takové jednání se pak hledí jako na jednání učiněné s odkládací podmínkou vydání rozhodnutí, jímž byla osoba prohlášena za nezvěstnou.

Pokud bude například jeden manžel jednat bez souhlasu manžela druhého, který však dosud nebyl prohlášen za nezvěstného, nebude se k takovému jednání přihlížet do doby, než bude druhý manžel prohlášen za nezvěstného. Bude ale nutné prohlášení za nezvěstného bez zbytečného odkladu navrhnout.

1.4.3. Řízení o prohlášení za nezvěstného

Zahájení řízení, věcná a místní příslušnost soudu

Řízení o prohlášení člověka za nezvěstného lze zahájit pouze na návrh. Soud ex offo ani na základě podnětu vůči němu směřovanému toto řízení nezahájí. Samotné řízení je upraveno v ustanoveních § 50 - § 53 z.ř.s.

Věcně příslušným soudem bude soud prvního stupně, soud okresní. Místně příslušným bude dle ustanovení § 50 z.ř.s. soud, který byl naposledy soudem obecným pohřešovaného. Jelikož se logicky neví, kde se tato osoba zdržuje, nemůže se uplatnit pravidlo ustanovení § 4 odst. 1, kdy se jedná o obecný soud osoby, v jejímž zájmu se řízení

koná. Použije se tedy subsidiárně ustanovení v o.s.ř., tedy obecným soudem bude soud, v jehož obvodu měl pohřešovaný bydliště, popřípadě kde se zdržoval.¹¹

Řízení lze podat na pouze návrh v souladu se zásadou dispozice řízení. Ustanovení § 51 z.ř.s. stanoví, že účastníkem řízení bude osoba, která má být prohlášena za nezvěstnou a ten, kdo podle jiného právního předpisu může podat návrh na zahájení řízení.

Vyhláška

Na základě takto podaného návrhu soud dle ustanovení § 53 z.ř.s. vyhláškou nebo jiným vhodným způsobem pohřešovaného vyzve, aby se přihlásil. Ve vyhlášce uvede soud podstatné informace, tedy zejména jméno a příjmení pohřešovaného, kde se naposledy zdržoval, co soud doposud zjistil a uvede, v jaké lhůtě má pohřešovaný, popřípadě osoby, které o něm vědí, podat zprávu a to buď přímo soudu nebo jeho opatrovníku, popřípadě jeho zástupci. Lhůta pro podání zprávy činí tři měsíce. Ve vyhlášce však musí být soudem uvedené datum, kdy tato lhůta končí.

Ustanovení § 53 z.ř.s. stanoví, že soud vyhláškou nebo jiným způsobem vyzve k podání zprávy pohřešovaného, popřípadě jiné osoby, které o něm mají nějaké informace. Jiný vhodný způsob může být například oznámení v tisku. Dále se ale mluví jen a pouze o vyhlášce. Domnívám se, že zákonodárce zde myslel i tento jiný způsob, jen ho přímo dále neuvedl.

Opatrovník

Osobě, která nemůže před soudem samostatně právně vystupovat, tedy v tomto případě se bude jednat o osobu nezvěstnou (viz ustanovení § 29 o.s.ř.), se ustanoví opatrovník. Takto ustanovený opatrovník bude zejména osoba blízká, tedy například manžel takovéto osoby. Opatrovníka ale může mít osoba již dříve, a to k ochraně jeho zájmů dle ustanovení § 465 ObčZ.¹²

¹¹ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 113 s.

¹² SVOBODA, Karel; TLÁŠKOVÁ, Šárka; VLÁČIL, David, a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2015. 107-113 s.

Rozhodnutí soudu

Pokud se v tříměsíční lhůtě pohřešovaný člověk nepřihlásí, bude prohlášen za nezvěstného. Proti tomuto rozsudku je možné podat odvolání.

Zánik účinků prohlášení za nezvěstného

Další náležitosti z.ř.s. nestanoví. Tak není upraveno, jak se bude postupovat v případech, kdy se osoba prohlášená za nezvěstnou vrátí. Tam, kde nedává odpověď z.ř.s. nastupuje ObčZ. Ten jasně stanoví, že pokud se osoba prohlášená za nezvěstnou vrátí, nebo jmenuje správce svého jmění, pozbyde toto prohlášení účinků (§ 68 ObčZ).

I když se ale zruší prohlášení za člověka za nezvěstného, nestanou se právní jednání učiněná v době, kdy byl prohlášen za nezvěstného neplatnými. (§ 69 ObčZ). Tak se například nebude moci dovolávat nezvěstný manžel neplatnosti jednání druhého manžela, ke kterému nedal v době prohlášení souhlas, protože se k němu v tu chvíli nepřihlíželo. Avšak musí se přezkoumat, zda toto jednání bylo i v zájmu tohoto nezvěstného manžela. Pokud by například druhý manžel prodal dobře prosperující obchodní závod za nízkou cenu, asi by se jen těžko dalo považovat toto jednání za jednání v zájmu nezvěstného manžela. Nic by ovšem nebránilo, aby se původně pohřešovaný manžel domáhal svých práv žalobou u soudu.

Nezvěstnost je jedním z možných předstupňů pro řízení o prohlášení člověka za mrtvého. Proto je následující bod věnován právě řízení o prohlášení za mrtvého.

1.5. Řízení o prohlášení člověka za mrtvého

V řízení o prohlášení za mrtvého se musí rozlišovat, zda se jedná o prohlášení za mrtvého, který byl již dříve prohlášen za nezvěstného či nikoli. S tím souvisí i podmínky, za kterých je možné takového člověka prohlásit za mrtvého.

Pokud byl člověk prohlášen již dříve za nezvěstného, lze ho prohlásit za mrtvého nejdříve po pěti letech počítaných od konce roku, v němž došlo k prohlášení za nezvěstného (§ 73 ObčZ).

Pokud byl člověk nezvěstný, avšak za nezvěstného prohlášen nebyl, může být prohlášen za mrtvého nejdříve po uplynutí sedmi let od konce roku, v němž se objevila

poslední zpráva, z níž lze usuzovat, že byl ještě naživu (§ 74 ObčZ). Pokud se stal nezvěstným v době nezletilosti, lze ho prohlásit za mrtvého po jeho 25 roku života. Nakonec účastníka nehody, například letecké, kdy lze předpokládat, že nepřežil lze prohlásit za mrtvého nejdříve po uplynutí tří let od konce roku, v němž se objevila poslední zpráva, že je ještě naživu.

Zahájení řízení, věcná a místní příslušnost soudu

Řízení, podle kterého se člověk prohlásí za mrtvého, je upravené v z.ř.s. Věcně příslušný je soud prvního stupně, soud okresní. Místně příslušným soudem je soud, který byl naposledy soudem obecným pohřešovaného (§ 54 z.ř.s.). Obecným soudem bude dle ustanovení § 85 o.s.ř. soud, v jehož obvodu měl mrtvý bydliště, popřípadě ve kterém se mrtvý zdržoval.

V řízení o prohlášení za mrtvého rozlišujeme mezi prohlášením za mrtvého na základě důkazu smrti, kdy se smrt jeví jako jistá a na základě domněnky smrti, kdy se smrt jeví jako pravděpodobná.

V prvním případě může zahájit řízení soud usnesením jak na návrh, tak ex offo, přičemž vycházíme opět ze zásady dispozice řízení. V druhém případě ale dochází ke změně, neboť v případě domněnky smrti lze řízení zahájit pouze na návrh. Účastníkem řízení tedy bude navrhovatel a osoby, které mají právní zájem na rozhodnutí. V samotném návrhu prohlášení za mrtvého nemusí být nezvěstný označen svým rodným číslem nebo datem narození, popřípadě též místem narození nebo posledního známého bydliště. To platí ale za předpokladu, že navrhovatel uvede takové skutečnosti, které soudu umožní, aby šetřením potřebné údaje zjistil. Za mrtvou může být rozsudkem soudu prohlášena jen taková fyzická osoba, jejíž rodné číslo nebo datum narození bylo zjištěno. Popřípadě též místo narození nebo posledního známého bydliště.¹³

Osobou navrhovatele bude manžel, děti, ale i rodiče, popřípadě další osoby, kterým se smrtí této osoby změní právní postavení. Zaměříme-li se na manžela, prohlášením druhého manžela za mrtvého manželství mezi těmito manžely zaniká. Se zánikem manželství úzce souvisí i majetek, který spolu manželé měli, neboť zánikem manželství

¹³ Usnesení Nejvyššího soudu, ze dne 23.9.2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004, dostupné na www.nsoud.cz.

zanikne i společné jmění manželů. V dědickém, resp. pozůstalostním řízení se pak bude muset vypořádat společné jmění manželů.

Rozhodnutí soudu

Soud rozhoduje v řízení rozsudkem, ve kterém určí den, který platí za den smrti, popřípadě kterého data se nezvěstný nedožil. Do matriční knihy úmrtí se pak dle § 21 odst. 2 b) matričního zákona, na základě rozsudku prohlášení za mrtvého zapíše den úmrtí takovéto osoby.

Dle judikátu Nejvyššího soudu ze dne 27.6.2006¹⁴ musíme rozlišovat mezi ztrátou právní osobnosti, tedy mít práva a povinnosti, takovéto osoby a mezi nabýváním dědictví. Osoba prohlášená za mrtvou ztrácí právní osobnost ex nunc, tedy právní mocí rozhodnutí prohlášení osoby za mrtvou. Naproti tomu dědictví se nabývá k datu uvedenému v prohlášení za mrtvého. V tomto judikátu byla nastíněna situace, kdy žalobce žaloval žalovaného o zaplacení peněžní částky, kvůli níž soud poté vydal platební rozkaz. Zjistilo se však, že v té době se vedlo u stejného soudu řízení o prohlášení žalovaného za mrtvého. Když tento soud pravomocně rozhodl o prohlášení za mrtvého, soud, u něhož probíhalo řízení o vydání platebního rozkazu, řízení zastavil z důvodu nedostatku podmínek řízení. Jako důvod uvedl, že žalovaný ztratil způsobilost být účastníkem k datu, které bylo uvedeno jako datum smrti v rozsudku prohlášení za mrtvého. Žalobce se proti tomu odvolal s tím, že účinky prohlášení za mrtvého neměly být posuzovány ex tunc, ale ex nunc, tedy až od právní moci rozsudku prohlášení za mrtvého. Do té doby měl žalobce způsobilost být účastníkem řízení. Odvolací soud se k jeho názoru nepřiklonil, naopak se přiklonil k názoru soudu prvního stupně. Žalobce proto podal dovolání z důvodu nesprávného právního posouzení. Dovolací soud mu dal za pravdu a rozhodnutí zrušil a vrátil soudu prvního stupně, který již byl vázán jeho právním názorem. Ten rozhodl, že rozhodnutí o prohlášení za mrtvého je rozhodnutím konstitutivním, tedy má účinky ex nunc. Účinky ex tunc, které jsou zvláštním případem u práva dědického, v tomto případě nehrají roli. Osoba ztratila svoji způsobilost být účastníkem až od rozhodnutí prohlášení za mrtvého. V případě, že osoba ztratí způsobilost být účastníkem řízení v průběhu řízení, bude se dále postupovat podle ustanovení § 107 OSŘ.

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2006, sp. zn. 33 Odo 240/2005, dostupné na www.nsoud.cz.

Změna rozsudku

Může se stát, že soud vynese chybný rozsudek, a to v důsledku toho, že osoba prohlášená za mrtvou je živá, nebo byla prohlášena za mrtvou v době, kdy ještě neuplynula zákonná lhůta pro to, aby tato osoba mohla být prohlášena za mrtvou. V tomto případě dle § 57 z.ř.s. soud rozsudek zruší.

Pokud byl rozsudek zrušen z důvodu neuplynutí zákonné lhůty pro prohlášení osoby za mrtvou, počká se, až tato zákonná lhůta proběhne. Do té doby se bere, že osoba nezemřela, opět se obnovují její právní vztahy, vyjma manželství, či registrovaného partnerství.

Postavení manžela a zrušení prohlášení za mrtvého

Pokud se zjistí, že osoba prohlášená za mrtvou je živá, obnovují se veškeré její právní vztahy, vyjma manželství a registrovaného partnerství. Manželství se tedy podle ObčZ neobnovuje. To je změna oproti stavu, který platil do 31.12.2013. Podle ustanovení § 22 zákona č. 94/1963 Sb., zákona o rodině, platilo, že bude-li prohlášení za mrtvého zrušeno, neobnoví se zaniklé manželství, jestliže mezitím manžel toho, kdo byl prohlášen za mrtvého, uzavřel manželství nové. Dříve se tedy manželství obnovovalo. Výjimkou bylo pouze uzavření manželství nového.

Následky zrušení prohlášení za mrtvého mají na druhého manžela poměrně velké dopady, které se pokusím dále rozebrat.

Pokud již po osobě, která byla prohlášena za mrtvou, proběhlo pozůstalostní řízení, v rámci kterého došlo i k vypořádání společného jmění manželů (§ 162 z.ř.s.) a později se zjistí, že osoba je naživu, soud dle ustanovení § 191 odst. 1 z.ř.s. zruší rozhodnutí o pozůstalosti a řízení zastaví. Po právní moci tohoto usnesení soud učiní opatření k obnovení zůstavitelových práv a povinností (§ 191 odst. 2 z.ř.s.)

Otázka ale je, co se stane s majetkem, který byl součástí společného jmění manželů a soud v pozůstalostním řízení provedl jeho vypořádání. Soud o vypořádání společného jmění manželů rozhoduje dle ustanovení § 162 z.ř.s. Rozhodnutí o dědictví pak vydává dle ustanovení § 184 z.ř.s., přičemž zákon stanoví, že součástí tohoto usnesení může být i rozhodnutí podle § 162 z.ř.s. V případě, že se zjistí, že osoba považovaná za mrtvou je

naživu, bude podstatné, zda usnesení o vypořádání společného jmění manželů bylo součástí usnesení o dědictví. Zákon totiž výslovně stanoví, že se ruší pouze usnesení o pozůstalosti (dědictví). Pokud usnesení o vypořádání společného jmění manželů bylo součástí usnesení o pozůstalosti, pak došlo i k zrušení tohoto vypořádání. Jestliže však soud vydal ohledně vypořádání společného jmění manželů samostatné usnesení, ze zákona se takové usnesení neruší. Proto pouhá skutečnost, zda tato usnesení byla či nebyla vydána samostatně, vede k různým následkům.

V případě samostatných usnesení se vypořádání společného jmění manželů neruší. „Pozůstalému“ manželovi tak náleží vše, co podle tohoto vypořádání nabyl a ta část společného majetku, která byla zařazena do aktiv pozůstalosti se zpětně vrací do vlastnictví osoby neplatně prohlášené za mrtvou.

V případě, že usnesení o vypořádání společného jmění manželů bylo součástí usnesení o dědictví, pak se současně se zrušením usnesení o pozůstalosti (dědictví), zrušilo i usnesení o vypořádání společného jmění manželů. V takovém případě bude mít velký význam, jaká doba uplynula. Pokud totiž uplynula doba tří let od zániku manželství, nastává domněnka vypořádání podle ustanovení § 741 ObčZ. Pokud ne, nejspíše se společné jmění manželů obnovilo a bude potřeba nové vypořádání.

Dle mého názoru se osoba, která byla prohlášena za mrtvou, ale bylo zjištěno, že je naživu, může dožadovat vrácení majetku, na který má za zákona právo. Své právo bude uplatňovat vůči dědicům, kteří tento její majetek nabyli. Otázka je, co by taková osoba mohla dělat, pokud by již dědicové veškerý její majetek vyčerpali. Nejspíše by se mohla domáhat na dědicích náhrady škody, kterou jí svým jednáním způsobili. Na druhou stranu dědici nepředpokládali, že tato osoba žije, a s majetkem nakládali jako jeho oprávnění vlastníci.

Změna rozsudku

Může se ale také stát, že osoba skutečně zemřela, ale ne v den, který je uveden v rozsudku prohlášení této osoby za mrtvou. Stane se tak většinou v případě, kdy někdo tuto osobu viděl po určeném datu smrti, osoba provedla platbu, v tomto případě tedy tento přežila. Opačná situace by byla, pokud by někdo prokazatelně věděl, že osoba se tohoto dne nemohla dožít. V tomto případě soud rozsudek nezruší, ale pouze ho změní na den, kdy osoba zemřela.

Část druhá: POSTAVENÍ POZŮSTALÉHO MANŽELA Z HLEDISKA DĚDICKÉHO PRÁVA

Dědické právo je právo na pozůstalost či na poměrný díl z ní. (§ 1475 an. ObčZ.) Pozůstalost tvoří jmění zůstavitele, tedy jak aktiva (majetek zůstavitele), tak pasiva (dluhy zůstavitele). Výjimkou jsou osobnostní práva, tedy ta práva, která jsou spojena výlučně s osobou zůstavitele, pokud nebyly jako dluh uznány nebo uplatňovány u orgánu veřejné moci. Bude se tak typicky jednat o osobnostní autorská majetková práva, která dle ustanovení § 11 odst. 4 zákona č. 121/2000 Sb., zákon o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), zanikají smrtí autora a na rozdíl od majetkových autorských práv se nezařazují do pozůstalostního řízení.

Z hlediska dědického práva se nejprve zaměřím na dědickou nezpůsobilost, a to hlavně z hlediska pozůstalého manžela, dále na postavení pozůstalého manžela jako dědice zákonného, závětního a v neposlední řadě z dědické smlouvy.

2.1. Dědická nezpůsobilost

Komu náleží dědické právo je dědic (§ 1475 odst. 3 ObčZ).

K tomu, aby se někdo mohl stát dědicem, musí splňovat určité zákonné podmínky, resp. být způsobilý stát se dědicem. ObčZ negativně vymezuje, za jakých podmínek je dědic dědicky nezpůsobilý.

Ačkoli zákon vymezuje, kdy je dědic nezpůsobilý, k čemuž by měl soud přihlížet vždy, ex offo, bude na tuto nezpůsobilost povětšinou upozorněn na základě podnětu jiných osob, které o takovém chování nezpůsobilého dědice věděly. Typicky se tak bude jednat o další potenciální dědice a manžela zůstavitele, kteří byli v úzkém kontaktu s dědicky nezpůsobilou osobou.¹⁵

¹⁵ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 5.

Dle ustanovení § 1481 ObčZ je z dědického práva vyloučena osoba, která se dopustila činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženého činu proti zůstavitelově poslední vůli. V rámci tohoto ustanovení jsou tak vymezeny dva důvody dědické nezpůsobilosti. Oba důvody se mohou též vztahovat na pozůstalého manžela, který se může dopustit obou jednání, zakládající dědickou nezpůsobilost.

2.1.1. Čin povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu

Oproti úpravě ObčZ1964 došlo k rozšíření osob, vůči kterým se může osoba dopustit činu povahy úmyslného trestného činu. Dle ustanovení § 469 ObčZ1964 se jednalo pouze o úmyslný trestný čin proti zůstaviteli, jeho manželu, dětem nebo rodičům. Tato osoba ale mohla dědit, pokud ji takový čin zůstavitel odpustil. Důvodem, proč zákonodárce okruh osob rozšířil, může být dle mého názoru to, že zůstavitele může zasáhnout i čin, který například někdo způsobí osobám jemu příbuzensky vzdálenějším.

Další změnou oproti ObčZ1964 je, že se osoba vyloučená z dědického práva nemusí dopustit přímo úmyslného trestného činu, ale pouze činu povahy úmyslného trestného činu. Dle Důvodové zprávy k ObčZ tato změna měla pokrýt i takové jednání osob, které nejsou trestně odpovědné, například z důvodu nedostatku věku či pro nepřičetnost.¹⁶

Domnívám se, že tento názor není zcela správný. Podle mého názoru nemůžeme dávat na stejnou úroveň osobu trestně neodpovědnou z důvodu věku a z důvodu nepřičetnosti.

Osoba, která má nedostatek věku, ale je natolik rozumově vyspělá, že může dobře chápat své jednání, pak je v pořádku, pokud by za takový čin byla vyloučena z dědického práva po zůstaviteli. Pokud se ale malé dítě dopustí činu povahy úmyslného trestného činu a vůbec nechápe důsledky svého jednání, nedomnívám se, že by mělo být potrestáno tak, že bude vyloučeno z dědického práva. Podle mého názoru by se tak mělo vždy posuzovat jednání každé jednotlivé osoby, která by měla být vyloučena z dědického práva.

¹⁶ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 36 - 41.

Co se týká osoby nepřičetné, tak definici nepřičetnosti, najdeme v zákoně č. 40/2009 Sb., trestním zákoníku, kde se dle ustanovení § 26 jedná o stav, kdy osoba pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohla rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Z toho důvodu nemůže být trestně odpovědná.

Pokud trestní zákoník nějakou osobu, která se dopustila jednání povahy úmyslného trestného činu, zakládající obecně dědickou nezpůsobilost, označuje za trestně neodpovědnou, nedomnívám se, že by to mělo znamenat důvod pro její vyloučení z dědického práva. Spíše naopak. Taková osoba objektivně z důvodu duševní poruchy skutečně nemohla rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo ovládat své jednání.

Domnívám se, že zákonodárce ztížil možnost prohlášení osoby za dědicky nezpůsobilou. Úprava dědické nezpůsobilosti dle ObčZ1964 byla podle mě poměrně jednoznačná a i samotné prokazování dědické nezpůsobilosti bylo snazší. Bude totiž složitější posuzovat, zda se osoba dopustila činu povahy trestného činu nebo ne. Jistě byl záměr ten, aby byl potrestán vyloučením z dědického práva i ten, který samotný trestný čin nedokonal, ale i tak si myslím, že to zamýšlený efekt nepřinese.

2.1.2. Zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli

Druhým důvodem, pro který může být osoba vyloučena z dědického práva je, že se dopustila zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli. Takového jednání se může osoba dopustit jak za života zůstavitele, tak po jeho smrti. Oproti ObčZ1964 uvádí jednání ObčZ demonstrativně.

Jedná se tak například o situace, kdy osoba donutí nebo lstivě svede zůstavitele k pořízení poslední vůle, ale i opačně, kdy naopak zůstaviteli překazí projev vůle, či poslední pořízení zatají, zfalšuje a podobně. Ustanovení stanoví, že se jedná o zavrženíhodný čin proti zůstavitelově poslední vůli. Poslední vůlí může být pořízení pro případ smrti, tedy závěť, dědická smlouva nebo dovětek (§ 1491 ObčZ). Ale stejně tak se může jednat o manželskou smlouvu v části, v níž se jedná o uspořádání majetkových poměrů pro případ zániku manželství smrtí jednoho z nich, smlouvou o zřeknutí se dědického práva, povolání správce dědictví, prohlášení o vydědění a jiných dalších případech. Dá se tedy říct, že se

bude jednat o všechna taková jednání, která budou mít za následek určité uspořádání majetku zůstavitele po jeho smrti.¹⁷

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu dědickou nezpůsobilost z důvodu „zavrženíhodného jednání proti projevu poslední vůle zůstavitelovy“ zakládá pouze takové jednání dědice, jímž se snaží vyvolat uspořádání dědické posloupnosti v rozporu s vůlí zůstavitele (např. aby se určitá osoba stala dědicem, nebo naopak aby se osoba, kterou zůstavitel povolal za svého dědice závětí, dědicem nestala, či aby dědil potomek, kterého zůstavitel vydědil). Za zavrženíhodný čin proti projevu poslední vůle zůstavitele nedá považovat jednání potenciálně nezpůsobilého dědice, jehož cílem je dosažení stavu, aby závětí povolaný dědic nenabyl majetek, který by mu jinak měl dle předmětné závěti připadnout, aniž by tím byla dotčena vůle zůstavitele o vymezení okruhu jeho dědiců. V rozhodovaném případě se jednalo o situaci, kdy závětní dědička žalovala ostatní dědice, z důvodu zavrženíhodného činu proti zůstavitelčině poslední vůli. Jako důvod uváděla, že se ostatní dědicové měli dopustit jednání, při němž zrušili vkladní knížku zůstavitelky, ještě za jejího života, na které měla peněžní prostředky, a která by jinak po její smrti byla součástí pozůstalosti. V takovém případě by na peněžní prostředky na vkladní knížce zůstavitelky měla nárok i závětní dědička. Zároveň uvedla, že v předběžném šetření o pozůstalosti soudnímu komisaři existenci této vkladní knížky zatajili.

Bylo však zjištěno, že tito dědici již předtím žádali o omezení způsobilosti zůstavitelky k právním úkonům a měli dispoziční právo k oné vkladní knížce. Dále uvedli, že peněžní prostředky na vkladní knížce byly použity ještě za života zůstavitelky pro její potřeby a jinak se peníze nevybíraly a zůstaly na účtu žalovaných. Soud došel k názoru, že tímto jednáním se nedopustili zavrženíhodného jednání vůči zůstavitelčině poslední vůli, nýbrž se jediné dopustili jednání proti závětní dědičce - žalobkyni. To, že existenci vkladní knížky zatajili u pozůstalostního soudu při předběžném šetření, nic neznamená, neboť dále v pozůstalostním řízení její existence vyplynula. Nejvyšší soud tedy návrh žalobkyně uznal za přípustný, avšak neodůvodněný.¹⁸

¹⁷ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 36 - 41.

¹⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 15.9.2016, sp. zn. 21 Cdo 5543/2015, dostupný na www.nsoud.cz.

2.1.3. Prominutí

U obou předchozích případů, tedy jak u činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu, tak u zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, je možné, aby zůstavitel takové osobě její jednání výslovně prominul (§ 1481 ObčZ).

Zatímco dle ustanovení § 469 ObčZ1964 stačilo, aby osobě zůstavitel tento čin odpustil, dle ustanovení § 1481 ObčZ jí musí její jednání výslovně prominout.

Dle Důvodové zprávy k ObčZ je změna terminologie odůvodněna reakcí na poznatky z praxe, která v některých případech dospívá k závěru, že tu dědická nezpůsobilost není, s odkazem na faktické chování zůstavitele, třebaže interpretace takového chování je značně sporná a podsouvá mrtvému vůli, kterou zjevně neměl.¹⁹ Nelze tak za projev prominutí počítat pouhé konkludentní jednání zůstavitele. Otázkou zůstává, jak dobře půjde prokázat, že osobě zůstavitel její jednání skutečně prominul, pokud toto prominutí učinil například ústně a bez účasti svědků. Dle mého názoru by měl být akt prominutí z hlediska právní jistoty proveden písemně. Pokud bude navíc podpis budoucího zůstavitele na předmětném dokumentu i úředně ověřen, bude to ještě větší jistota.

Druhá věc je ta, že dle ustanovení o dědické nezpůsobilosti může být osoba vyloučena z dědického práva, aniž by o tom musel zůstavitel vědět. Pokud ale zůstavitel ani neví, že je osoba vyloučena z dědického práva, je otázkou, jak jí její jednání může prominout. Zdá se mi to značně nelogické. Třeba zůstavitel chtěl, aby tato osoba i přes její jednání dědila, ale výslovně ji neprominul.

Dle právního názoru, sepsání pořízení pro případ smrti ve prospěch vyloučeného dědice poté, kdy se dědic dopustil skutku zakládajícího jeho dědickou nezpůsobilost bez dalšího, neznamená, že mu zůstavitel výslovně prominul. Jednak proto, že dědická nezpůsobilost nastává ze zákona, aniž by o ni zůstavitel musel vždy vědět, a jednak proto, že má-li být prominutí činu výslovné, je třeba trvat na tom, že k jeho prominutí je nezbytné, aby zůstavitel o spáchaném činu věděl a jeho vědomost byla rovněž patrna z projevu o prominutí činu. Prominutí může být obsaženo v kterémkoli pořízení pro případ

¹⁹ Důvodová zpráva k ObčZ.

smrti (závěti, dědické smlouvě či dovětku), ale může být učiněno také ústně, nejlépe za přítomnosti alespoň jedné osoby odlišné od dědice. To platí ovšem jen v případě, povolává-li zůstavitel dědice obecně k dědění podle zákonné posloupnosti. Bude-li zůstavitel chtít (původně nezpůsobilého) dědice ustanovit dědicem závětním či smluvním, může tak učinit některou z platných forem závětí nebo dědickou smlouvou (pokud již dědice předchozí závětí či smlouvou k dědění nepovolal).²⁰

Další otázkou je, jak by měla osoba dědicky nezpůsobilá postupovat, pokud by jí zůstavitel ještě za života prominout nestihnul. Tato osoba může namítat, že pro dědickou nezpůsobilost nebyly dány důvody. Vznikne-li v pozůstalostním řízení spor o to, zda zůstavitel dědici čin zakládající jeho dědickou nezpůsobilost prominul či nikoli, půjde o spor o dědické právo, který bude zpravidla záviset na vyřešení sporné skutkové otázky, a bude proto namíste odkázat dědice, jehož dědické právo se jeví se zřetelem k okolnostem případu jako slabší, aby své právo uplatnil žalobou u sporného soudu.²¹

Pokud se například prokáže, že se daná osoba skutečně dopustila činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli a byla odsouzena za tento čin, je pozůstalostní soud tímto rozhodnutím soudu vázán (§ 135 o.s.ř.). To ale nebude platit v případě, kdy rozhodnutí nebylo vydáno. Může to být například z důvodu trestní neodpovědnosti, amnestie. V takovém případě se bude jako předběžná otázka posuzovat to, zda tento čin byl nebo nebyl povahy úmyslného trestného činu.²²

2.1.4 Dědická nezpůsobilost manžela a rodičů

ObčZ rozšířil důvody dědické nezpůsobilosti o další dva. Zaprvé se za dědicky nezpůsobilého považuje dle ustanovení § 1482 odst. 1 ObčZ manžel zůstavitele, probíhá-li v den zůstavitelovy smrti řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí, přičemž je zůstavitelův manžel vyloučen z dědického práva jako zákonný dědic.

²⁰ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 36-41.

²¹ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 36-41.

²² Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.1997, č. j. 24 Co 315/97-82.

Za druhé se dle ustanovení § 1482 odst. 2 ObčZ za dědicky nezpůsobilého považuje rodič dítěte, byl-li zbaven rodičovské odpovědnosti proto, že ji či její výkon zneužíval nebo že výkon rodičovské odpovědnosti z vlastní viny závažným způsobem zanedbával, přičemž je vyloučen z dědického práva po dítěti podle zákonné dědické posloupnosti.

Na dědickou nezpůsobilost pozůstalého manžela zůstavitele se blíže zaměřím v následující kapitole věnované pozůstalému manželovi jako zákonnému dědici.

2.2. Pozůstalý manžel jako zákonný dědic

Dle ustanovení §1633 odst. 1 ObčZ tam, kde nedojde k posloupnosti podle dědické smlouvy nebo podle závěti, nastane zákonná dědická posloupnost k pozůstalosti nebo k její části. Není-li zákonný dědic, nebo nenabude-li dědictví, stávají se dědici odkazovníci podle poměru hodnoty svých odkazů.

Z ustanovení zákona je patrné, že zákonná (intestátní) dědická posloupnost nastupuje až jako poslední dědický titul. Důvod vidím zejména v tom, že ObčZ je dle jeho autora zákonem svobody. Proto by měla být v první řadě zůstaviteli umožněna možnost ustanovit dědice podle svého uvážení, ale i dispozice s jeho majetkem, právo na to, aby o svém majetku rozhodl pořízením pro případ smrti. Až poté, co tak neučiní, se přistoupí k zákonné dědické posloupnosti. Z hlediska historického vývoje tomu tak ale nebylo vždy. Naopak historicky byla dávána na první místo posloupnost zákonná.²³

Zákonná dědická posloupnost dle ObčZ čítá na šest dědických tříd, tedy tříd, které jdou za sebou podle toho, kdo má postupně dědit. To, ve které třídě má určitá osoba dědit je dáno (zásadně) jeho příbuzenským poměrem k zůstaviteli, popř. ke společným předkům se zůstavitelem. Tento příbuzenský poměr je dán z hlediska právního, nikoli z hlediska biologického - typickým příkladem je příbuzenský poměr založený osvojením.²⁴ Bude se zejména jednat o situace, kdy dědí dítě po zůstaviteli, které si zůstavitel osvojil, ačkoli není jeho biologickým rodičem. Jiná situace by nastala, pokud dítě osvojil pouze druhý manžel.

²³ Tilsch, E. Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Praha: Sborník věd právních a státních, Bursík & Kohout, 1905, s. 70.

²⁴ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 374 - 378.

Po zůstaviteli by takové dítě nedědilo, neboť zákonná dědická posloupnost se vztahuje pouze k osobě zůstavitele, nikoli k dětem druhého manžela. Jak již bylo zmíněno, není rozhodující biologické hledisko, ale hledisko právní.

Všichni příbuzní zůstavitele ale nedědí naráz, potom by ztrácelo význam dělení do jednotlivých dědických tříd (parentel). Naopak jsou jednotliví potenciální dědici řazeni do jednotlivých tříd, které přicházejí v úvahu. Když se podíváme na jednotlivé dědické třídy, vidíme, že jsou rozděleny tak, že v první třídě jsou nejbližší příbuzní vzhledem k zůstaviteli a naproti tomu je vzdálenost mezi zůstavitelem a dědici určenými v šesté třídě poněkud větší.²⁵

Oproti ObčZ1964 ObčZ rozšířil počet dosavadních čtyř dědických tříd na tříd šest. Jelikož je mé téma zaměřeno na pozůstalého manžela, který se objevuje pouze v první a druhé dědické třídě, budu se zaměřovat pouze na tyto dvě dědické třídy. Třetí až šestá dědická třída počítá se situacemi, kdy manžel nedědí, proto nemá smysl se jimi v této práci zabývat.

2.2.1. Pozůstalý manžel podle první dědické třídy

Dle ustanovení § 1635 ObčZ v první třídě dědiců dědí zůstavitelovy děti a jeho manžel, každý z nich stejným dílem. Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti; totéž platí o vzdálenějších potomcích téhož předka.

Z tohoto ustanovení a z ustanovení § 1636 ObčZ je zřejmé, že pozůstalý manžel může dědit v první třídě pouze společně s dítětem zůstavitele, přičemž je lhostejné, zda se jedná o biologické dítě zůstavitele či si ho zůstavitel osvojil. Stejně tak není podstatné, zda je dítě zletilé či nezletilé, v každém případě po zůstaviteli dědí.

Tím, že na místo dítěte, které má dědit a nedědí (zejména pokud se nedožije smrti zůstavitele či dědictví odmítne), nastupují jeho potomci, je vyjádřen princip reprezentace. Do uvolněného dědického podílu zůstavitelova dítěte vstupují stejnými díly všechny jeho děti, tj. vnuci a vnučky zůstavitele, a pokud ani tito zůstavitelovi potomci nebo některý z

²⁵ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 374 - 378.

nich dědictví nenabydou, pak do tohoto dědického podílu vstupují další stejně vzdálení potomci.²⁶

Pokud zůstavitel žádného potomka nezanechal, či žádný potomek nedědí, tedy pozůstalý manžel je osamocen v první třídě, nemůže pozůstalý manžel v první třídě dědit, neboť není splněna podmínka existence potomka. Dědický podíl pozůstalého manžela v první dědické třídě může být maximálně jedna polovina pozůstalosti, a to za předpokladu, že s ním v první dědické třídě dědí pouze jeden potomek. Pokud tu ale není žádný potomek, přechází pozůstalý manžel do druhé dědické třídy.

Aby pozůstalý manžel dědil, je nutné splnit zejména podmínku existence manželství v době úmrtí zůstavitele. Neřeší se, zda pozůstalý manžel skutečně žil se zůstavitelem, pouze se hledí na to, zda manželé byli. Je tedy hlavní hledisko právní, nikoli sociální.²⁷ Tedy i v případě, kdy by zůstavitel zemřel při právě probíhajícím rozvodovém řízení, pozůstalý manžel je i nadále manželem zůstavitele.

2.2.2. Dědicky nezpůsobilý manžel

Výjimkou je vyloučení pozůstalého manžela z dědického práva dle ustanovení § 1482 ObčZ, pokud probíhá v den zůstavitelovy smrti řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný v důsledku toho, že se manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí. V takovém případě je pozůstalý manžel vyloučen z dědického práva jako zákonný dědic.

Při podrobnějším rozboru ustanovení zjistíme, že zákon zmiňuje vyloučení pozůstalého manžela, jako zákonného dědice, tudíž se vyloučení nevztahuje na pozůstalého manžela jako dědice závětního či podle dědické smlouvy. Důvod bude nejspíš takový, že závěť či dědická smlouva je svobodný projev vůle zůstavitele, kterým zůstavitel svobodně rozhoduje o dědicích, kteří po něm budou dědit. Proto musí být jeho volba respektována, i kdybychom s ní nesouhlasili. Je však otázka, jestli pouze zůstavitel pouze nezapomněl závěť změnit, popřípadě již takovou změnu nestihl provést.

²⁶ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 98.

²⁷ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 98 - 99.

Dále je dobré zdůraznit, že návrh na rozvod manželství musí být podán zůstavitelem, tedy nikoli manželem, který se měl proti zůstaviteli dopustit činu naplňující znaky domácího násilí.

Zákon klade důraz na existenci právě probíhajícího rozvodového řízení, tedy na řízení, které nebylo do smrti zůstavitele pravomocně skončeno. Důvod je ten, že příčiny rozvratu manželství mohou být nejrůznějšího rázu a pokud by nebyla stanovena podmínka právě probíhajícího rozvodového řízení na návrh zůstavitele, ztížilo by se prokazování po smrti zůstavitele, kdo rozvrat zaniklého manželství způsobil, zda zůstavitel nebo pozůstalý manžel.²⁸

S tímto názorem souhlasím, neboť v opačném případě by docházelo k dalším průtahům pozůstalostního řízení, kdy by se zkoumalo, zda i u zdánlivě bezproblémového manželství se pozůstalý manžel nedopustil vůči zůstaviteli činu naplňující znaky domácího násilí.

Je jistě správné, že manžel, který se dopustil proti zůstaviteli činu naplňující znaky domácího násilí, bude z dědění po zůstaviteli jako zákonný dědic vyloučen, neboť nevidím jediný důvod, proč by po zůstaviteli ze zákona dědit měl. Ovšem jak se bude poté v praxi prokazovat, zda se pozůstalý manžel takového činu skutečně dopustil, je otázkou. Stávají se také případy, kdy jde pouze o křivá obvinění a po smrti zůstavitele se již těžko prokáže, kde byla pravda, pokud není zjevná.

Pokud pozůstalý manžel s vyloučením z dědického práva jako zákonný dědic nebude souhlasit, bude nejspíše on odkázán na podání žaloby ve sporném řízení, kde se bude řešit spor o dědické právo pozůstalého manžela dle § 170 odst. 1 z.ř.s. Podle tohoto ustanovení je v případě sporu dědické právo třeba prokázat skutečnosti, které jsou mezi dědici sporné. Soud v takovém případě odkáže toho z účastníků, jehož dědické právo se jeví se zřetelem k okolnostem případu jako nejslabší, aby své právo uplatnil žalobou. Pokud existuje návrh na rozvod manželství, který za svého života podal zůstavitel a uvedl v něm, že důvodem je domácí násilí jeho manžela, lze s velkou pravděpodobností říci, že odkázán k podání žaloby bude tento pozůstalý manžel. Lhůta pro podání takové žaloby nesmí být kratší než 2 měsíce.

²⁸ Důvodová zpráva k ObčZ.

Dle ustanovení § 170 odst.2 z.ř.s. pokud pozůstalý manžel takovouto žalobu nepodá, či bylo-li řízení o žalobě zastaveno nebo byla-li žaloba odmítnuta, bude platit, že spor o dědické právo byl vyřešen v neprospěch toho, kdo měl své právo uplatnit žalobou, tedy v tomto případě v neprospěch pozůstalého manžela.

Pokud byl manžel z dědického práva vyloučen, nebude nadále v pozůstalostním řízení vystupovat jako dědic po zůstaviteli. Přesto ale bude účastníkem pozůstalostního řízení z důvodu vypořádání společného jmění manželů, které se zůstavitelem měl.

2.2.3. Pozůstalý manžel podle druhé dědické třídy

Dle ustanovení § 1636 ObčZ nedědí-li zůstavitelovi potomci, dědí ve druhé třídě manžel, zůstavitelovi rodiče a dále ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. Dědici druhé třídy dědí stejným dílem, manžel však vždy nejméně polovinu pozůstalosti.

Z výše uvedeného lze zpozorovat rozdíl v postavení pozůstalého manžela oproti první dědické třídě. Zatímco v první dědické třídě může pozůstalý manžel nabyt maximálně polovinu pozůstalosti, ve druhé dědické třídě nabývá vždy nejméně polovinu pozůstalosti. Může ale nabyt i pozůstalost celou v případě, pokud by po zůstaviteli nedědili ani jeho rodiče ani ti, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před smrtí ve společné domácnosti se zůstavitelem a pečovali o společnou domácnost nebo byli na zůstaviteli odkázáni výživou.

Z uvedeného vyplývá, že pozůstalý manžel má v tomto případě silnější postavení než osoba spolužijící. Pozůstalému manželovi stačí, že byl manžel zůstavitele a toto manželství v době smrti zůstavitele trvalo. Není tedy podstatné, zda fakticky se zůstavitelem pozůstalý manžel žil. Samozřejmě i zde se bude přihlížet k tomu, zda se pozůstalý manžel proti zůstaviteli nedopustil v době řízení o rozvod manželství na návrh zůstavitele činu naplňující znaky domácího násilí.

Naproti tomu spolužijící osoba musela se zůstavitelem k datu jeho úmrtí ve společné domácnosti skutečně žít a buď pečovat o společnou domácnost nebo být na zůstaviteli odkázána výživou. Navíc musí být kumulativně splněna podmínka společné domácnosti alespoň po dobu jednoho roku před smrtí zůstavitele. Podmínka společné domácnosti nám jednoznačně neříká, zda se musí jednat o domácnost zůstavitele nebo druhé osoby. Mohou mít dokonce víc domácností.²⁹ Podmínkou ale zůstává, že se musí jednat o domácnost společnou.

Dle druhé dědické třídy tedy může pozůstalý manžel nabýt minimálně jednu polovinu pozůstalosti a maximálně pozůstalost celou.

Shrneme-li si postavení pozůstalého manžela jako zákonného dědice, je zákonným dědicem buď v první nebo druhé dědické třídě. Rozdíl spočívá v tom, zda zůstavitel zanechal potomky, kteří po něm dědí. Pokud ano, bude s nimi pozůstalý manžel dědit v první dědické třídě a bude mít nárok na stejný díl jako potomci zůstavitele. Pokud bude mít zůstavitel jen jednoho potomka, který po něm bude dědit, bude mít pozůstalý manžel nárok na jednu polovinu pozůstalosti. Pokud zůstavitel nezanechal potomky, či pokud po něm žádný potomek nedědí, přechází pozůstalý manžel z první dědické třídy do druhé dědické třídy, ve které dědí společně s rodiči zůstavitele a těmi, kteří žili se zůstavitelem nejméně po dobu jednoho roku před jeho smrtí ve společné domácnosti a kteří z tohoto důvodu pečovali o společnou domácnost nebo byli odkázáni výživou na zůstavitele. V druhé dědické třídě má zůstavitel nárok na minimálně jednu polovinu pozůstalosti. Pokud zůstává v druhé dědické třídě sám, má nárok na celou pozůstalost zůstavitele.

2.3. Pozůstalý manžel jako dědic ze závěti

Jak již bylo zmíněno, ObčZ dává do popředí z hlediska dědických titulů dědickou smlouvu a závěť před zákonem. Je tak činěno z důvodu respektování projevu vůle zůstavitele, před zákonem. Závěť je tak druhým nejsilnějším dědickým titulem po dědické smlouvě.

²⁹ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 387 - 399.

2.3.1. Pojem závěti

Závěti se rozumí dle ustanovení § 1494 ObčZ odvolatelný projev vůle, kterým zůstavitel pro případ své smrti osobně zůstavuje jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz.

Z tohoto ustanovení vyplývá, že se jedná o svobodný jednostranný projev vůle zůstavitele, který může kdykoli odvolat. Je tak vyhověno principu demokratického právního státu, ve kterém má právo zůstavitel svobodně rozhodovat o majetku po své smrti. Závěť musí zůstavitel učinit osobně a nemůže se nechat zastoupit při jejím sepsání třetí osobou. Tím by nebyla splněna podmínka jeho osobního projevu vůle.

Dle ustanovení § 1496 ObčZ je právo povolát dědice osobním právem zůstavitele. Zůstavitel nemůže povolání dědice svěřit jinému, ani pořídit společně s jinou osobou. Tak je vyloučena závěť společná. Stejně tak tomu bylo za ObčZ1964 kde dle ustanovení § 476 odst. 3 společná závěť více zůstavitelů je neplatná.

2.3.2. Společná závěť manželů

Z hlediska historického společná závěť nebyla vždy nemožná.

Naposledy byly vzájemné závěti upraveny v našem dědickém právu v OZO, který je připouštěl jen mezi manželi (§ 1248 OZO).³⁰ Dle tohoto ustanovení tohoto zákona, bylo manželům dovoleno v jedné a téže závěti ustanoviti za dědice sebe obapolně, nebo také jiné osoby. I taková závěť je odvolatelná; z odvolání jedné strany nelze však usuzovati na odvolání druhé strany. Bylo tak možné, aby manželé učinili společnou závěť, čímž byl prolomen jednostranný projev vůle zůstavitele. Z ustanovení lze vypožorovat, že pokud měla být taková vzájemná závěť manželů odvolána zcela, museli tak učinit oba manželé.

Institut společné závěti manželů byl opuštěn a již se k němu zákonodárce nevrátil. Dle mého názoru je to správné rozhodnutí. Navíc zákonodárce umožnil manželům sepsání tzv. dědické smlouvy, čímž jim umožnil, aby jeden manžel druhého manžela ustanovil dědicem. Více o manželských dědických smlouvám v kapitole pozůstalý manžel jako dědic z dědické smlouvy. Nicméně v některých členských státech Evropské unie je sepsání

³⁰ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 90-101.

společné závěti možné. Je tomu například v Německu, kde je možné, aby manželé a registrovaní partneři mohli rovněž pořídit společnou vlastnoruční závěť. V takovém případě musí být vlastnoruční závěť, která byla sepsána jedním nebo oběma manželi nebo partnery, podepsána oběma společně.³¹

2.3.3. Náležitosti závěti

Datace závěti

Oproti ObčZ1964, kdy dle ustanovení § 476 odst. 2 musel být v závěti uveden den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, jinak je neplatná, dle ObčZ potřeba datace závěti není vždy podmínkou její platnosti. Resp. dle ustanovení § 1494 odst. 2 není-li zřejmé, který den, měsíc a rok byla závěť pořízena a pořídil-li zůstavitel více závětí, které si odporují nebo závisí-li jinak právní účinky závěti na určení doby jejího pořízení, je závěť neplatná. Z tohoto ustanovení lze dovodit, že pokud zůstavitel zanechal jednu závěť, která není datovaná, nezpůsobuje to její neplatnost. Problém by nastal, pokud by zůstavitel zanechal více závětí, které nejsou datované, tedy není možné zjistit, která ze závětí je pozdější.

Dle právních názorů je ale tento závěr v rozporu jak se zásadou právní jistoty, tak se zásadou, že vůle zůstavitele má být, pokud možno, co nejvíce respektována. Proto se přiklání k tomu, že datum závěti je nezbytnou obsahovou náležitostí závěti i podle platného občanského zákoníku.³² ObčZ ale tuto podmínku platnosti závěti nestanoví. Proto není možné prohlásit jedinou závěť za neplatnou jenom proto, že v ní není uvedeno datum. Nicméně se ztotožňuji s názorem, že by datum pořízení závěti mělo být součástí závěti vždy, jak tomu ostatně bylo za předchozí úpravy. I z hlediska toho, že by měla být respektována vůle zůstavitele.

Svéprávnost, formální náležitosti

Závěť může pořídit osoba svéprávná. Dle ustanovení § 1525 ObčZ nesvéprávný není způsobilý pořizovat. Přípuštěny jsou ale výjimky v případě osob, které dovršily

³¹ Dědické řízení v Německu. [online]. Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci ve spolupráci s Radou notářů Evropské unie (CNUE). Poslední změna 25.10.2017. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-de-cs.do?member=1.

³² Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2015, s. 90-101.

patnácti let věku, ale dosud nenabýly plné svéprávnosti, které mohou pořizovat pouze ve formě veřejné listiny (§ 1526 ObčZ). Osoby, které byly omezeny ve svéprávnosti tak, že nejsou způsobilé pořizovat, mohou přesto platně pořídit v jakékoli formě, pokud se uzdravily do té míry, že jsou schopny projevit vlastní vůli (§ 1527 ObčZ). Ten, kdo byl omezen ve svéprávnosti, může v rámci omezení pořizovat jen formou veřejné listiny (§ 1528 odst. 1 ObčZ) a ten, kdo byl ve svéprávnosti omezen pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčekké vášni představující závažnou duševní poruchu, může v rozsahu omezení pořizovat v jakékoli předepsané formě, nejvýše však o polovině pozůstalosti. (§ 1528 odst. 2. ObčZ).

Veřejnou listinou se rozumí dle ustanovení § 3026 ObčZ notářský zápis.

Závěť musí být dle ustanovení § 1532 ObčZ pořízena písemně. Výjimky nastávají v případech, kdy to zákon stanoví. Bude se jednat o skutečně výjimečné situace. Tak například v případě ohrožení života, bude moci zůstavitel projevit vůli i ústně před třemi svědky. Bude se tedy jednat o krizové situace, kdy nebude možné klást důraz na písemnou formu zejména z důvodu časové tísně.

Pořízení soukromou listinou

Zůstavitel může pořizovat formou soukromé listiny nebo formou veřejné listiny. V případě soukromé listiny zákon rozlišuje, jestli zůstavitel pořídil za přítomnosti svědků či nikoli. Dle ustanovení § 1533 ObčZ kdo chce pořizovat v písemné formě beze svědků, napíše celou závěť vlastní rukou a vlastní rukou ji podepíše. Tak se bude jednat o tzv. závěť holografní (vlastnoruční).

Pokud zůstavitel nese-psal závěť vlastní rukou, uplatní se ustanovení § 1534 ObčZ, kdy takovou závěť musí vlastní rukou podepsat a před dvěma svědky současně přítomnými výslovně prohlásit, že listina obsahuje jeho poslední vůli. V takovém případě se jedná o závěť alografní.

ObčZ zákoník dále stanoví přísnější podmínky pro pořizování v případě nevidomého zůstavitele a zůstavitele se smyslovým postižením. Toto omezení však

posiluje právní jistotu, že závět pořídil zůstavitel a opravdu se přál určit jednotlivé osoby svými dědici.

Dle ustanovení § 1535 ObčZ, je-li zůstavitel nevidomý, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, která musí být nahlas přečtena svědkem, který závět nepsal. Zůstavitel před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Je-li zůstavitel osobou se smyslovým postižením a nemůže-li číst nebo psát, projeví poslední vůli před třemi současně přítomnými svědky v listině, jejíž obsah musí být tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání, který si zůstavitel zvolí, svědkem, který závět nepsal; všichni svědci musí ovládat způsob dorozumívání, kterým je obsah listiny tlumočen. Zůstavitel zvoleným způsobem dorozumívání před svědky potvrdí, že listina obsahuje jeho poslední vůli.

Co se týká zůstavitele se smyslovým postižením, dle ustanovení § 1536 ObčZ v závěti porízené osobou se smyslovým postižením, která nemůže číst nebo psát, budiž uvedeno, že zůstavitel nemůže číst nebo psát, kdo závět napsal, kdo ji přečetl nebo tlumočil a jakým způsobem zůstavitel potvrdil, že listina obsahuje jeho poslední vůli. Byli obsah tlumočen zvláštním způsobem dorozumívání, uvede se to v listině včetně údaje, jaký způsob dorozumívání zůstavitel zvolil. Listinu podepíše i zůstavitel; nemůže-li psát, použije se § ustanovení 563 obdobně. Dle tohoto ustanovení je možné, aby zůstavitel rukou nebo jiným způsobem učinil znamení, přičemž k němu jeden ze svědků připíše jméno jednajícího.

V případě závěti sepsané veřejnou listinou, musí být závět sepsaná formou notářského zápisu. V některých, již zmíněných případech ani jiná forma není možná. Závět sepsanou ve formě notářského zápisu sepisuje notář. Závěti sepsané ve formě veřejné listiny vede v Evidenci právních jednání pro případ smrti Notářská komora České republiky dle ustanovení § 35b zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

2.3.4. Manžel jako jediný dědic ze závěti

Zůstavitel může svým projevem vůle pro případ své smrti osobně zůstavit jedné či více osobám alespoň podíl na pozůstalosti, případně i odkaz. Stejně tak může ustanovit svého manžela svým dědicem ze závěti.

Pokud však zůstavitel určil dědicem veškerého svého majetku svého manžela, může nastat problém z hlediska potomků zůstavitele, jakožto nepominutelných dědiců, kteří mají právo na svůj zákonný dědický podíl.

Pakliže by zůstavitel zanechal závěť, ve které určil pozůstalého manžela dědicem veškerého svého majetku, tedy učinil ho dědicem univerzálním a zároveň měl zůstavitel děti, které po něm měly ze zákona dědit, pak by tyto děti měly nárok na povinný díl jakožto nepominutelní dědicové. Dle ustanovení § 1492 ObčZ pořízením pro případ smrti nelze zkrátit povinný díl nepominutelného dědice, který se práva na povinný díl nezřekl a nedošlo-li ani k vydědění. Pokud tomu pořízení pro případ smrti odporuje, náleží nepominutelnému dědici povinný díl.

Z tohoto ustanovení je patrné, že se změnila právní úprava oproti ObčZ1964. Platná úprava opouští dosavadní konstrukci ochrany nepominutelného dědice, kterému bez ohledu na závěť zákon přiznával právo na dědický podíl, který by mu náležel při dědění ze zákona (u nezletilých potomků) či alespoň jeho část (u zletilých potomků). Závěť, která odporovala požadavku stanovenému v ustanovení § 479 ObčZ1964, byla v příslušné části neplatná, přičemž nešlo o neplatnost absolutní, ale relativní, ke které se přihlíželo jen k námitce dotčeného nepominutelného dědice.³³

Dle ustanovení § 1643 odst. 2 ObčZ má nezletilý nepominutelný dědic dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu.

Podle většiny právních názorů ObčZ vychází (nově) z toho, že nepominutelný dědic není z právního hlediska ve skutečnosti dědicem, nýbrž je toliko věřitelem, resp. zákonným odkazovníkem.³⁴ Na druhou stranu v ustanovení § 1485 odst. 1 ObčZ je uvedeno, že nepominutelný dědic může dědictví odmítnout s výhradou povinného dílu. Zdá se mi tedy zvláštní, že někdo, kdo údajně není dědicem, může odmítat dědictví.

³³ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 82-86.

³⁴ Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 404-407.

2.3.5. Manžel jako nepominutelný dědic

ObčZ podle ustanovení § 1643 považuje za nepominutelné dědice děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.

Stálo by za polemiku, proč ObčZ pozůstalého manžela nepovažuje také za nepominutelného dědice. Ochrana dítěte jako nepominutelného dědice je jistě v pořádku, protože má nejbližší k zůstaviteli. Ale je otázka, proč by nemohl mít statut nepominutelného dědice i pozůstalý manžel. Vždyť institut manželství je stejně důležitý. A navíc pozůstalý manžel je společně s potomky v první dědické třídě po zůstaviteli. Dá se namítnout, že pozůstalý manžel je už svým způsobem chráněn a to tím, že majetek, který měl se zůstavitelem ve společném jmění manželů, musí být vypořádán v případě úmrtí jednoho z manželů.

Pokud zůstavitel v závěti opomine pozůstalého manžela, nezpůsobí to nějaké závažnější problémy, neboť není nepominutelným dědicem. Pozůstalý manžel se samozřejmě bude moci vyjádřit k pravosti a platnosti takovéto závěti, zda ji uznává za pravou či platnou, či zda její pravost a platnost namítá. Pokud její neplatnost nenamítne, nebude se s ním dále jednat jako s dědicem po zůstaviteli.

V pozůstalostním řízení bude vystupovat pouze jako účastník co do vypořádání společného jmění manželů, které měl se zůstavitelem.

Jinak je tomu ale například v Itálii, kde pozůstalý manžel je nepominutelným dědicem. Zůstavitel může v Itálii disponovat celou svou pozůstalostí. Pozůstalý manžel, děti a jejich potomci mají nárok na „povinný díl“, tedy na díl, který jim minimálně připadá ze zákona. Oproti naší právní úpravě mají na takto povinný díl nárok i rodiče zůstavitele za předpokladu, že zůstavitel nezanechal děti, což je poměrně podstatný rozdíl.³⁵

Italské právo staví na základech práva římského, kde byl kladen velký důraz na principu blízké rodiny. Přičemž členové takto blízké rodiny požívali privilegií a ochran. Proto jim je přiřknut tento povinný díl, který nemůže být postižen vůlí zůstavitele. Italské

³⁵ Dědické řízení v Itálii. [online]. Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci ve spolupráci s Radou notářů Evropské unie (CNUE). Poslední změna 15.9.2017. [cit. 2017-2-15]. Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-it-cs.do?member=1#toc_7.

právo určuje přesně, na jaký díl mají určité osoby nárok a jaká část pozůstalosti musí být tedy zůstat nezatížena.

V následující tabulce je přehled, kdo má jaký povinný dědický podíl.

Osoby s právem na povinný díl	Povinný díl
Manžel	$\frac{1}{2}$
Manžel + 1 dítě	$\frac{1}{3}$ manžel, $\frac{1}{3}$ dítě
Manžel + 2 a více dětí	$\frac{1}{4}$ manžel, $\frac{1}{2}$ děti
Manžel a rodiče	$\frac{1}{2}$ manžel, $\frac{1}{4}$ rodiče
1 dítě	$\frac{1}{2}$
2 nebo více dětí	$\frac{2}{3}$
Rodiče	$\frac{1}{3}$
Manžel, rodiče a sourozenci	$\frac{1}{2}$ manžel, $\frac{1}{4}$ rodiče
Manžel a sourozenci	$\frac{1}{2}$ manžel
Rodiče a sourozenci	$\frac{1}{3}$ rodiče

36

V Itálii je přípustná na rozdíl od nás pouze závěť, nikoli dědická smlouva. V ní může zůstavitel určit dědice svého majetku, což je jeho osobním právem nakládat se svým majetkem. Zůstavitel tak může také napsat závěť, která by byla z právního hlediska platná a účinná, i kdyby nebrala v potaz nárok osob s právem na povinný díl, tedy pozůstalého manžela, potomků či popřípadě rodičů zůstavitele. Platná s účinná je však pouze za

³⁶ A Guide to Italian Inheritance law: All the information you need to Italian Succession | © Copyright 2015, Italian Inheritance Law - Disclaimer. Testamentary succession. [online]. Poslední změna 14.10.2012. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.italianinheritance.it/testamentary-succession/>.

předpokladu, že ji tyto osoby nenapadly u soudu. Není-li závěť napadena nebo bylo-li řízení o jejím napadení skončeno jako bezdůvodné, zůstává závěť platná a účinná.³⁷

Pokud bychom se inspirovali právě italským dědickým právem, bylo by vhodné i pozůstalému manželovi určit povinný díl, který by mu musel nechat zůstavitel nezatížený. Vzhledem k tomu, že v našem právním řádu nemá takové upřednostnění manžela zůstavitele prakticky žádnou tradici, nedomnívám se, že by v blízké době došlo k úpravě zákona v tomto směru.

2.4. Pozůstalý manžel jako dědic z dědické smlouvy

2.4.1. Pojem dědické smlouvy

Do současné právní úpravy byla dědická smlouva zařazena až v důsledku účinnosti ObčZ, přičemž dědická smlouva je nejsilnějším dědickým titulem vůbec. Dědická smlouva však existovala již dříve, a to za účinnosti OZO.

Oproti dnešní právní úpravě však šlo sjednat dědickou smlouvu pouze mezi manžely. To stanovil § 1249 OZO, který stanovil, že mezi manžely může být sjednána také dědická smlouva, kterou se budoucí pozůstalost, nebo její díl slibuje a slib přijímá. Pro platnost takové smlouvy je však nutno, aby byla zřízena písemně se všemi náležitostmi písemné závěti.

Naproti tomu ObčZ stanoví, že dědickou smlouvou povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá. Zákon po vzoru švýcarského občanského zákoníku připouští, aby dědická smlouva byla uzavřena i ve prospěch třetí osoby, na rozdíl od Evropského nařízení o dědictví. Stranami smlouvy tak jsou zůstavitel a druhá smluvní strana (např. zákonný dědic), která si smlouvu

³⁷ Dědické řízení v Itálii. [online]. Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci ve spolupráci s Radou notářů Evropské unie (CNUE). Poslední změna 15.9.2017. [cit. 2017-2-15]. Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-it-cs.do?member=1#toc_7.

ve prospěch třetího vyhradila. Rozšíření okruhu subjektů oprávněných uzavřít dědickou smlouvu lze hodnotit jako projev vyšší smluvní volnosti.³⁸

ObčZ však speciálně upravuje uzavření dědické smlouvy mezi manžely nebo snoubenci (§ 1592-1593 ObčZ). Taková dědická smlouva se považuje za zvláštní druh dědické smlouvy, kdy je možné, aby jedna strana povolala druhou za dědice nebo za odkazovníka a druhá strana toto povolání přijala, anebo se takto za dědice nebo za odkazovnice strany povolaly navzájem. Dědickou smlouvu mohou uzavřít snoubenci s podmínkou, že bude účinná až uzavřením manželství.

Občanský zákoník připouští, aby i smlouva, kterou manželé řeší své majetkové poměry v rámci majetkového společenství manželů pro případ zániku manželství smrtí, byla považována za dědickou smlouvu, má-li její náležitosti. Nezbytnou náležitostí takové listiny bude povolání jednoho manžele za dědice či povolání vzájemné. Nejedná se však o společnou závět'.³⁹

Podle Důvodové zprávy k ObčZ byl inspirací zvláštní dědické smlouvy švýcarský občanský zákoník.⁴⁰ Důvodem pro zavedení speciální dědické smlouvy je podle některých i to, že manželství může zaniknout jinak než smrtí jednoho z manželů, tedy rozvodem.⁴¹

Zrušení dědické smlouvy mezi manželi má svá úskalí. Dle ustanovení § 1593 odst. 1 ObčZ se rozvodem manželství neruší práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže dědická smlouva určí něco jiného. Po rozvodu manželství se každá strana může domáhat, aby dědickou smlouvu zrušil soud. Soud návrhu nevyhoví, směřuje-li proti tomu, kdo nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil.

V případě uzavření dědické smlouvy mezi manžely či snoubenci je proto vhodné do ní začlenit ustanovení, že tato smlouva, respektive práva a povinnosti z ní zanikají rozvodem manželství. V opačném případě rozvodem manželství k zániku dědické smlouvy nedojde a každý z manželů se může domáhat zrušení dědické smlouvy rozhodnutím soudu.

³⁸ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 220.

³⁹ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 220.

⁴⁰ Důvodová zpráva k ObčZ.

⁴¹ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, 90 s.

Zde ale nastává problém, neboť rozhodování je pak na soudu, a ten dědickou smlouvu nezruší, pokud zrušení směřuje proti tomu, kdo nezapříčinil rozvrat manželství a s rozvodem nesouhlasil. Bude tak na rozhodovací praxi soudu, zda takovou dědickou smlouvu zruší či nikoli. Vzhledem k těmto obtížím bych samozřejmě radila, aby si tuto možnost, že dědická smlouva zanikne rozvodem, manželé popřípadě snoubenci zvolili.

Jiná situace by nastala, pokud by bylo manželství prohlášeno za neplatné. V takovém případě dle ustanovení § 1593 odst. 2 ObčZ se ruší práva a povinnosti z dědické smlouvy, ledaže takové manželství již dříve zaniklo smrtí jednoho z manželů.

2.4.2. Náležitosti dědické smlouvy

Dědickou smlouva vyžaduje formu veřejné listiny (1582 odst. 2 ObčZ). Tím je posílena její pozice. Veřejnou listinou se opět myslí notářský zápis.

Dědickou smlouvu může uzavřít zletilý zůstavitel, který je plně svéprávný; je-li zůstavitel ve svéprávnosti omezen, může dědickou smlouvu uzavřít a závazek z ní změnit se souhlasem opatrovníka. Dědickou smlouvu mohou strany uzavřít a závazek z ní změnit jen osobním jednáním. (§ 1584 ObčZ).

Právo zůstavitele pořizovat dědickou smlouvu je ovšem dle ustanovení § 1584 ObčZ značně omezeno. Zůstavitel nemůže dědickou smlouvu pořídit o celé pozůstalosti, nýbrž musí zůstat jedna čtvrtina pozůstalosti volná. Zde by se dalo polemizovat nad tím, do jaké míry nám zákonodárce ponechal možnost rozhodovat o svém majetku, když dědickou smlouvu, která je oproti závěti dvoustranné právní jednání, na které jsou stanoveny přísnější podmínky, ani nemůžeme rozhodovat o celé pozůstalosti. Pokud chceme zanechat tuto čtvrtinu druhé smluvní straně, musíme tak učinit formou závěti. Dále je stanoveno dle ustanovení § 1584 odst. 2 ObčZ, že ten, kdo je omezen ve svéprávnosti pro chorobnou závislost na požívání alkoholu, užívání psychotropních látek nebo podobných přípravků či jedů nebo chorobnou závislost na hráčské vášni představující závažnou duševní poruchu, může pořídit dědickou smlouvu jen o majetku, o němž je způsobilý pořídit závětí. Z tohoto majetku se počítá čtvrtina vyhrazená pořízení podle jeho zvlášť projevené vůle.

Další otázkou je, co co stane, pokud dědickou smlouvu zůstavitel postihne i majetek, který měl s pozůstalým manželem. Tedy majetek, který podléhá společnému

jmění manželů, na který má druhý manžel právo. V této otázce je spor, neboť dle ustanovení § 764 ObčZ se má v pozůstalostním řízení zohlednit i pokyn zůstavitele ohledně majetku, v našem případě tedy i dědická smlouva.⁴² Otázkou společného jmění manželů a dědické smlouvy se budu věnovat podobněji v další kapitole věnované společnému jmění manželů.

Dědická smlouva je smlouvou odvážnou, tedy zůstavitel za svého života může nakládat se svým majetkem libovolně (§ 1588 ObčZ). To, co nakonec skutečně zbyde dědici, je tak otázka. Nicméně se zákon aspoň pokusil upevnit pozici smluvního dědice, v případě, kdy by zůstavitel sepsal darovací smlouvu nebo pořízení pro případ smrti, které by bylo v rozporu s dědickou smlouvou. Smluvní dědic se může dovolat neúčinnosti takových právních jednání. V případě, kdy závěť sepisuje notář ve formě notářského zápisu, se musí ujistit, zda již zůstavitel neuzavřel dědickou smlouvu o majetku, o kterém sepisuje závěť. Případná existence dědické smlouvy by mohla způsobit neúčinnost závěti.

2.4.3.Zrušení dědické smlouvy

Jednostranné zrušení dědické smlouvy, jako je tomu u závěti, v tomto případě možné není. V první řadě může dojít k zrušení dědické smlouvy samotným splněním podmínek, tedy solucí. Smlouva byla splněna. Druhou možností je dohoda zůstavitele se smluvním dědicem, neboť i při samotném uzavírání byl souhlas druhé strany potřeba. Poslední možností je, že lze dědickou smlouvu zrušit sepsáním závěti. K účinnému zrušení dědické smlouvy touto formou je ale nezbytné, aby s tím souhlasil smluvní dědic. Tento souhlas musí být učiněn ve formě veřejné listiny (§ 1590 ObčZ).

⁴² Fiala, R., Drápal, L. a kol. Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720), Komentář, 1. vydání, Praha: C.H. Beck, 2015, s. 305-309.

Část třetí: PRÁVNÍ POSTAVENÍ POZŮSTALÉHO MANŽELA Z HLEDISKA SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ

V rámci této kapitoly bych se ráda věnovala společnému jmění manželů jako takovému, tedy zaměřila bych se na pojem společného jmění manželů, jaké typy režimů společného jmění manželů umožňuje ObčZ, které bych více rozvedla. Dále bych uvedla, jaký dopad má na postavení pozůstalého manžela zvolený režim společného jmění manželů a pokusila se zhodnotit jejich úpravu. Poté bych se chtěla zaměřit na společné jmění manželů v souvislosti s řízením o pozůstalosti, ve kterém je nejvíce patrné postavení pozůstalého manžela vzhledem ke společnému jmění manželů.

3.1. Pojem společné jmění manželů

Společné jmění manželů je majetkový režim mezi manžely, který znal i ObčZ1964. Této tradici zůstal věrný i zákonodárce při obsahu nového ObčZ. ObčZ se však v některých podstatných rysech odlišuje.⁴³

Co se týká zařazení manželského majetkového práva do systému právní úpravy, byl legislativní vývoj v České republice (včetně bývalého Československa) poznamenán odlišnými přístupy k zařazení právní úpravy manželských majetkových vztahů do právního řádu. Obecný zákoník občanský z roku 1811 upravoval majetkové vztahy mezi manžely přímo. V systému Obecného zákoníku občanského mělo manželství dvě stránky: osobní a majetkovou. Osobní poměry včetně otázek souvisejících s výživným byly upraveny v prvním dílu (§15 an), kdežto manželské majetkové právo bylo upraveno v 28. hlavě V. dílu, která upravovala ustanovení o svatebních smlouvách (§ 1217 an.). Po politických změnách v roce 1948 byly majetkové vztahy mezi manžely vyčleněny z předmětu úpravy občanského práva a zařazeny do nově vzniknuvšího práva rodinného, které se stalo samostatným právním odvětvím. Právně politicky byl tento přesun zdůvodňován potřebou zbavit manželství majetkových aspektů a rozejít se tak s předchozím právním pojetím, které manželství chápalo jako smlouvu. Tento stav měl dlouhého trvání a v rámci přijetí

⁴³ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha: C. H. Beck 2014, 251 s.

nových kodexů socialistického typu byla v 60. letech úprava majetkových vztahů mezi manžely zařazena opět do občanského zákoníku (§ 143 an.)⁴⁴

V současnosti společné jmění manželů ObčZ upravuje v Části druhé rodinné právo, Díl 4 Povinnosti a práva manželů, Oddíl 2, přičemž je zařazeno pod tzv. manželské majetkové právo. Dle Důvodové zprávy k ObčZ „manželské majetkové právo představuje soubor právních ustanovení týkajících se majetkových poměrů manželů v tom nejširším slova smyslu. Přesto jsou některé majetkové záležitosti manželů (výživné, bydlení a zejména pak dědické právo manželů) upraveny zvlášť. Rozlišuje se na straně jedné zákonný režim, na straně druhé pak režimy modifikované - režim smluvený a režim založený rozhodnutím soudu. Modifikované režimy mají zásadně mít shodnou právní relevanci a shodné právní důsledky, zejména pokud jde o třetí osoby. Jinou povahu má případ, kdy je zákonný režim vyloučen v důsledku výslovného zákonného ustanovení, totiž tehdy, hraje-li takové opatření roli zásadní zákonné ochrany jednoho z manželů v případě, kdy je vůči druhému aplikována ať již soukromoprávní, anebo veřejnoprávní sankce.“

3.1.1. Manželské majetkové právo a společné jmění

Ačkoli ObčZ používá pojem manželské majetkové právo, přičemž je pod ním zařazeno společné jmění manželů, nejsou tyto pojmy ani v rozporu ani se jejich pojmový obsah nekříží, neboť majetkové právo manželské označuje souhrn objektivního práva, společné jmění soubor majetkových hodnot splňujících určité předpoklady.⁴⁵

Podle jiných právních názorů je třeba pojem manželské právo majetkové rozumět a contrario manželské majetkové právo osobní. Manželské právo majetkové je tak soubor právních norem, které upravují povinnosti a práva manželů týkající se – v současné době – většiny toho, co má majetkovou povahu a přitom je manželům společné.⁴⁶

⁴⁴ Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, s. 25-26.

⁴⁵ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 123.

⁴⁶ ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 50 s.

Dle mého názoru zákonodárce použil pojem manželské majetkové právo jako jakýsi zastřešující pojem, pod který zařadil i společné jmění. Nejspíše i proto, že jsou různé modifikace společného jmění manželů.

3.1.2. Společné jmění a pozůstalý manžel

Z hlediska právního postavení pozůstalého manžela je důležitý majetkový režim společného jmění manželů už jen z toho důvodu, že smrtí jednoho z manželů manželství zaniká. Je tomu tak dle ustanovení § 754 ObčZ, které stanoví, že manželství zaniká jen z důvodů stanovených zákonem. Jedním takovým důvodem je i smrt.

ObčZ umožňuje manželům popřípadě snoubencům upravit si společné jmění manželů. ObčZ tak stanoví celkem tři typy režimů společného jmění manželů. Jedná se o zákonný režim společného jmění manželů, smluvený režim společného jmění manželů a o režim společného jmění manželů založený rozhodnutím soudu.

Společné jmění manželů je ale založeno na konceptu, že společné jmění vzniká v zákonném režimu všem manželům bez rozdílu uzavřením manželství, pokud si sami smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu nezvolí režim jiný. Opačný koncept zákonodárce zavrhl.⁴⁷

Podle mého názoru by ale bylo lepší, aby naopak vznikalo společné jmění manželů pouze ze předpokladu, že by manželé uzavřeli smlouvu ohledně jejich společného jmění. Neustále si kladu otázku, proč vlastně vznikl institut společného jmění manželů. Ve své podstatě to vidím tak, jako by jeden manžel byl ručitelem toho druhého manžela. Ovšem rozdíl mezi ručitelstvím a manželstvím je obrovský. Pokud někdo chce být někomu ručitel, musí to sám svobodně prohlásit. U manželství ale pochybuji, že každý chce dobrovolně dělat ručitele druhému manželovi.

Nevidím jediný důvod, proč by měl jeden manžel trestán za druhého manžela, pokud se například jeden z manželů zadluží, a tyto dluhy se dají považovat za dluhy společné. Důsledky zadlužení jednoho z manželů se pak mohou projevit nejenom za života manžela, ale též po jeho smrti. Často se totiž stává, že se po smrti manžela objeví dluhy,

⁴⁷ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, 251 s.

které jsou ale vzhledem ke své povaze dluhy společnými, a o kterých druhý manžel neví. V rámci pozůstalostního řízení pozůstalý manžel vždy vystupuje jako účastník co do vypořádání společného jmění manželů, a to bez ohledu na to, zda je či není dědicem.

Samozřejmě je ale možné, aby si manželé smluvně upravili společné jmění manželů. Ne vždy tak ale učiní. O tom ale budu hovořit dále. Z výše uvedeného se ale přikláním k tomu, aby společné jmění manželů vznikalo pouze za předpokladu, že by si ho manželé smluvně sjednali. Bohužel se ale domnívám, že se tento zažitý koncept tak jednoduše nezmění a ani nebudou snahy pro jeho změnu.

Na společné jmění manželů jsou ale různé právní názory. Jeden z právních názorů nesouhlasí s tím, aby bylo zrušeno společné jmění jako takové. Na druhou stranu se snaží najít jiné východisko, které by více vyhovovalo zájmům manželů než současná právní úprava společného jmění manželů. Tím je, že by se SJM nahradilo tím, čemu lidé rozumí, tedy podílovým spoluvlastnictvím ke všemu, co manželé získají za trvání manželství, ovšem s výjimkami, jako je tomu dnes v SJM (dědictví, darování apod.). Úprava odpovědnosti za dluhy by mohla být založena na zákonem výslovně formulované zásadě, že dluží ten z manželů, který se smlouvou sám zavázal nebo který učinil jiné právní či protiprávní jednání, z něhož mu připadla povinnost splnit závazek. Pokud by manželé jednali společně, pak by bylo místo pro společné a nerozdílné zavázání obou manželů.⁴⁸ Tento názor je velice zajímavý a ve své podstatě je to také jedno z přijatelných východisek.

Jiný právní názor reaguje na skutečnost, že institut společného jmění manželů byl do návrhu současného občanského zákoníku zapracován teprve dodatečně. Koncepční čistotě našeho občanského práva by proto dle tohoto názoru mohlo jedině pomoci, pokud by tento institut byl z našeho práva odstraněn. Přejít na režim oddělených jmění však není zcela uspokojivým řešením, neboť stále v našem životě pocítujeme příjmovou nerovnost mezi manžely a potřebu chránit toho slabšího. Tento právní názor poukazuje i na německou i rakouskou zkušenost, podle které majetkové vypořádání při příležitosti zániku manželství lze do občanského práva zapracovat, aniž by to narušilo systematiku občanského zákoníku, ba dokonce aniž by bylo nutné občanský zákoník vůbec měnit.

⁴⁸ ŠEŠINA, Martin. Společné jmění manželů, a co s ním?. AdNotam.2017, roč. 22, č. 5, s. 15-16.

Pokud bude stát i nadále deklarovat podporu uzavírání manželství, měl by v první řadě zajistit, aby uzavření manželství představovalo pro nastávající manžele po majetkové stránce spíše výhodu, než naopak. To však stávající pojetí manželského majetkového práva není s to zajistit. Manžele mají toliko na výběr mezi nejistotou plynoucí z ručení za dluhy druhého a nejistotou spojenou s režimem oddělených jmění.⁴⁹

Pokud se tedy podívám na tyto názory, mají jedno společné, a sice to, že současná právní úprava společného jmění manželů není zcela uspokojivá a bylo by dobré ji změnit tak, aby lépe vyhovovala potřebám společnosti.

Společné jmění manželů v Německu

V Německu se v rámci úpravy společného jmění manželů uplatňuje zásada Zugewinnngemeinschaft, která se dá volně překládat jako společenství přírůstků. V německé právní úpravě, pokud manželé neuzavřou předmanželskou smlouvu, je majetek manželů zásadně oddělený. Manželé jsou ale částečně omezeni v nakládání se svým majetkem. Tato omezení jsou dvě. Prvním je, že jeden manžel nemůže bez souhlasu druhého nakládat s celým svým majetkem. To je ale vykládáno tak, že se nemusí jednat výslovně o veškerý majetek, ale postačí, aby tento majetek představoval alespoň 90 % hodnoty majetku jednoho z manželů. Druhým omezením je nakládání s majetkem, který tvoří vybavení domácnosti, kdy je též vyžadován souhlas druhého manžela. Při vypořádání majetku se pak pokračuje podle § 1372 a násl. BGB a je třeba zjistit stav majetku, resp. jeho hodnotu na začátku manželství a na konci manželství. Rozdíl mezi těmito stavy je pak přírůstek. Manžel, jehož přírůstek byl vyšší než přírůstek manžela druhého, má povinnost vyplatit druhého manžela a to v hodnotě rovnající se polovině rozdílu přírůstků. Zohlednění dluhů je jedna z nejvýznamnějších změn přijatých reformou z prvního srpna roku 2009. Dluhy, které existovaly na začátku manželství, jsou nyní započítávány při vypořádání přírůstku. Počáteční stav majetku tak může být záporný. Například pokud měl jeden z manželů na začátku manželství dluhy ve výši 100.000 euro a na konci manželství jeho majetek činil 100.000 euro, přirostlo mu 200.000 eur. Podle § 1378 odst. 2 BGB výše vypořádacího nároku je omezena hodnotou majetku, která zůstává na konci majetkového režimu (po odečtení závazků).

⁴⁹ KLEIN, Šimon. Zákonný manželský majetkový režim z komparativního hlediska. AdNotam.2017, roč. 23, č. 6, s. 3-7.

Zásada společenství přírůstků je v Německu kritizována, neboť bohatší manžel se cítí být frustrován tím, že musí sdílet svůj majetek (nebo aspoň jeho část) s druhým po skončení manželství. Bohatší manžel se tak mnohdy snaží svůj zisk zatajit. Pokud manželství skončí jinak než rozvodem, tedy smrtí manžela, je situace jiná. Přeživší manžel má naopak svůj dědický podíl vyšší.⁵⁰

Společné jmění manželů a Evropská unie

V rámci v Evropské unii není v současnosti žádný právní základ, který by harmonizoval nebo sjednocoval rodinné právo hmotné. Jednou součástí rodinného práva hmotného je i manželský majetkový režim. Vznikají však návrhy nařízení Rady, které by upravovaly manželské majetkové právo, ale i majetek registrovaných partnerů. Tyto návrhy zejména obsahují pravidla, která by založila příslušnost členského státu v souvislosti s manželským majetkem, popřípadě majetkem registrovaných partnerů. Dá se ale říci, že tyto návrhy poukazují na rozdíly mezi dvěma právy, a to právem Evropské unie a národním právem každého jednotlivého členského státu. Zatímco Evropská unie se snaží prosazovat občanské hmotné právo určitým směrem, velké rozdíly ve hmotném právu jednotlivých členských zemí představují překážku pro rozvoj dobře fungujících evropských pravidel soukromého mezinárodního práva. Ta jsou ale nepostradatelná, hlavně v souvislosti s volným pohybem osob. Vzhledem k těmto úvahám se dá předpokládat, že bude snaha o harmonizaci práva i v citlivé oblasti rodinného práva.⁵¹

3.1.3. Společenství jmění a společné jmění manželů

Společné jmění manželů je charakteristické svými subjekty, byť občanský zákoník upravuje rovněž institut společenství jmění, který je obdobou zdejšího institutu. Obdobné je především v nedostatku přítomnosti spoluvlastnických podílů. Proto lze mluvit o

⁵⁰ Régimes matrimoniaux de participation aux acquets et autres mécanismes participatifs entre époux en Europe, Société de législation comparée, 28 rue Saint Guillaume 75007 Paris, 2016, s. 172-186.

⁵¹ Régimes matrimoniaux de participation aux acquets et autres mécanismes participaties entre époux en Europe, Société de législation comparée, 28 rue Saint Guillaume 75007 Paris, 2016, s. 23-33.

„spoluvlastnictví bezpodílovém“, ovšem tradiční nauka právní používá pojmu „společenství majetku“ a mluví pak o společnících nebo podílnících.⁵²

Společenství jmění je zvlášť upraveno v ustanovení § 1236-1239 ObčZ, kdy dle ustanovení § 1236 ObčZ nabude-li věc do vlastnictví více osob spojených na základě smlouvy, zákona nebo jiné právní skutečnosti ve společenství, ať již se jedná o manžele, osoby spojené v rodinné společenství, společenství dědiců nebo jiná obdobná společenství, platí, že má každá z těchto osob právo k celé věci.

Z výše uvedeného je patrné, že se jedná o podobný institut, jako je společné jmění manželů. Avšak jak již bylo řečeno, nejedná se o spoluvlastnictví podílové, ale bezpodílové. Každá z osob má právo k celé věci, pokud ji nabyla ve společenství. O jaké společenství se jedná, vymezuje ObčZ zákon pouze demonstrativně.

Proč ObčZ rozlišuje společenství jmění a společné jmění manželů je dle mého názoru ten, že na rozdíl od společenství jmění může společné jmění vzniknout pouze mezi manželi. Společenství jmění může též vzniknout mezi manželi, ale také mezi jinými osobami. Každopádně dle mého názoru se rozdíl mezi společenství jmění manželů a společným jměním manželů stírají, ale společenství jmění je upraveno zákonem poněkud stručně.

3.1.4. Otázka společné jmění manželů

Dle ustanovení § 708 odst. 1 ObčZ to, co manželům náleží, má majetkovou hodnotu a není vyloučeno z právních poměrů, je součástí společného jmění manželů. To neplatí, zanikne-li společné jmění za trvání manželství na základě zákona. Dle odst. 2 tohoto ustanovení společné jmění podléhá zákonnému režimu, nebo smluvenému režimu, anebo režimu založenému rozhodnutím soudu.

Jak je patrné z výše uvedeného, společné jmění manželů vzniká a funguje pouze mezi manželi. Důvody zániku společného jmění manželů upravuje zákon.

Manželé si mohou upravit společné jmění odlišně od zákonného režimu, tedy smluveně, popřípadě jim ho upraví v určitých situacích svým rozhodnutím soud. Pro účely

⁵² Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 123.

pozůstalostního řízení je důležité, jaký režim společného jmění manželů, si manželé zvolili (popř. který byl založen rozhodnutím soudu). Z tohoto důvodu bych se v první řadě věnovala vymezením jednotlivých režimů společného jmění manželů, uvedla největší rozdíly mezi těmito režimy a dále kladla důraz na následky spojené se smrtí jednoho z manželů.

3.2. Společné jmění manželů v zákonném režimu

3.2.1. Zákonný režim společného jmění manželů a odlišné úpravy

Za obecný režim společného jmění manželů považuje ObčZ zákonný režim společného jmění manželů. Ten nastává za předpokladu, že si manželé nezvolili smluvený režim společného jmění manželů, odlišný od zákona, popřípadě nebyl-li založen rozhodnutím soudu. Dle některých právních názorů smluvená úprava společného jmění manželů není dosud zcela běžná a spíše by se dala označit za výjimečnou. Z toho důvodu se vyvozuje, že společné jmění manželů podléhá zákonnému režimu ve většině případů.⁵³

S tímto názorem se částečně ztotožňuji, neboť mnohdy se manželé, či budoucí manželé domnívají, že smluvní úpravou manželského majetkového režimu vyjadřují jakousi nedůvěru v druhého manžela. Tento názor mi ale přijde chybný, neboť naopak tím, že se chrání smluvenou úpravou, chrání i druhého manžela před případnými dluhy, které by se mohly objevit za trvání manželství. Přitom velký dopad mají případné dluhy i po smrti jednoho z manželů, neboť pokud režim společného jmění manželů podléhal zákonnému režimu, nemůže se druhý manžel dovolávat bez dalšího toho, že se jednalo pouze o dluhy druhého manžela, pokud vznikly za trvání manželství. Na druhou stranu se domnívám, že nyní se smluvní úpravy společného jmění manželů využívá více, než v době přechodí. Dříve lidé moc nepřemýšleli o tom, že by si mohli společné jmění manželů upravit odlišně od zákona, většinou je to ani nenapadlo. Proto se i mnohdy stává, že když se při předběžném šetření v řízení o pozůstalosti zeptám, zda měl pozůstalý manžel se zůstavitelem upravené společné jmění manželů odlišně od zákonného režimu nebo podléhalo zákonnému režimu, často dostávám odpověď, že byli spřádání normální lidé a

⁵³ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 251 - 252.

nic odlišného neměli. Přitom na smluveném režimu společného jmění manželů nic špatného není, ba naopak.

3.2.2. Nabývání součástí společného jmění manželů

Dle ustanovení § 711 odst. 1 ObčZ platí pro nabytí a pozbytí společného jmění obecná ustanovení.

- Částky výdělků, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti

Zvláštní ustanovení je ustanovení § 711 ObčZ odst. 2, dle kterého se částky výdělků, platu, mzdy, zisku a jiných hodnot z pracovní a jiné výdělečné činnosti stávají součástí společného jmění v okamžiku, kdy manžel, který se o jejich získání přičinil, nabyl možnost s nimi nakládat. Vzhledem k tomu, že zákon dává zvlášť nabývání těchto prostředků, je namístě se na ně více zaměřit. Jak zákon stanoví, stávají se součástí společného jmění manželů v okamžiku, kdy má s těmito prostředky manžel možnost nakládat. Pokud se tedy bude jednat o mzdu, která je vyplácená v hotovosti, má s ní možnost manžel nakládat ihned po jejím vyplacení, dostává se tak do jeho sféry působnosti. Pokud by šlo o plnění naturální, mohl by manžel nakládat s takovou věcí předáním.

Tyto příjmy představují nejčastější zdroj aktiv společného jmění, v zákoně však nebyly dosud přímo řešeny. Dle právních názorů ale převládal dříve problém, zda součást společného jmění tvoří již právo na vyplacení mzdy nebo až samotná vyplacená mzda⁵⁴ Na tuto otázku odpověděl v roce 1966 Nejvyšší soud, který stanovil, že do bezpodílového spoluvlastnictví patří teprve vyplacená a převzatá mzda, nikoli nárok na mzdu. Právo na vyplacení mzdy není "věcí" a nemůže tedy tvořit část bezpodílového spoluvlastnictví manželů.⁵⁵ Podle tohoto názoru tedy nemohlo být součástí společného jmění pouhé právo na vyplacení mzdy. S tím se ztotožňovala i pozdější judikatura, která poukazovala na osobní charakter výkonu práce zaměstnancem.⁵⁶

⁵⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 189 - 195.

⁵⁵ Rc 8/1966, Rc 42/1972

⁵⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 189 - 195.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu „musí-li zaměstnanec vykonávat práci osobně, je tím kromě jiného vyloučeno, aby manželé měli jako společná práva a povinnosti z pracovního poměru, který navázal některý z nich“. ⁵⁷ V tomto konkrétním případě dospěl Nejvyšší soud k závěru, že „práva a povinnosti z pracovního poměru nebo jiného pracovněprávního vztahu nepatří do společného jmění zaměstnance a jeho manžela a že manžel zaměstnance není povinen jen z důvodu společného jmění (společně a nerozdílně se zaměstnancem) uspokojit nárok, který má zaměstnavatel proti zaměstnanci. Zároveň soud poukázal na to, že by se mohl zaměstnavatel pouze domáhat v rámci dědického řízení na uspokojení své pohledávky na manželce zaměstnavatele, která by byla dědicem.

Zákon ovšem neřeší situaci, kdy by se jednalo o peněžní prostředky převedené na účet u banky. Dle právních názorů v této podobě tvoří vyplacená mzda pouze pohledávku vůči bance, na jejímž účtu jsou prostředky složeny. Avšak vzniká dispoziční právo s prostředky uloženými na tomto účtu, a to osobě, která má dispoziční právo k tomuto účtu. Přičemž je jedno, zda toto právo má pouze jeden z manželů, nebo oba manželé společně. ⁵⁸

Velice často se stává, že mají dispoziční právo k tomuto účtu oba z manželů, a to již třeba i proto, že si nechávají na jeden účet posílat výplatu důchodových dávek. Součástí společného jmění manželů ale není účet sám o sobě, ale peněžní prostředky na něm uložené.

Problém nastává ve chvíli, kdy je účet zřízen pouze na jednoho manžela, přičemž druhý manžel nemá dispoziční právo k tomuto účtu, ačkoli jsou na účtu i jeho peněžní prostředky, resp. tyto prostředky jsou součástí společného jmění manželů. V takových případech nebude mít manžel bez dispozičního práva možnost se k těmto peněžním prostředkům dostat a nakládat s nimi. K tomu se přiklonil i Nejvyšší soud, který ve svém rozhodnutí stanovil, že „pouhá skutečnost, že na účtu u peněžního ústavu jsou uloženy i

⁵⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.05.2007, sp. zn. 21 Cdo 2045/2006, dostupný na www.nsoud.cz.

⁵⁸ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 189 - 195.

prostředky ve společném jmění manželů, neopravňuje manžela majitele účtu k nakládání s prostředky na tomto účtu“. ⁵⁹

Stejně tak by mohlo dojít k tomu, že budou posílány výplaty na účet pouze druhého manžela, ke kterému nebude mít dispoziční právo manžel oprávněný z výplaty mezd. Dle právních názorů lze však nejspíš i takové prostředky považovat za součást společného jmění manželů. Možnost disponovat s prostředky má alespoň jeden z manželů. ⁶⁰

Dle mého názoru je ale tato situace řešená nešťastně. Neboť se nedomyšlí důsledky, které jsou spojeny s tím, že manžel nemá dispoziční právo k účtu druhého manžela. Pokud totiž jeden z manželů zemře a veškeré peněžní prostředky měli manželé pouze na jednom účtu, ke kterým měl přístup pouze zemřelý manžel, je to problém. Často se stává, že banky poté, co zjistí, že určitá osoba zemřela, účet zablokují. Naštěstí co se týká trvalých plateb, například nájemného a podobně, tak ty ve většině případů odchází dál. Dle ustanovení § 2666 ObčZ totiž zemře-li majitel účtu, zastaví ten, kdo vede účet, v den následující po dni, kdy mu byla smrt majitele účtu doložena, ty výplaty hotovosti a převody peněžních prostředků z účtu, o kterých majitel účtu určil, že se v nich po jeho smrti pokračovat nemá. To však skoro nikdo při zadávání trvalých příkazů nedělá.

Pokud pozůstalý manžel neměl dispoziční právo k účtu, musí počkat na ukončení řízení o pozůstalosti, aby se mohl k prostředkům na účtu dostat, popřípadě požádat soudního komisaře, aby ho usnesením jmenoval správcem pozůstalosti v souvislosti s tímto účtem. Pro to ale musejí být splněny ještě další podmínky, zejména aby pozůstalý manžel již neodmítl dědictví.

- Pohledávky z výhradního majetku

Dle ustanovení § 711 odst. 3 ObčZ pohledávky z výhradního majetku jen jednoho z manželů, které se mají stát součástí společného jmění, se součástí společného jmění stávají dnem splatnosti.

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 1. 2008, sp. zn. 22 Cdo 2793/2006, dostupný na www.nsoud.cz.

⁶⁰ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 20140, s. 189 - 195.

3.2.3. Zákonný režim společného jmění manželů - popis, majetek, dluhy

Pokud na společné jmění manželů dopadá zákonný režim společného jmění manželů, potom do jeho obsahu spadá dle ustanovení § 709 odst. 1 ObčZ to, co nabyt jeden z manželů nebo čeho nabyli oba manželé společně za trvání manželství. Zároveň toto ustanovení vypočítává výjimky, tedy to, co do společného jmění nepatří, což je to, co slouží osobní potřebě jednoho z manželů, co nabyt darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořizení pro případ smrti projevil jiný úmysl, nabyt jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech, nabyt jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví, nabyt jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku.

Z výše uvedeného lze vyzorovat, že zákonodárce taxativně vymezil, které věci do společného jmění manželů nespádají. Nyní se pokusím na tyto případy více zaměřit.

- Negativně vymezené společné jmění manželů

Jako první uvádí zákonodárce to, co slouží osobní potřebě jednoho z manželů. ObčZ blíže nespecifikuje, o jaké věci se bude jednat. Dle mého názoru to budou takové věci, které budou opravdu základní a i podle některých právních názorů se nedá vyloučit, že věc osobní potřeby náleží oběma manželům společně, protože se manželé nacházejí v situaci, kdy jinou osobně potřebnou věc nemají, proto se spolu o ni rádi podělí. V takových případech se ale bude nejspíše jednat o součást obvyklého vybavení domácnosti. Stejně tak se nebude muset jednat jen o levné věci, ale též i přepychové předměty značné hodnoty.⁶¹ Z mého pohledu se ale vždy nedá jednoznačně říci, že nějaká věc slouží osobní potřebě jednoho z manželů, a tak bude muset v některých případech rozhodnout až soud a soudní judikatura. Stejně tak se vyjádřil Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí, kdy stanovil, že jsou vyloučeny věci, které povahou a užíváním slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů. Věc podle své povahy ale musí osobní potřebě jednoho z manželů skutečně sloužit, nestačí, že by tomuto účelu mohla sloužit.⁶² Proto se bude

⁶¹ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 124.

⁶² Prz 51/65

muset přistupovat opatrně při rozhodování, zda se určitá věc dá či nedá považovat za věc sloužící osobní potřebě jednoho z manželů.

Druhým uváděným příkladem je to, co nabyl darem, děděním nebo odkazem jen jeden z manželů, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl. Pokud bych se podívala na ustanovení § 143 ObčZ1964, bylo toto ustanovení podobné, ale výslovně v něm bylo, že je vyloučený ze společného jmění manželů majetek získaný dědictvím nebo darem. Nebyl zde dnešní dodatek, že se jednalo o jednoho manžela, ledaže dárce při darování nebo zůstavitel v pořízení pro případ smrti projevil jiný úmysl. Bude tedy nutné zkoumat úmysl dárce, popřípadě zůstavitele v pořízení pro případ smrti. S tím se ztotožňují některé právní názory, které uvádějí, že bude nutné zkoumat vůli autora. Což může být složité, neboť dárce může uvést, co bylo jeho úmyslem, ale u zůstavitele by se požadovalo, aby takovýto úmysl uvedl v pořízení pro případ smrti.⁶³ Bude tak nejspíše záležet až na soudní praxi, jak bude v konkrétních případech postupovat.

Dalším případem je to, co nabyl jeden z manželů jako náhradu nemajetkové újmy na svých přirozených právech.

Předposledním příkladem je to, co nabyl jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví. Zde je otázka, o co přesně se bude jednat. Dle právních názorů se nedá zaměňovat výraz výlučné vlastnictví a vlastnictví vztahující se k výlučnému vlastnictví. Nejspíše se tak bude jednat o jakékoli právní jednání, kterým lze nabýt majetkovou hodnotu, která přibude k něčemu, co patří výhradně jednomu z manželů.⁶⁴ S tímto názorem se v celku ztotožňuji a domnívám se, že tento výraz nebyl zrovna šťastně zvolen.

Posledním uváděným příkladem je to, co nabyl jeden z manželů náhradou za poškození, zničení nebo ztrátu svého výhradního majetku.

Z povahy věci se také bude jednat o věci, které jsou vyloučeny pro jejich získání trestnou činností. S tím souvisí i rozhodnutí Nejvyššího soudu z roku 1960, podle kterého

⁶³ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 128.

⁶⁴ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 128.

majetek, který byl získán trestnou činností některého z manželů, netvoří zákonné společenství majetkové.⁶⁵ Domnívám se, že to je správné rozhodnutí, neboť pokud byla věc získána nezákonnou činností, nemůže být legálně ve vlastnictví jednoho z manželů, natož pak aby se stávala společným jmění manželů.

· Pozitivně vymezené společné jmění manželů

Dle ustanovení § 709 odst. 2 ObčZ do společného jmění spadá i zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů. Toto ustanovení je oproti úpravě ObčZ1964 jiné, neboť je výslovně uvedeno, že je součástí společného jmění manželů zisk z toho, co náleží výhradně jednomu z manželů. Dle odborných názorů, se kterými se ztotožňuji i já, je považován zisk za rozdíl mezi příjmy a výdaji. Tento rozdíl je pak teprve součástí společného jmění manželů. Tak například příjmy z nájmu bytu nebudou součástí společného jmění manželů bez dalšího, ale bude nutné odečíst od tohoto příjmu náklady, které jsou s nájmem bytu spojeny, tedy které byly vynaloženy. V případě ztráty, tedy záporného výsledku mezi příjmy a výdaji, není tato ztráta součástí společného jmění manželů, jak je tomu uvedeno v ustanovení § 710 písm. a) ObčZ.⁶⁶

Dle ustanovení § 709 odst. 3 ObčZ je součástí společného jmění manželů i podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva. Výjimka by nastala, pokud by jeden z manželů nabyt podíl tak, že by byl jeho výlučným vlastnictvím. Nabytí podílu nezakládá účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

Dle mého názoru by bylo vhodné se blíže podívat právě na otázku družstevního podílu v bytovém družstvu, neboť je to podstatná věc i v rámci řízení o pozůstalosti, kdy je podstatná stanovit, zda takový podíl byl či nebyl součástí společného jmění manželů.

⁶⁵ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 128.

⁶⁶ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 254.

3.2.4. Družstevní podíl v bytovém družstvu

Jak již bylo výše uvedeno, dle ustanovení § 709 odst. 3 ObčZ podíl v družstvu je ve společném jmění manželů, nenabyli-li ho jeden z manželů jako své výlučné vlastnictví a nabytí podílu nezakládá účast druhého manžela v družstvu. Výjimku představuje členství jednoho z manželů v družstvu bytovém. Je tomu proto, že jak podílnictví ve společnosti, tak členství v družstvu lze vždy majetkově ohodnotit, podílnictví má vždy nějakou majetkovou hodnotu.⁶⁷

Úprava přechodu nájmu družstevního bytu je obsažena jednak v ustanovení § 2279 odst. 6 ObčZ, který stanoví, že zemře-li nájemce družstevního bytu a nejde-li o byt ve společném nájmu manželů, přechází smrtí nájemce jeho členství v družstvu a nájem bytu na toho dědice, kterému připadl členský podíl, jednak v ustanovení § 737 odst. 2 zákona č. 90/2012 Sb., zákona o obchodních společnostech a družstvech (zákon o obchodních korporacích, dále jen z.o.k.), který stanoví, že družstevní podíl, který byl ve společném jmění manželů, přechází na pozůstalého manžela.

V pozůstalostním řízení tak bude v první řadě nutné zjistit, zda byl družstevní podíl ve společném jmění manželů, či ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů. Od toho se bude odvíjet i to, zda se bude vypořádávat v rámci společného jmění manželů, či se stane součástí aktiv pozůstalosti.

· Družstevní podíl jako součást společného jmění manželů

V případě bytových družstev se velice často stává, že je družstevní podíl ve společném jmění manželů. Manželé si za trvání manželství zakoupí družstevní podíl společně a dojde k jeho spoluvlastnictví oběma manžely. Navíc nabytí podílu jednoho z manželů zakládá účast druhého z manželů.

Dle ustanovení § 737 odst.2 z.o.k. družstevní podíl, který byl ve společném jmění manželů, přechází na pozůstalého manžela; k tomu se přihlédně při vypořádání dědictví. Jedná se tak o kogentní ustanovení, od kterého se nedá odhlédnout, a to ani dohodou pozůstalého manžela a dědiců dle ustanovení § 764 odst. 1 ObčZ, který stanoví, že

⁶⁷ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 129.

zanikne-li manželství smrtí manžela, posoudí se majetkové povinnosti a práva bývalých manželů v rámci řízení o dědictví podle toho majetkového režimu, který existoval mezi manžely, popřípadě i podle pokynů, které zemřelý manžel ještě za svého života ohledně svého majetku pro případ smrti učinil; jinak se použijí pravidla uvedená v § 742 ObčZ, s výjimkou § 742 odst. 1 písm. c) téhož zákona, ledaže se pozůstalý manžel dohodne s dědici o vypořádání jinak.⁶⁸ Zde je ale z důvodu kogentní úpravy přechodu družstevního podílu manžela dohoda nepřípustná.

Na základě tohoto ustanovení je patrné, že se tento družstevní podíl nikdy nedostane do aktiv dědictví. Pozůstalý manžel tak tento podíl nabyde, ale nikoli jako dědic, ale z titulu vypořádání společného jmění manželů. Využije se tak ustanovení § 742 ObčZ, dle kterého budou podíly manželů na společném jmění stejné, přičemž každý z manželů bude mít právo na náhradu nákladů jím vynaložených ze společného jmění manželů na výhradní majetek druhého manžela, stejně tak i na náhradu nákladů vynaložených z výhradního vlastnictví jednoho manžela na společné jmění manželů. Vzhledem k tomu, že v případě družstevního podílu pozůstalý manžel nabyde tento podíl celý, do aktiv dědictví přejde pohledávka za pozůstalým manželem ve výši jedné poloviny obvyklé ceny družstevního podílu.⁶⁹

S tímto kogentním ustanovením, podle kterého nelze uzavřít dohodu ohledně vypořádání družstevního podílu mezi pozůstalým manželem a dědici, do určité míry souhlasím. Vzhledem k tomu, že se jednalo o společný majetek manželů, tudíž byl ve své podstatě majetkem každého z nich, měl by družstevní podíl přejít na pozůstalého manžela už z jakési slušnosti. Na druhou stranu pokud manželé vlastnili například dům, popřípadě měli byt ve společném jmění, může dojít k dohodě pozůstalého manžela a dědiců.

Také záleží na majetkové situaci pozůstalého manžela a na vztazích v rodině. Do dědictví přechází pohledávka za pozůstalým manželem z titulu vypořádání společného jmění manželů. Tuto pohledávku může a také nemusí nabýt pozůstalý manžel sám za sebou. Pakliže ji nabyde sám za sebou, nijak nebude tratit. Pokud ji ale nabyde někdo z dědiců, bude mu ji muset pozůstalý manžel vyplatit.

⁶⁸ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 139.

⁶⁹ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 139.

Může totiž nastat situace, že pozůstalý manžel ani o tento družstevní podíl nemá zájem.

Nejvyšší soud České republiky se zabýval i otázkou kupní ceny pořizované věci, která byla zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé. Nejvyšší soud rozhodl, že „jestliže kupní cena pořizované věci byla zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevili vůli nabýt kupovanou věc do bezpodílového spoluvlastnictví, pak se tato věc stala předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví.“. Nejvyšší soud argumentoval tím, že „výlučně “investující” manžel nekupuje věc pro sebe, ale projevuje vůli k porízení věci do bezpodílového spoluvlastnictví, a druhý manžel toto akceptuje. Tato vůle obou manželů je pak rozhodující z hlediska určení, zda věc patří či nepatří do bezpodílového spoluvlastnictví. V dané věci účastníci jako manželé předmětnou kupní smlouvou, mající všechny potřebné náležitosti, nesporně projevili shodnou vůli nabýt nemovitosti do bezpodílového spoluvlastnictví.“ Dále Nejvyšší soud poukázal na to, že mohl takto výlučně investující manžel uzavřít kupní smlouvu pouze sám a nikoli spolu se svojí manželkou.⁷⁰

S rozhodnutím Nejvyššího soudu souhlasím, neboť svým počínáním dal manžel, z jehož výlučných prostředků byla daná věc kupována zcela jistě najevo, že chtěl, aby byla tato věc součástí společného jmění manželů. Proto nevidím jediný důvod, proč by tato věc neměla být součástí společného jmění manželů. Avšak chápu i argument bývalé manželky, že se domnívala, že se jedná pouze o výlučné jmění, vzhledem k případné odpovědnosti za dluhy. Avšak jak již bylo uvedeno výše, dala manželka svým počínáním, tedy tím, že vystupovala též s manželem na straně kupujících najevo, že považuje tuto koupi za společné jmění manželů. V opačném případě by ke kupní smlouvě přistupoval pouze manžel, ale to bych se už opakovala.

⁷⁰ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/98, uveřejněný pod číslem 49/2001 Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na www.nsoud.cz.

· Družstevní podíl ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů

Jiná situace by nastala, pokud by byl družstevní podíl nabyt jako výlučné vlastnictví jednoho z manželů. Typicky se bude jednat o koupi družstevního podílu ještě před uzavřením manželství, ale také pokud například došlo k majetkové úpravě společného jmění manželů a tento družstevní podíl nebyl jeho součástí.

V takovém případě nebude družstevní podíl spadat do společného jmění manželů, tedy nebude se vypořádat, ale bude celý zařazen do aktiv dědictví. Tento družstevní podíl nabyde dědic a na něho přejde nájem družstevního podílu bytu nebo právo na uzavření smlouvy o nájmu bytu včetně práv a povinností s tím spojených (§ 737 odst. 1 z.o.k.)⁷¹

Často se stává, že poté dědici chtějí, aby na ně přešel nájem tak, aby byli spoluvlastníci tohoto družstevního podílu. Zákon nikterak neupravuje, které osoby mohou tento nájem nabýt. Za předchozí právní úpravy však mohl společný nájem vzniknout pouze mezi manželi. Tomu tak nyní není. Družstvo má však právo ve svých stanovách vyloučit spoluvlastnictví družstevního podílu podle ustanovení § 597 z.o.k.)

Podívám-li se na judikaturu související právě s družstevním podílem, který není součástí společného jmění manželů, jedná se například o rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, podle kterého nevzniklo-li společné členství manželů v bytovém družstvu, pak bytová jednotka ve smyslu § 2 písm. h) zákona č. 72/1994 Sb. (bytového zákona) ve znění pozdějších předpisů, kterou nabyt do vlastnictví podle § 23 odst. 1, věty první, uvedeného zákona a podle § 24 zákona č. 42/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů ten z manželů, který se stal členem družstva, není ve společném jmění manželů. V tomto konkrétním případě se jednalo o situaci, kdy se žalobkyně (bývalá manželka) domáhala určení, že v rozsudku soudu prvního stupně uvedený byt s garáží a souvisejícími spoluvlastnickými podíly na dalších nemovitostech (dále jen „byt“) náleží do společného jmění účastníků řízení jako bývalých manželů, rozvedených k 11. 4. 2000, neboť byt získali za trvání manželství od Stavebního bytového družstva mladých v P. (dále „SBD“). Přestože 24. 10. 1995 uzavřeli smlouvu o budoucí smlouvě, v níž jako budoucí nabyvatelé bytu byli uvedeni oba, uzavřel žalovaný s SBD 21. 9. 1998 smlouvu o převodu

⁷¹ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 140.

družstevního bytu do jeho výlučného vlastnictví. Byt podle žalobkyně zůstal nadále ve společném jmění účastníků řízení, které nebylo po rozvodu jejich manželství vypořádáno. Proti tomuto rozhodnutí bylo podání odvolání. Odvolací soud rozhodl, že byt není součástí společného jmění manželů. Proti rozhodnutí odvolacího soudu bylo podáno dovolání, které potvrdilo rozhodnutí odvolacího soudu. Nejvyšší soud tehdy argumentoval tím, že „družstevní byt v domě ve vlastnictví bytového družstva není ve vlastnictví člena bytového družstva, nicméně členský podíl, který může být předmětem převodu nebo dědění, má majetkovou hodnotu, jejíž cena se stanoví jako cena obvyklá, tj. cena, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout. Je-li členem bytového družstva jen jeden z manželů, v případě zániku manželství členský podíl připadá ze zákona tomuto manželovi. Z uvedeného jasně vyplývá, že zákon v těchto případech chrání majetková práva toho, kdo získal právo na uzavření zmíněné dohody před uzavřením manželství; členský podíl, pokud má majetkovou hodnotu, lze považovat za jeho majetek. Nevzniklo-li společné členství manželů v bytovém družstvu, pak byt, který nabyl do vlastnictví podle § 23 odst. 1 věta první zákona o vlastnictví bytů a § 24 zákona č. 42/1992 Sb., ten z manželů, který se stal členem družstva, není ve společném jmění manželů.“

Nejvyšší soud dále argumentoval tím, že „v daném případě žalovanému vzniklo právo na přidělení družstevního bytu do osobního užívání před uzavřením manželství. Pokud členovi družstva vzniklo právo na přidělení bytu před uzavřením manželství, vzniklo sice uzavřením manželství právo společného nájmu družstevního bytu manželi, nevzniklo však společné členství v družstvu a členský podíl se nestal společným. Protože členem bytového družstva byl jen žalovaný, který také byl jako člen výlučně oprávněn vyzvat družstvo k převodu bytu do vlastnictví, převedlo družstvo byt jako jednotku do jeho výlučného vlastnictví v souladu s § 23 odst. 1 zákona o vlastnictví k bytům. Předmětný byt je majetkem nabytým jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela (§ 143 odst. 1 písm. a) ObčZ), a proto nemůže být předmětem SJM.“⁷²

Z výše uvedeného je patrné, že záleží, za jakých okolností došlo k převodu vlastnictví bytu do osobního vlastnictví, resp. co tomu předcházelo. Vzhledem k tomu, že

⁷² Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1668/2003, uveřejněný pod číslem 50/2005 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na www.nsoud.cz.

žalovanému manželovi byl přidělen byt ještě před uzavřením manželství, tím, že uzavřel manželství s manželkou, zapříčinilo vznik práva společného nájmu družstevního bytu manželi, nikoli však společné členství v družstvu. Ani členský podíl se tak nestal společným. Proto poté, co požádal žalovaný o převod bytu do svého výlučného vlastnictví, družstvo správně vyhodnotilo, že došlo k převodu do výlučného vlastnictví žalovaného manžela.

3.2.5. Podíl v obchodních společnostech

V případě obchodních společností, jak již bylo dříve řečeno, se uplatní ustanovení § 709 odst. 3 ObčZ, kde součástí společného jmění manželů je i podíl manžela v obchodní společnosti nebo družstvu, stal-li se manžel v době trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva. Výjimka by nastala, pokud by jeden z manželů nabyl podíl tak, že by byl jeho výlučným vlastnictvím. Stalo by se tak například tím, že by tento podíl manžel zdědil.

Z hlediska obchodních společností není ale ObčZ jedinou právní úpravou, která dopadá na členství v obchodní společnosti. Zákonem speciálním, který má v tomto případě přednost je zákon o obchodních korporacích a družstvech. Tento zákon upravuje obchodní korporace, což jsou osobní společnosti, tedy veřejná obchodní společnost a komanditní společnost, a dále kapitálové společnosti, tedy společnost s ručeným omezeným a akciová společnost.

Dle ustanovení § 42 z.o.k. smrtí nebo zánikem společníka přechází jeho podíl v obchodní korporaci na dědice nebo právního nástupce, ledaže společenská smlouva přechod zakáže nebo omezí. Zákaz nebo omezení přechodu podílu v akciové společnosti a v bytovém družstvu se zakazuje. Nedohodnou-li se dědicové v době řízení o dědictví na výkonu práv spojených s podílem, který je předmětem pozůstalosti, a není-li ustanoven správce této části pozůstalosti, ustanoví takového správce soud, který projednává pozůstalost, na návrh obchodní korporace nebo některého z dědiců. Správce pozůstalosti je oprávněn vykonávat všechna práva spojená s podílem.

V případě osobností společností - veřejné obchodní společnosti se uplatní ustanovení § 113 odst. 1 písm. c) z.o.k. se veřejná obchodní společnost zrušuje smrtí společníka, ledaže společenská smlouva připouští dědění podílu. Pokud to tedy

společenská smlouva připouští, dochází k přechodu podílu společníka. Podle odborných názorů má-li být splněna podmínka, že společenská smlouva připouští dědění podílu ve společnosti, musí být taková možnost upravena ve společenské smlouvě výslovně. Pokud se společenská smlouva takovou možností nezabývá, je třeba dovodit, že dědění podílu ve společnosti nepřipouští. Má-li zemřelý společník více dědiců a společenská smlouva připouští dědění podílu, mohou se tito dědicové v rámci dědické dohody dohodnout, že podíl zdědí jen jeden nebo jen někteří z nich. Teprve jestliže se takto nedohodnou nebo soud dohodu neschválí, připadá v úvahu rozdělení podílu v poměru, v jakém se dědicové podílejí na dědictví.⁷³ V případě, že podíl byl ve společném jmění manželů, bude muset být takový podíl v rámci společného jmění zůstavitele vypořádán.

V případě společností kapitálových, jako je společnost s ručeným omezením se vychází z obecného ustanovení § 42 z.o.k., neboť žádné jiné zvláštní ustanovení není stanoveno. Výjimkou je, že dle ustanovení § 211 z.o.k. se dědic může domáhat zrušení své účasti ve společnosti soudem, jestliže jsou dány důvody, pro které na něm nelze spravedlivě požadovat, aby ve společnosti setrval. Avšak účast dědice ve společnosti nelze zrušit, jedná-li se o jediného společníka.

Z výše uvedeného ale vycházím z předpokladu, že podíl v obchodní společnosti byl výlučným vlastnictvím jednoho z manželů, tedy tento podíl přechází celý do aktiv pozůstalosti a nepodléhá vypořádání společného jmění manželů.

Jiná situace by ale nastala, pokud by získal jeden z manželů podíl v obchodní společnosti ze společných prostředků. V takovém případě by byl podíl v obchodní společnosti součástí společného jmění manželů a bylo by nutné takovýto podíl vypořádat.

V souvislosti s podíly v obchodních společnostech se pojí i judikatura Nejvyššího soudu. Podle usnesení Nejvyššího soudu může být obchodní podíl v rámci řízení o vypořádání společného jmění účastníků řízení přikázán pouze tomu z manželů, který je společníkem společnosti s ručením omezeným, a to pouze v rozsahu jeho obchodního podílu. Shora uvedené platí rovněž za předpokladu, že druhý z manželů je taktéž společníkem téže společnosti, neboť i tomuto druhému manželovi může být přikázán

⁷³ Štenglová, I., Havel, B., Čileček, F., Kuhn, P., Šuk, P.: Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 276 - 278.

obchodní podíl v rozsahu, v jakém je společníkem této společnosti. Například pokud jeden z manželů nabyt za trvání manželství za prostředky náležející do společného jmění obchodní podíl ve výši 60 % na společnosti s ručením omezeným a druhý z manželů nabyt za stejných podmínek obchodní podíl ve výši 40 % na téže společnosti, nelze přikázat jednomu z těchto manželů oba obchodní podíly, ale je nezbytné přikázat každému z manželů odpovídající obchodní podíl.⁷⁴

Pokud jeden z manželů zemřel a podíl v obchodní společnosti byl součástí společného jmění manželů, záleželo by na tom, kdo z manželů byl společníkem této společnosti. Pokud byl společníkem obchodní společnosti pozůstalý manžel, vždy na něj přechází celý podíl ve společnosti v rámci vypořádání společného jmění manželů a do dědictví pak spadá do aktiv pohledávka za pozůstalým manželem. Opačná situace by nastala, pokud by byl společníkem společnosti zemřelý manžel. Pak tento podíl by nepřecházel na pozůstalého manžela, ale celý by spadl do dědictví. Naopak do pasiv dědictví by pak připadala pohledávka pozůstalého manžela z titulu vypořádání společného jmění manželů.

Z výše uvedeného pravidla tedy vyplývá, že podíl jde za tím, kdo byl společníkem v obchodní společnosti.

3.2.6. Dluhy ve společném jmění manželů

Z historického hlediska společné dluhy byly zařazeny do společného jmění manželů až od roku 1998 (v této době označované jako tzv. bezpodílové spoluvlastnictví, které mohlo vzniknout pouze mezi manžely), dříve označované jako závazky. Toto zařazení odpovídá pojmu jmění, neboť dle ustanovení § 495 ObčZ věta druhá jmění osoby tvoří souhrn jejího majetku a jejích dluhů.⁷⁵

Vzhledem k novému pojmosloví občanského zákoníku rozumím, že bylo vhodné nahradit pojem závazky za dluhy. Podle ObčZ je závazek právní vztah osoby oprávněné a povinné, zatímco dluh je konkrétní povinnost dlužníka uspokojit právo věřitele na plnění, vyplývající ze závazku. Součástí SJM se nestává samotný závazek, ale dluh, tedy to, co má

⁷⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. 22 Cdo 3192/2015, dostupné na www.nsoud.cz.

⁷⁵ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 133.

být plněno, resp. konkrétní povinnost dlužníka plnit.⁷⁶ Dle mého názoru ale rozhodně nebylo nutné měnit pojmy, na které byl již jak laik, tak odborník zvyklý. V otázce dluhů a závazků se však jedná ještě o nejmenší zásah zákonodárce do dříve platné právní úpravy.

Co se týká dluhů ve společném jmění manželů, jsou upraveny dle ustanovení § 710 ObčZ, podle kterého jsou součástí společného jmění dluhy převzaté za trvání manželství, ledaže se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku, nebo je převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. V takových případech by dluhy společné nebyly. Domnívám se ale, že toto ustanovení je psáno příliš složitě a bylo by lepší ho vyjádřit jednodušeji, aby mu každý porozuměl.

Dále se domnívám, že by bylo vhodné toto ustanovení více rozebrat, neboť dluhy jsou nedílnou součástí společného jmění manželů a též se projeví i po smrti jednoho z manželů, a to zejména v řízení o pozůstalosti, v rámci kterého se musí vypořádat společný majetek manželů.

Jak již bylo řečeno, jedná se o dluhy převzaté. Podle právních názorů je třeba položit důraz na slovo "převzaty", z kterého je patrné, že manžel sám nebo manželé společně vzali na sebe s úmyslem být takto povinen a takovýto dluh plnit.⁷⁷ S tímto právním názorem souhlasím, neboť by měl být manžel srozuměn s tím, že za tyto převzaté dluhy odpovídá. Neodpovídá však za všechny dluhy.

Výjimkou jsou dluhy uvedené v ustanovení § 710 písm. a) ObčZ, podle kterého nejsou společnými dluhy takové dluhy, které se týkají majetku, který náleží výhradně jednomu z manželů, a to v rozsahu, který přesahuje zisk z tohoto majetku. Zde je namístě se pozastavit u daného rozsahu. Jedná se o rozsah, který přesahuje zisk z tohoto majetku. Podle mého názoru je toto ustanovení zmatečné, avšak chápu ho tak, že pokud by se jednalo o dluhy, jejichž rozsah by nepřesahoval zisk z tohoto majetku, jednalo by se o dluhy společné. Přitom se stále jedná o výlučný majetek pouze jednoho z manželů, který by neměl z podstaty věci být součástí společného jmění manželů. Dle právních názorů o

⁷⁶ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 178 - 188.

⁷⁷ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 133.

tom, co manželovi výhradně patří, se předpokládá, že má majetkovou hodnotu, s níž je pravidelně spojen nějaký zisk. Zatímco zisk by patřil do společného jmění manželů, dluhy by nesl sám manžel ze svého, čímž by se jeho jmění zmenšovalo. I věcný záměr zákoníku z roku 2001 počítal s tím, že nejprve se budou hradit dluhy vzniklé z toho majetku a teprve zisk se stane součástí společného jmění manželů, čemuž odpovídá i ustanovení tohoto paragrafu, Zároveň je ale v rozporu s ustanovením § 709 odst. 1 písm. d), podle kterého do společného jmění manželů nespadá to, co nabyl jeden z manželů právním jednáním vztahujícím se k jeho výlučnému vlastnictví.⁷⁸

Právě na tuto skutečnost jsem poukazovala i já. Domnívám se, že je tento rozpor velký a bude záležet až na soudním rozhodnutí, jak se k této otázce společného jmění manželů postaví, neboť tyto dvě ustanovení na sebe naráží. Bohužel takovýchto rozporů je v ObčZ více, proto by bylo vhodné v tomto případě novelou zákona tento nesoulad upravit. Dále však musím poukázat na fakt, že zákon mluví o zisku, nikoli o pouhém příjmu. Jak bylo uvedeno výše, ziskem se rozumí rozdíl mezi příjmy a výdaji.

Druhým případem, kdy nejsou dluhy ve společném jmění manželů je ten, kdy tyto dluhy převzal jen jeden z manželů bez souhlasu druhého, aniž se přitom jednalo o obstarávání každodenních nebo běžných potřeb rodiny. To souvisí i se správou společného jmění manželů, o které budu více hovořit v další kapitole.

Dluhy a společným jměním manželů se zabývá i široká judikatura Nejvyššího soudu. Nejvyšší soud v roce 2012 rozhodl, že „právní režim dluhů za nezaplacené odvody na sociálním a zdravotním pojištění za manžela je třeba odlišovat od osudu dluhů souvisejících se zaměstnanci jeho podniku. Dluhy na zákonných platbách za zaměstnance netvoří součást společného jmění, jde-li o dluhy vzniklé při provozování podniku jakožto výlučného majetku jednoho z manželů, tj. jde-li o závazky týkající se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich.“ Nejvyšší soud však poukázal na to, že je nutné odlišovat tyto případy od dluhů na zdravotním a sociálním pojištění, které se týkají samotné osoby podnikatele (úpadce). „Výnosy z podnikání jsou součástí SJM, a nejde tak o výlučný majetek jednoho z manželů. Jestliže se pak k takovému majetku tvořícímu součást SJM

⁷⁸ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 134.

vztahují zákonné povinnosti spočívající v tzv. odvodech z těchto příjmů, jedná se o závazky, které nejsou z režimu SJM vyloučeny jen proto, že mají základ ve výkonu podnikatelské činnosti.“

V tomto konkrétním případě se dovolávala dovolatelka s tím, že byly odvolací soudem nesprávně posouzeny dluhy vůči České správě sociálního zabezpečení, Zdravotní pojišťovně Metal – Aliance a VZP ČR. Dovolatelka tvrdila, že takové dluhy nejsou součástí společného jmění manželů, ale jsou součástí podniku (dnes označovaného za obchodní závod dle ustanovení § 502 ObčZ, který ho charakterizuje jako organizovaný soubor jmění, který podnikatel vytvořil a který z jeho vůle slouží k provozování jeho činnosti a tvoří vše, co zpravidla slouží k jeho provozu) jejího manžela, který se dostal do úpadku.

Dovolací soud však došel k opačnému názoru, jak bylo výše uvedeno. Dovolací soud již dříve dovodil, že předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů nebyly věci sloužící výkonu povolání jen jednoho z manželů, přičemž soudní praxe dovodila, že takovou věcí je i podnik a vyloučila jej z předmětu zákonného majetkového společenství. Podnik náležející do odděleného vlastnictví podnikajícího manžela se k 1. srpnu 1998, kdy zákon č. 91/1998 Sb. nabyl účinnosti, předmětem společného jmění manželů nestal. Na druhou stranu výnosy z podnikatelské činnosti součástí společného jmění manželů tvoří.

V této situaci je však nutné rozlišovat mezi dluhy podniku, který není součástí společného jmění manželů, tedy ani dluhy podniku nejsou součástí společného jmění a dluhy vzniklé přímo osobě podnikatele, jakožto v tomto případě úpadce. Nejvyšší soud argumentoval tím, že dle judikatury dovolacího soudu vyplývá, že výnosy z podnikání, což jsou i příjmy, na které se vztahují odvody na zdravotní a sociální pojištění, jsou součástí SJM. Proto se jedná se o „závazky, které nejsou z režimu SJM vyloučeny jen proto, že mají základ ve výkonu podnikatelské činnosti.“

Dovolací soud zároveň vyslovil názor, že je spravedlivé, aby manžel, který má benefity z výnosů z podnikání druhého manžela byl stejně tak odpovědný za dluhy s nimi spojenými.⁷⁹

⁷⁹ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. 22 Cdo 3766/2012, dostupné na www.nsoud.cz.

Jak bylo řečeno, obchodní závod, který provozuje výlučně jeden z manželů, není součástí společného jmění manželů. Naopak výnosy z tohoto obchodního závodu ale součástí společného jmění jsou, jakožto zisk z této „věci“. S tím souvisí i dluhy, které manžel vytvořil v souvislosti se svou osobou. Já osobně nejsem zastáncem společného jmění manželů. Dle mého názoru by měl každý manžel odpovídat za svoje dluhy sám, stejně tak týž ze svých zisků. Bohužel to, že by byl institut společného jmění zrušen, se asi ještě dlouho nedočkám.

3.2.7. Správa majetku v zákonném režimu společného jmění manželů

Správa majetku ve společném jmění manželů je upravena v ustanovení § 713 až 715 ObčZ. Ustanovení nemění nic na dosavadním právním stavu.⁸⁰

Dle ustanovení § 713 ObčZ součástí společného jmění užívají, berou z nich plody a užitky, udržují je, nakládají s nimi, hospodaří s nimi a spravují je oba manželé nebo jeden z nich podle dohody. Povinnosti a práva spojená se společným jměním nebo jeho součástmi náleží oběma manželům společně a nerozdílně. Z právních jednání týkajících se společného jmění nebo jeho součástí jsou manželé zavázáni a oprávněni společně a nerozdílně.

V zákonném režimu společného jmění manželů manželé se součástí společného jmění nakládají dohromady, popřípadě jeden z nich na základě jejich dohody. Z tohoto nakládání jsou dle ustanovení § 713 odst. 3 ObčZ zavázáni společně a nerozdílně. To tedy platí i v případě dluhů vzniklých za trvání manželství. Věřitel se tak může podle § 731 zákona č. 89/2012 domáhat uspokojení i z toho, co je ve společném jmění. Výjimku by představovala v případě zákonného režimu společného jmění manželů situace, kdy by jeden z manželů nakládal nad záležitosti běžné správy, ke které je dle ustanovení § 714 odst. 1 ObčZ nutný souhlas druhého manžela. Proto by dotčený manžel dle § 732 ObčZ musel vůči věřiteli vznést námitku, že v tomto případě v důsledku takového právního jednání nad rámec běžné správy majetku, se kterými druhý manžel nesouhlas a k nimž tedy nedal souhlas, by mohlo být společné jmění postiženo jen do výše, již by představoval podíl dlužníka, kdyby bylo společné jmění zrušeno a vypořádáno.

⁸⁰ Důvodová zpráva k ObčZ.

3.2.8. Zánik společného jmění manželů

Zánikem manželství zaniká i společné jmění manželů. Manželství zaniká dle ustanovení § 754 ObčZ jen z důvodů stanovených zákonem. Rozlišuje se zánik manželství z objektivních příčin, ex lege, mezi které se řadí smrt, resp. prohlášení za mrtvého a jeho zrušení soudem (rozvodem, výjimečně prohlášením manželství za neplatné). Nová právní úprava zakotvuje i novinku, kterou je zánik manželství změnou pohlaví a některé další odlišnosti, např. jinak stanovený zánik manželství v případě prohlášení za mrtvého.⁸¹

Vzhledem k tématu mé práce je v tuto chvíli důležitý zánik manželství v důsledku smrti. Tím, že manželství zaniklo, zaniklo i společné jmění manželů, které je nutné vypořádat. Výjimkou, tedy kdy není nutné takto společné jmění vypořádat, je situace, kdy sice společné manželství mezi manželi existovalo, ale ve své podstatě nebyl součástí společného jmění prakticky žádný majetek. Druhým případem je, kdy si manželé smluvně upravili společné jmění manželů ve formě odděleného jmění manželů. V takovém případě každý z manželů vlastnil svůj majetek po celou dobu manželství. Konečně třetím případem, kdy není nutné vypořádat společné jmění manželů, je případ, kdy bylo zrušené rozhodnutím soudu.

Společné jmění manželů však nemusí zanikat až po zániku manželství, ale může zaniknout v jeho průběhu.

Prvním případem je, kdy jednomu z manželů byl uložen trest propadnutí majetku. Dle ustanovení § 66 zákona číslo 40/2009 Sb., trestního zákoníku, může soud vzhledem k okolnostem spáchaného trestného činu a poměrům pachatele uložit trest propadnutí majetku, odsuzuje-li pachatele k výjimečnému trestu anebo odsuzuje-li jej za zvlášť závažný zločin, jímž pachatel pro sebe nebo pro jiného získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Bez podmínek předešle uvedených může soud uložit trest propadnutí majetku pouze v případě, že trestní zákon uložení tohoto trestu za spáchaný zločin dovoluje; jako samostatný trest může být trest propadnutí majetku uložen, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a k osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Propadnutí majetku postihuje celý majetek odsouzeného

⁸¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 444 - 445.

nebo tu jeho část, kterou soud určí; propadnutí se však nevztahuje na prostředky nebo věci, jichž je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu nebo výchovu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. Dle odst. 4 pak výrokem o propadnutí majetku zaniká společné jmění manželů.

Dle právních názorů společné jmění manželů, jestliže existuje ke dni právní moci rozsudku, jímž byl uložen trest propadnutí majetku, zaniká přímo ze zákona. Z ustanovení též vyplývá, že společné jmění manželů zaniká i tehdy, když byl zároveň oběma manželům tímž rozsudkem uložen trest propadnutí majetku. Společné jmění manželů také zaniká, jestliže byl uložen trest propadnutí majetku jen ve vztahu k části majetku pachatele.⁸² Dle mého názoru je velice podstatná poslední věta, tedy že zaniká společné jmění manželů i za předpokladu, že byl uložen trest jen na část majetku pachatele. Jinak s uvedeným právním názorem souhlasím. Nicméně pokud bych se měla blíže vyjádřit k tomu, proč je zrovna uložení trestu propadnutí majetku příčinou zániku společného jmění manželů, domnívám se, že je to velice striktní důsledek, avšak souhlasím s ním.

Druhým případem zániku společného jmění manželů v průběhu manželství je, když bylo proti jednomu z manželů zahájeno insolvenční řízení, v rámci něhož je úpadek řešen zpeněžením majetkové podstaty.⁸³ O insolvenčním řízení budu více pojednávat v další kapitole.

3.2.8.1. Zánik společného jmění v důsledku konkursu

Jeden z možných zániků společného jmění manželů je i prohlášení konkursu na dlužníka. Takto zaniká společné jmění manželů dlužníka a jeho manžela. Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství.

Po prohlášení konkursu se provede vypořádání společného jmění manželů, které zaniklo podle odstavce 1, do prohlášení konkursu zaniklo, ale nebylo vypořádáno, nebo bylo zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu a do prohlášení konkursu nebylo vypořádáno.

⁸² Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, s. 874 - 883.

⁸³ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 255

V případech uvedených v odstavci 2 písm. b) a c) se prohlášením konkursu staví lhůta stanovená podle zvláštního právního předpisu k vypořádání společného jmění manželů, jestliže má skončit nejpozději do 6 měsíců od prohlášení konkursu.

3.2.8.2. Společné jmění manželů a exekuční řízení

Dle ustanovení § 42 zákona č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (dále jen exekuční řád), před vydáním exekučního příkazu na majetek ve společném jmění manželů zjistí exekutor, zda je v seznamu listin o manželském majetkovém režimu vedeném podle notářského řádu evidována smlouva o manželském majetkovém režimu nebo rozhodnutí soudu o zrušení společného jmění manželů, jeho obnovení nebo zúžení jeho stávajícího rozsahu, anebo dohoda nebo rozhodnutí soudu o změně smlouveného režimu nebo režimu založeného rozhodnutím soudu.

Při vydání exekučního příkazu je exekutor povinen vycházet z obsahu listiny, jde-li o vydobytí dluhu ze závazku vzniklého po jejím zápisu do Seznamu listin (jak je uvedeno v ustanovení § 42 odst. 1 exekučního zákona o manželském majetkovém režimu nebo jde-li o vydobytí dluhu ze závazku vzniklého před jejím zápisem do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu a vyslovil-li s tím souhlas oprávněný. Nelze-li zjistit z exekučního titulu nebo z listin, že závazek vznikl po zápisu listiny do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu, má se za to, že závazek vznikl před zápisem listiny do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu. V ostatních případech lze vydat exekuční příkaz postihující majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl zákonný režim společného jmění manželů změněn. Jde-li o vydobytí dluhu, který patří do společného jmění manželů, nebo dluhu povinného, pro který lze vydat exekuční příkaz na majetek ve společném jmění manželů, lze vést exekuci příkázáním pohledávky z účtu manžela povinného u peněžního ústavu.

Dle rozhodnutí Nejvyššího soudu může „věřitel manžela povinného přihlásit svoji pohledávku, která vznikla za trvání manželství povinného a jeho manžela, ve smyslu § 336f o. s. ř. v exekučním řízení vedeném proti povinnému, jsou-li touto exekucí (výkonem rozhodnutí) postiženy nemovitosti patřící do společného jmění manželů.“⁸⁴ Podle

⁸⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2.4.2008, sp.zn. 20 Cdo 458/2007, uveřejněné pod č. 4/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupné na www.nsoud.cz.

ustanovení § 336f o.s.ř. věřitel, který má pohledávku zajištěnou zástavním právem k nemovité věci anebo který má proti povinnému pohledávku přiznanou rozhodnutím, smírem nebo jiným titulem uvedeným v § 274 (vymahatelnou pohledávku), může ji do řízení přihlásit nejpozději do zahájení dražebního jednání. Totéž právo má osoba odpovědná za správu domu a pozemku ohledně pohledávky související se správou domu a pozemku vůči vlastníku jednotky, pokud tato pohledávka byla uplatněna u soudu žalobou.

3.3. Smluvený režim společného jmění manželů

Kromě zákonného režimu společného jmění manželů si mohou manželé zvolit i smluvený manželský majetkový režim, čímž si majetek ve společném jmění mohou upravit. Mohou si ho tak rozšířit, zúžit, a nebo si zvolit režim tzv. oddělených jmění, čehož poslední dobou využívá čím dál tím více párů.

3.3.1. ObčZ1964 a ObčZ

Smluvní modifikace majetkového manželského režimu je v České republice v omezeném rozsahu umožněna již od roku 1990. V průběhu let se právní úpravy pozměňovaly. Naposledy právní úpravu otázky smluvních modifikací manželského majetkového režimu představoval § 143a odst. 1 až 3 ObčZ1964.⁸⁵ Podle toho ustanovení mohli manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit stanovený rozsah společného jmění manželů. Takto mohli manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy mohly být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže byla předmětem smlouvy nemovitost, která již náležela do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývala smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí. Dále si mohli manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud nešlo o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

⁸⁵ Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 151.

3.3.2. Forma smlouvy v České republice a v zahraničí

Z výše uvedeného je patrné, že zůstala stejná forma modifikující smlouvy manželského majetkového režimu, a sice forma veřejné listiny dle ustanovení § 716 odst. 2 ObčZ, který stanoví, že smlouva o manželském majetkovém režimu vyžaduje formu veřejné listiny. Dle ustanovení § 1326 odst. 2 ObčZ vyžaduje-li právní jednání formu veřejné listiny, rozumí se jí notářský zápis. Stejně tomu bylo i za účinnosti ObčZ1964.

Předpis formy veřejné listiny pro tyto smlouvy obsahovala již úprava v § 143a ObčZ1964, která sledovala zdejší právní tradici; je také obvyklý i v četných zahraničních právních úpravách.⁸⁶ Tato důvodová zpráva tedy již předpokládala, že bude i nadále formou pro smlouvy o manželském majetkovém režimu veřejná listina, tedy notářský zápis.

Je tomu tak například i v některých zemích Evropské unie, jako je Německo, ve kterém dle ustanovení § 1410 BGB musí manželskou smlouvu vypracovat notář za přítomnosti obou stran.⁸⁷ Stejně tak v Itálii smlouva musí být uzavřena v přítomnosti dvou osob ve formě veřejné listiny, jinak bude prohlášena za neplatnou.⁸⁸ Nejinak tomu je ve Francii, kde manželská smlouva musí být sepsána u notáře. V oddacím listu musí být uvedeno, zda byla smlouva uzavřena, a jméno a adresa příslušného notáře. Pokud tomu tak není, má se s ohledem na třetí strany za to, že jsou manželé sezdaní v rámci úpravy společného jmění.⁸⁹

Jak z výše uvedeného vyplývá, je kladen na smlouvu o manželském majetkovém režimu velký důraz a celkově vyšší požadavky. S tím, že má být uzavírána smlouva ve

⁸⁶ Důvodová zpráva k ObčZ1964

⁸⁷ Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Německu, 2012 [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE.[cit. 17-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/germany/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry/>

⁸⁸ Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Itálii, 2012. [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/italy/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry>

⁸⁹ Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry ve Francii, 2012.[online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/france/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry>

formě notářského zápisu souhlasím. Podle mého názoru se jedná o závažné rozhodnutí, které má velké dopady na další fungování manželství.

3.3.3. Subjekty smlouvy o manželském majetkovém režimu a účinky smlouvy

Upravit si majetkové poměry mohou jednak dle § 716 odst. 1 ObčZ manželé, tedy upravit již existující jmění, ale i snoubenci. V případě snoubenců je ale podmínkou následný sňatek, jinak tato předmanželská smlouva o majetkových poměrech manželů nenabývá účinnosti. Tato smlouva o manželském majetkovém režimu odchylném od zákonného má různé právní důsledky, proto musí být, jak již bylo uvedeno výše, sepsána pouze ve formě veřejné listiny.

3.3.4. Obsah smlouvy o manželském majetkovém režimu

Dle ustanovení § 718 ObčZ smlouva může obsahovat jakékoli ujednání a týkat se jakékoli věci, ledaže to zákon zakazuje. Může se týkat zejména rozsahu, obsahu, doby vzniku zákonného nebo jiného režimu společného jmění, jednotlivých věcí i jejich souborů. Smlouvou lze změnit zařazení již existujících i upravit zařazení budoucích součástí jmění rozdílně od zákonného režimu. Též lze smlouvou uspořádat majetkové poměry pro případ zániku manželství. Pokud se jedná o uspořádání pro případ zániku manželství smrtí, považuje se v této části smlouva za smlouvu dědickou, má-li její náležitosti.

Dědická smlouva je upravena v ustanoveních § 1582-1593 ObčZ, rozumí se jí situace, kdy povolává zůstavitel druhou smluvní stranu nebo třetí osobu za dědice nebo odkazovníka a druhá strana to přijímá. Speciální dědickou smlouvou je pak dědická smlouva mezi manželi, o které jsem již psala v předchozí kapitole.

Smlouvou nelze vyloučit ani změnit ustanovení o obvyklém vybavení rodinné domácnosti, ledaže jeden z manželů opustil trvale domácnost a odmítá se vrátit.

3.3.5. Omezení smlouvy o majetkovém režimu

Dle ustanovení § 719 ObčZ smlouva o manželském majetkovém režimu nesmí svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu, stejně tak se nesmí svým

obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by se smlouvou souhlasila. Tato smlouva uzavřená bez souhlasu třetí osoby nemá vůči ní právní účinky.

Tím je tedy vyloučeno, aby byl smlouvou nepřiměřeně zvýhodněn jeden z manželů a to až tak, že by mu byla vyloučena schopnost zabezpečovat rodinu. Jako vždy se ale domnívám, že pokud se bude někdo dovolávat takového znevýhodnění, bude ho muset prokázat. Soud proto bude přistupovat ke každému případu podle svého vlastního uvážení.

3.3.6. Účinnost smlouvy

Dle ustanovení § 720 ObčZ smlouva snoubenců o manželském majetkovém režimu nabývá účinnosti uzavřením manželství. Týká-li se smlouva již existující věci zapsané do veřejného seznamu, lze provést do tohoto seznamu zápis změny až po uzavření manželství. Týká-li se smlouva manželů o manželském majetkovém režimu již existující věci zapsané do veřejného seznamu, nabývá smlouva v této části účinky vůči třetím osobám zápisem do tohoto seznamu, ledaže ObčZ stanoví jinak.

3.3.7. Evidenci listin o manželském majetkovém režimu a Seznam listin o manželském majetkovém režim

Notářská komora České republiky vede Evidenci listin o manželském majetkovém režimu a Seznam listin o manželském majetkovém režimu.

a) Evidence listin o manželském majetkovém režimu

V Evidenci listin o manželském majetkovém režimu dle §35d odst. 1 zákona č. 358/1992 Sb. se evidují smlouvy manželů nebo snoubenců o manželském majetkovém režimu odlišném od zákonného režimu, dohody manželů o změně smluveného režimu, smlouvy manželů o změně manželského majetkového režimu založeného rozhodnutím soudu, rozhodnutí soudu, kterými soud zrušil nebo obnovil společné jmění manželů nebo zúžil jeho stávající rozsah a rozhodnutí soudu, kterými soud změnil manželský majetkový režim založený rozhodnutím soudu nebo smluvený manželský majetkový režim.

Musíme tedy rozlišovat, zda se jedná o smlouvy, které sepsal notář nebo zda se jedná o rozhodnutí soudu.

V prvním případě smlouvy manželů nebo snoubenců o manželském majetkovém režimu odlišném od zákonného režimu a dohody manželů o změně smluveného režimu zapíše notář do Evidence bezodkladně poté, co takovouto listinu sepíše.

Naproti tomu rozhodnutí soudu, kterým soud zrušil nebo obnovil společné jmění manželů nebo zúžil jeho stávající rozsah a rozhodnutí soudu, kterým soud změnil manželský majetkový režim založený rozhodnutím soudu nebo smluvený manželský majetkový režim, zapíše Notářská komora České republiky dle § 35 odst. 2 zákona č. 358/1992 Sb. na základě stejnopisů těchto rozhodnutí zasílaných Komoře soudy v elektronické podobě.

Evidence listin o manželském majetkovém režimu je neveřejná. Dle ustanovení § 8 Předpisu Notářské komory České republiky o Evidenci listin o manželském majetkovém režimu, má k evidovaným údajům o smlouvách o manželském majetkovém režimu v Evidenci přístup notář, u něhož jsou smlouvy o manželském majetkovém režimu uloženy, a Komora za účelem plnění povinností, které jí ukládá zákon. K evidovaným údajům o rozhodnutích soudu o manželském majetkovém režimu v Evidenci má přístup pouze Komora. Tato evidence téměř výlučně slouží pro účely pozůstalostního řízení. Notářská komora České republiky dle § 35 odst. 4 zákona č. 358/1992 Sb. poskytne notáři, který byl soudem pověřen výkonem soudního komisaře, na jeho žádost prostřednictvím dálkového přístupu sdělení, zda taková listina existuje. Pokud se jedná o evidovanou smlouvu nebo dohodu, sdělí také, u kterého notáře je uložena. Tento notář je pak povinen zjistit stav a obsah takové listiny podle § 142 odst. 1 z.ř.s. Pokud zjištění prováděl notář, který v řízení o pozůstalosti nebyl pověřen jako soudní komisař, postoupí protokol o zjištění jejich stavu a obsahu bezodkladně soudu, u něhož probíhá řízení o pozůstalosti, resp. pověřenému soudnímu komisaři.

b) Seznam listin o manželském majetkovém režimu

Do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu zapisuje notář stejné smlouvy, které se zapisují do Evidence listin o majetkovém režimu, avšak pouze pokud je to ve smlouvách uvedeno.

Seznam listin o manželském majetkovém režimu obsahuje dvě části, a to rejstřík a sbírku listin. Do rejstříku se zapisují zejména jméno, příjmení, datum narození a bydliště

manželů nebo snoubenců, datum uzavření a účinnosti smlouvy o manželském majetkovém režimu, označení smluveného režimu podle občanského zákoníku a jméno, příjmení a sídlo notáře, který smlouvu o manželském majetkovém režimu sepsal, nebo datum vydání a právní moci rozhodnutí soudu o manželském majetkovém režimu, jeho spisovou značku, označení soudu, který rozhodnutí vydal, a údaj o tom, zda soud zrušil nebo obnovil společné jmění manželů, nebo zúžil jeho stávající rozsah, anebo změnil manželský majetkový režim a další údaje, které stanoví předpis Notářské komory České republiky. Do sbírky listin se pak zakládá stejnopis notářského zápisu v elektronické podobě, popřípadě stejnopis vzniklý autorizovanou konverzí z listinné podoby anebo stejnopis rozhodnutí soudu o manželském majetkovém režimu v elektronické podobě.

V případě, že smlouva nebo dohoda obsahuje ujednání účastníků, aby byla zapsána do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu, zapíše ji do tohoto seznamu notář, který ji sepsal, a to bezodkladně poté, co smlouva nabyde účinnosti. Pokud to ve smlouvě nebylo přímo ujednáno, zapíše takovou smlouvu do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu, pouze pokud o to dodatečně požádají oba manželé. Pokud by ten notář, který smlouvu sepsal, ji nemohl z nějakého důvodu do tohoto seznamu zapsat, zapíše je na základě žádosti obou manželů Notářská komora ČR. Musí jí však být doložen elektronický stejnopis notářského zápisu o smlouvě o manželském majetkovém režimu, nebo autorizovaná konverze stejnopisu notářského zápisu o smlouvě o manželském majetkovém režimu z listinné podoby do elektronické podoby.

U rozhodnutí soudu o manželském majetkovém režimu takové rozhodnutí zapíše do Seznamu listin o manželském majetkovém režimu Komora poté, co takové rozhodnutí soud zaslal, a to bez nutnosti odůvodnění.

3.3.8. Druhy, výhody, důsledky a význam smluveného režimu společného jmění manželů v České republice a zahraničí

Druhy smluveného režimu společného jmění manželů

Dle ustanovení § 717 ObčZ rozlišujeme režim oddělených jmění, režim vyhrazující vznik společného jmění ke dni zániku manželství, režim rozšíření a zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu.

Nyní bych se blíže zaměřila na jednotlivé případy smluvených režimů společného jmění manželů.

· **Režim oddělených jmění**

Prvním uvedeným příkladem je režim oddělených jmění manželů. Tento režim je výhodný pro manžele z toho důvodu, že v takovém případě společné jmění vůbec nevzniká, nýbrž každý manžel nabývá majetek do svého výlučného vlastnictví a stejně tak každý z manželů odpovídá sám za své dluhy.

Pokud bych se podívala na pojem režimu oddělených jmění v ObčZ1964, nenašla bych ho. Režim oddělených jmění nebylo možné za účinnosti předchozího občanského zákoníku sjednat, ani založit rozhodnutím soudu na návrh jednoho z manželů. Důvodem bylo, že společné jmění manželů tvořilo vždy minimálně obvyklé vybavení společné domácnosti.⁹⁰ Dle ustanovení § 143a odst. 2 ObčZ1964 mohli manželé smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud nešlo o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

Dříve tedy bylo možné společné jmění manželů pouze zúžit, a to i rozhodnutím soudu, avšak nebylo možné ho absolutně vyloučit. Nyní lze obvyklé vybavení společné domácnosti vyloučit ze společného jmění manželů předmanželskou smlouvou. Pokud ale dojde ke zřízení režimu oddělených jmění až za trvání manželství, musí současně dojít k vypořádání již existujícího SJM.⁹¹

Pokud bych se podívala do zahraničních právních úprav, je režim oddělených jmění například v Německu, ale i v Itálii. V Itálii zákon umožňuje dva typy klasických majetkových režimů, a sice oddělení majetku a smluvní společné jmění, přičemž režim oddělení majetku se zcela liší od zákonného režimu. Každý z manželů má výhradní vlastnictví a právo používat a spravovat majetek získaný před uzavřením manželství a v

⁹⁰ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 223 - 229.

⁹¹ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 223 - 229.

jeho průběhu bez výjimky a bude hradit své vlastní dluhy ze svého vlastního majetku.⁹² Tato úprava je velice podobná naší právní úpravě režimu oddělených jmění.

Dle mého názoru je dobře, že byla odstraněna překážka pro to, aby si manželé mohli uzavřít režim společného jmění ve formě odděleného jmění. Myslím si, že je správné, aby měli manželé alespoň nějakou svobodu v souvislosti se společným jměním manželům. Já osobně jsem příznivcem režimu oddělených jmění už jenom z toho důvodu, že případné dluhy bude každý z manželů nést sám za sebe a nebude tak ohrožovat majetek druhého manžela. Na druhou stranu může druhý manžel to, že chce manžel založit režim oddělené jmění chápat jako akt nedůvěry.

· **Režim vyhrazující vznik společného jmění ke dni zániku manželství**

Druhým režimem je režim vyhrazující vznik společného jmění ke dni zániku manželství. Mnoho lidí se domnívá, že tento režim je prakticky totožný s režimem odděleného jmění. Není tomu ale tak. Po dobu manželství neexistuje společné jmění manželů, ale vzniká až při zániku společného jmění manželů.

Rozdíl mezi režimem odděleného jmění a režimem vyhrazující vznik společného jmění ke dni zániku manželství je ten, že zatímco u odděleného jmění společné jmění neexistuje, tedy není potřeba vypořádávat, u režimu vyhrazujícímu vznik společného jmění ke dni zániku manželství společné jmění manželů neexistuje po dobu trvání manželství. Dle právních názorů odložením vzniku společného jmění manželé ovšem pouze vyjadřují vůli nakládat se svým majetkem po dobu trvání manželství samostatně. Každý z nich tak nabývá během trvání manželství majetek do svého výlučného vlastnictví. Výlučně každého manžela zatěžují také převzaté dluhy. K okamžiku zániku manželství však společné jmění vznikne, byť do značné míry jen pomyslně a jen pro účely vypořádání. Součástí společného jmění se k tomuto okamžiku stane veškerý majetek a dluhy, které byly nabyty za trvání manželství, splňují podmínky pro zařazení do společného jmění podle zákonného režimu a jsou k okamžiku zániku manželství stále součástí jmění některého z manželů.

⁹² Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Itálii, 2012. [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/italy/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávní-poměry/>.

Ohledně všech těchto součástí se provede vypořádání. Ohledně toho, co již není ve výlučném jmění ani jednoho z manželů, se neprovádějí žádné zápočty.⁹³ Na rozdíl od režimu oddělených jmění tak bude nutné vypořádání společného jmění manželů. Nehledě na to, že zároveň vzniknou společné dluhy, pokud odpovídají pravidlům společných dluhů.

Na základě výše uvedeného se domnívám, že tento režim nebude hojně využíván už jenom z toho důvodu, že bude nutné společné jmění vypořádat. Pokud by tedy chtěli manželé mít každý vlastní majetek, rozhodně bych jim doporučovala více režim oddělených jmění, v rámci kterého hospodaří každý sám za sebe, stejně tak odpovídá i sám za své dluhy.

· **Režim rozšíření a zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu**

Dalšími možnými režimy jsou režim rozšíření a zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu. Tím tedy společné jmění po celou dobu manželství existuje a je na konci manželství vypořádáno. Manželé si ale mohou společné jmění upravit odchýlně od zákonného režimu, a to buď ho rozšířit nebo naopak zúžit oproti zákonnému režimu.

a) **Režim rozšíření rozsahu společného jmění v zákonném režimu**

V případě rozšíření společného jmění se bude typicky jednat o to, aby byla nějaká věc, která byla ve výlučném jmění některého z manželů, zařazena do společného jmění manželů. Avšak nedomnívám se, že zrovna tento režim bude příliš využíván. Ačkoli s ohledem na případné pozůstalostní řízení rozumím tomu, že tím by měl druhý manžel právo i na tento majetek, v souvislosti s vypořádáváním společného jmění manželů.

V praxi ale zůstávalo dlouho otázkou, zda na rozšíření SJM je možné pohlížet jako na vnos do společného jmění z výlučných prostředků a zohledňovat ho z tohoto důvodu při vypořádání SJM. Právní nauka, ještě za účinnosti ObčZ1964, se této otázce spíše vyhýbala, nicméně bylo možné zaznamenat názory příklánějící se k závěru, že majetek, o nějž bylo SJM na úkor výlučného majetku rozšířeno, povahu vnosu má. Odlišné stanovisko je možné nalézt v judikatuře Nejvyššího soudu.⁹⁴

⁹³ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 223 - 229.

⁹⁴ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 223 - 229

Dle Nejvyššího soudu rozšíření společného jmění manželů o majetek ve výlučném vlastnictví jednoho z manželů nezakládá při vypořádání společného jmění manželů oprávnění tohoto manžela požadovat uhrazení toho, co ze svého vynaložil na společný majetek. Obsah dohody o rozšíření společného jmění manželů, za kterých k rozšíření došlo, lze promítnout při vypořádání do úvahy o odklonu od principu rovnosti podílů.⁹⁵

Možnost rozšíření společného jmění je možné v rámci zahraničních právních úprav například v Polsku. Je však striktně dáno, o co se nemůže rozšířit takové společné jmění. Jedná se o majetek, který by mohl být v budoucnu nabyt v rámci dědictví či daru, dále o vlastnická práva vyplývající ze společného vlastnictví majetku podléhajícího zvláštním předpisům, dále o nezcizitelná práva, na něž může mít nárok jen jedna osoba, dále o náhradu za zranění nebo zdravotní potíže za předpokladu, že nejsou součástí společného jmění, nebo odškodné za utrpěnou újmu, a o nevymahatelné nároky manželů na odměnu ze zaměstnání či příjem z jiných výdělečných činností.⁹⁶

b) Režim zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu

Mnohem více se dle mého názoru bude využívat režim zúžení rozsahu společného jmění v zákonném režimu. V rámci tohoto režimu tak budou některé věci vyloučeny ze společného jmění manželů a naopak budou ve výlučném jmění jednoho z manželů. Bude se tak typicky jednat o případ, kdy bude chtít jeden z manželů například vlastnit sám nemovitost, aby se na ní nemohli případně zhojovat věřitelé druhého manžela.

V případě, že dojde k zúžení o všechny součásti již existující, i takové, které se mají stát součástí SJM teprve v budoucnu, a to na straně obou manželů, jde de facto o založení režimu oddělených jmění. Je-li smlouva uzavřena za trvání manželství a týká-li se zúžení již existující součásti, resp. více součástí SJM, je nutné provést v rozsahu zúžení vypořádání.⁹⁷

⁹⁵ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.11.2012, sp. zn. 22 Cdo 2480/2010, dostupný na www.nsoud.cz.

⁹⁶ Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Polsku, 2012. [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/poland/topics/3-Jak-si-mohou-manzele-upravit-sve-majetkopravni-pomery>

⁹⁷ Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 223 - 229.

V případě zúžení společného jmění manželů je známa i judikatura, která se zabývá případem takzvané lichevní smlouvy, při které by prakticky přešel veškerý majetek na jednoho z manželů. Nejvyšší soud dovodil, že mezi subjektivní znaky lichevní smlouvy náleží např. rozumová slabost, tíseň, lehkomyšlnost, stav rozrušení nebo nezkušenost převodce. Přitom stanovil, že lichevní je i smlouva, podle níž jedna strana dohody o zúžení SJM ve svůj prospěch využije vědomosti o špatném psychickém a zdravotním stavu druhé strany a uzavře dohodu, podle které se jí dostane prakticky vše, co tvořilo společný majetek.⁹⁸ V tomto konkrétním případě se dovolával žalobce toho, že smlouvu o zúžení společného jmění podepisoval pod nátlakem své manželky, která věděla, že v té době měl zdravotní, ale i psychické problémy. Napadal tak platnost smlouvy o zúžení společného jmění manželů. Tento spor nebyl v té době pro subjektivní nepřípustnost dovolání vyřešen, avšak byla dána možnost pro další žalobu. Dá se ale říci, že by bylo možné, že by soud rozhodl, že byla tato smlouva neplatná. Bude tak záležet na rozhodovací praxi soudů.

V zahraničních právních úpravách je typické zúžení rozsahu společného jmění například v Polsku.

Obecně by se dalo říci, že smluvní majetková úprava společného jmění manželů není běžnou věcí. Avšak v odůvodněných případech manželé rádi tuto smlouvu uzavírají. Jedná se především o režim oddělených jmění a o režim zúžení společného jmění manželů.

3.3.9. Správa ve smluveném majetkovém režimu

Správu upravuje ustanovení § 722 a § 723 ObčZ, podle kterých snoubenci i manželé mohou uzavřít smlouvu o správě toho, co je součástí společného jmění, která se odchyluje od správy v zákonném režim ustanovení. Smlouva obsahuje ujednání o tom, který manžel bude spravovat společné jmění nebo jeho součást a jakým způsobem.

Dle ustanovení § 723 ObčZ manžel, který spravuje společné jmění, právně jedná v záležitostech týkajících se společného jmění samostatně, a to i v soudním nebo jiném řízení, ledaže je dále stanoveno jinak. Manžel, který spravuje všechno společné jmění,

⁹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.3.2015, sp. zn. 22 Cdo 4007/2014, dostupné na www.nsoud.cz.

může právně jednat jen se souhlasem druhého manžela při nakládání se společným jměním jako celkem, při nakládání s obydlím, v němž je rodinná domácnost manželů, je-li toto obydlí součástí společného jmění, nebo které je obydlím jednoho z nich, anebo obydlím nezletilého dítěte, které nenabýlo plné svéprávnosti a o něž manželé pečují, jakož i při ujednání trvalého zatížení nemovité věci, která je součástí společného jmění.

3.4. Režim založený rozhodnutím soudu

Dle ustanovení § 724 OčZ je-li pro to závažný důvod, soud na návrh manžela společné jmění zruší nebo zúží jeho stávající rozsah. Na otázku, co je závažným důvodem, pro který soud zruší nebo zúží stávající rozsahu společného jmění manželů, odpovídá dále odstavec druhý, podle kterého závažným důvodem je vždy skutečnost, že manželův věřitel požaduje zajištění své pohledávky v rozsahu přesahujícím hodnotu toho, co náleží výhradně tomuto manželu, že manžela lze považovat za marnotratného, jakož i to, že manžel soustavně nebo opakovaně podstupuje nepřiměřená rizika. Jako závažný důvod může být shledáno také to, že manžel začal podnikat nebo že se stal neomezeně ručícím společníkem právnické osoby. Dle mého názoru ale bude vždy nutné přistupovat ke každému případu zvlášť a bude tak záležet na rozhodovací praxi soudů, jak v kterém případě rozhodne.

Režim založený rozhodnutím soudu lze změnit smlouvou manželů nebo rozhodnutím soudu (§ 725 ObčZ). Stejně tak může soud dle ustanovení § 726 ObčZ obnovit jím zrušené společné jmění a to zejména, když pominou důvody zrušení společného jmění. To platí i v případě, že manžel navrhne, aby společné jmění, jehož rozsah byl zúžen, bylo rozšířeno do zákonného rozsahu. Zaniklo-li společné jmění na základě zákona, soud jej na návrh manžela obnoví, pokud je to v zájmu obou manželů.

Stejně jako v případě smluvené úpravy nemůže rozhodnutí soudu o změně, zrušení nebo obnovení společného jmění svými důsledky vyloučit schopnost manžela zabezpečovat rodinu a nesmí se obsahem nebo účelem dotknout práv třetí osoby, ledaže by s rozhodnutím souhlasila (§726 ObčZ).

3.4.1. Správa v režimu založeném rozhodnutím soudu

Dle ustanovení § 727 ObčZ jedná-li manžel při správě společného jmění způsobem, který je ve zřejmém rozporu se zájmem druhého manžela, rodiny nebo rodinné domácnosti, a snoubenci nebo manželé neuzavřeli smlouvu o správě toho, co je součástí společného jmění, může soud na návrh druhého manžela rozhodnout, jakým způsobem bude společné jmění spravováno.

3.5. Vypořádání společného jmění manželů po smrti jednoho z manželů

Vzhledem k tématu mé práce je důležité vypořádání společného jmění manželů po smrti jednoho z manželů. Bude tomu tak jednak za předpokladu, že nebylo společné jmění manželů zrušeno a vypořádáno ještě za života manželů, popřípadě pokud neměli manželé uzavřenou smlouvu o režimu oddělených jmění, či pokud sice společné jmění manželů existovalo, ale v okamžiku smrti manžela v něm nebyl prakticky žádný majetek, který by byl potřeba vypořádávat.

Ve všech ostatních případech, kdy nedošlo k zániku manželství a jeho vypořádání, bude nutné společné jmění manželů vypořádat. Bude se tak dít v rámci pozůstalostního řízení, ve kterém bude pozůstalý manžel vystupovat jako účastník co do vypořádání společného jmění manželů.

Majetek, který je ve společném jmění zůstavitele a jeho manžela se vypořádává dle ustanovení §162 a 163 z.ř.s.

3.5.1. Vypořádání společného jmění manželů dohodou

Podle ustanovení § 162 odst. 1 se bude postupovat v případech, kdy manželství zaniklo smrtí zůstavitele. Nejedná se tak o případy, kdy bylo jmění manželů zrušeno, zúženo či zaniklo ještě před smrtí zůstavitele, tedy za života zůstavitele.⁹⁹ Stejně tak by se nedalo postupovat podle tohoto ustanovení, pokud ve společném jmění manželů žádný majetek nebyl, například pro to, že došlo ke sňatku těsně před smrtí zůstavitele.

⁹⁹ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 301 s.

V ostatních případech zaniklo-li manželství zůstavitele jeho smrtí, soud usnesením stanoví obvyklou cenu majetku patřícího do společného jmění zůstavitele a pozůstalého manžela ke dni smrti zůstavitele a schválí dohodu pozůstalého manžela s dědici o vypořádání majetku patřícího do společného jmění manželů, není-li v rozporu s pokyny, které zůstavitel ještě za svého života udělil ohledně svého majetku pro případ smrti, popřípadě se zákonem.

V první řadě je nutné zjistit, zda společné jmění manželů podléhalo zákonnému nebo smluvenému režimu, popřípadě režimu založenému rozhodnutím soudu. V rámci pozůstalostního řízení je tak nutné v první řadě zjistit, zda manželé neuzavřeli smlouvu, kterou si ujednali manželský majetkový režim odlišný od zákonného nebo zda nebylo rozhodnutím soudu společné jmění zrušeno nebo zúženo.¹⁰⁰ Toto zjištění se provádí v rámci šetření soudního komisaře lustrací v Evidenci listin o manželském majetkovém režimu, kterou vede Notářská komora České republiky. Stejně tak soudní komisař zjišťuje, zda nebyl manželský majetkový režim změněn listinou, která není evidovaná ve výše zmíněné Evidence. Je tomu tak proto, že tato evidence, která je v elektronické podobě, neexistovala vždy, a proto se může stát, že některé listiny z dřívější doby do ní nebyly zaneseny.

Možnost dohody o vypořádání majetku ve společném jmění manželů je novinkou, kterou dřívější právní úprava neumožňovala. Zákon tak preferuje možnost dohody mezi pozůstalým manželem a dědici, před autoritativním rozhodnutím soudu, jak uvedu dále. Toto ustanovení má ale i svá úskalí.

Zákonodárce se nejspíš snažil co nejvíce vyhovět vůli zůstavitele, kterou by rozhodl o svém majetku pro případ smrti. V ustanovení § 162 odst. 1 z.ř.s. se doslova uvádí "*není-li v rozporu s pokyny, které zůstavitel ještě za svého života udělil ohledně svého majetku pro případ smrti*". Je otázkou, co takové pokyny mohou být. Může se jednat o pořízení pro případ smrti, ale též o obyčejný pokyn směrem k dědicům ohledně svého majetku.

¹⁰⁰ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 301 s.

Pokud by to byl pokyn vyjádřený jinak než pořízením pro případ smrti, bude velice obtížné prokázat, že zůstavitel tento pokyn udělil. Pokyn to též může být pouze ústní, což se nebude moci prakticky prokázat. Mohlo by se také jednat například o pokyn ve formě dopisu. Podle právních názorů pokud dojde k dohodě, která je ale v rozporu s pokyny, nebude nejspíše v zájmu dědiců, aby tyto pokyny soudu předkládali.¹⁰¹

Druhou možností je, že zůstavitel udělil pokyn ve formě pořízení pro případ smrti. Zde se ale nastává složitá situace, neboť je otázkou, jak může zůstavitel rozhodovat o majetku, který nepatří pouze jemu, ale je ve společném jmění manželů, tedy pozůstalý manžel má právo na vypořádání tohoto společného majetku. Pokud by byl součástí majetku například společný účet, není to ještě takový problém. Ale co kdyby byl ve společném jmění manželů například dům, ve kterém žil zůstavitel společně se svým manželem po celý život a najednou o tomto stejném domě pořídil tak, že by například připadl dětem zůstavitele. Domnívám se, že zde se dostáváme do rozporu se zákonem. Tímto způsobem by bylo právo pozůstalého manžela poškozeno. Proto bude nejspíše namístě, aby se k takovému pokynu nepřihlíželo v rozsahu, ve kterém zasahuje do práva pozůstalého manžela. Bude tak na rozhodnutí soudního komisaře, zda navrhovanou dohodu dědiců a pozůstalého manžela schválí, či ne.

Dle právních názorů podle § 1494 odst. 2 ObčZ je třeba závěť vyložit tak, aby bylo co nejvíce vyhověno vůli zůstavitele. Slova použitá v závěti se vykládají podle jejich obvyklého významu, ledaže se prokáže, že si zůstavitel navykl spojovat s určitými výrazy zvláštní, sobě vlastní smysl. Ovšem pokud zůstavitel pořídí závěť o veškerém majetku, tedy i o majetku, který je ve společném jmění, má se jeho vůli zcela vyhovět? Domníváme se, že nikoliv a že zůstavitel může disponovat jen s tou částí společného jmění, která mu náležela v době, kdy došlo k zániku SJM (tedy k době jeho smrti). Navíc je potřeba poměřovat zájem na naplnění vůle zůstavitele s právem pozůstalé manželky na majetek; žádný z těchto zájmů nesmí neodůvodněně převážit. Ideální samozřejmě bude, pokud se podaří dovést pozůstalého manžela a dědice k dohodě o vypořádání společného jmění.¹⁰²

¹⁰¹ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 303 s.

¹⁰² Svoboda, K., Tlášková, Š., Vlácil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 323 - 329.

I jiné právní názory se kloní k tomu, že nelze pokyny zůstavitele akceptovat do takové míry, že by poškozovalo pozůstalého manžela nebo dědice, zejména jsou-li mezi dědici osoby pod zvláštní ochranou.¹⁰³

Pro dohodu o vypořádání společného jmění manželů pak bude jinak platit ustanovení ObčZ o vypořádání společného jmění manželů dohodou, a sice ustanovení § 737 až 739 ObčZ.¹⁰⁴

3.5.2. Vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu

Pokud dohoda o vypořádání společného jmění manželů nebude schválena, bude se dále postupovat podle ustanovení § 162 odst. 2 z.ř.s., který odkazuje na občanský zákoník, podle kterého soud usnesením rozhodne, který majetek bude spadat do společného jmění manželů, který a jaký majetek patří pozůstalému manželovi, popřípadě též stanoví pohledávku, potřebnou k vypořádání majetku ze společného jmění manželů. Může tak připadnout veškerý majetek ve společném jmění pozůstalému manželovi a do aktiv pozůstalosti připadnout pohledávka pozůstalého manžela z titulu vypořádání společného jmění manželů. Stejně tak může dojít k opačné situaci, tedy že veškerý majetek ve společné jmění manželů přejde do aktiv pozůstalosti a do pasiv přibude pohledávka pozůstalého manžela z titulu vypořádání společného jmění manželů.

Spor o předmět společného jmění manželů

Dle ustanovení § 162 odst. 2 věta druhá z.ř.s. neshodnou-li se dědici s pozůstalým manželem na rozhodných skutečnostech o tom, co vše patří do společného jmění manželů, ke spornému majetku se nepřihlíží.

Podle výše uvedeného ustanovení k takto spornému majetku nebude soudní komisař přihlížet. Dle právních názorů se bude jednat především o situace, kdy dědici budou sporovat majetek, který například měl zůstavitel nabyt dědictvím, darem, či že tento

¹⁰³ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 303 s.

¹⁰⁴ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 304 s.

majetek vůbec neexistuje.¹⁰⁵ Jelikož je pozůstalostní řízení řízením nesporným, není v pravomoci notáře jako soudního komisaře tyto sporné věci řešit.

To také vyplývá z rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky, podle kterého pokud v pozůstalostním řízení vznikne spor o majetek ve společném jmění manželů, notář jako soudní komisař není oprávněn tento spor rozhodovat a odkáže tak účastníky pozůstalostního řízení na podání žaloby ve sporném řízení. Musí se ale jednat o skutečný spor, který notář jako soudní komisař nemůže rozhodnout. Dle výše uvedeného judikátu se proto sporem myslí rozdílná (rozporná) tvrzení účastníků řízení o skutečnostech, které jsou rozhodné pro posouzení (právní závěr), zda věc nebo jiná majetková hodnota, popřípadě dluh patřily zůstaviteli (do společného jmění manželů). Jsou-li údaje účastníků shodné nebo liší-li se jen v okolnostech, které nejsou pro právní hodnocení významné, nejde o spor o aktiva nebo pasiva dědictví (společného jmění manželů).¹⁰⁶

Další rozhodnutí Nejvyššího soudu České též doplňuje, že notář jako soudní komisař, má provádět zjištění aktiv a pasiv pozůstalosti, avšak nikoli provádět důkazy k odstranění sporností v pozůstalostním řízení. A to ani pokud by ho o to účastníci sami požádali. Neboť jak již bylo řečeno, řízení o pozůstalosti je řízením nesporným, tedy ke spornostem se přihlížet nebude a účastníci budou odkázáni na podání žaloby ohledně svých práv mimo pozůstalostní řízení.¹⁰⁷

S výše uvedeným názorem Nejvyššího soudu souhlasím, neboť se domnívám, že jak již bylo řečeno, pokud je řízení o pozůstalosti řízením nesporným, není možné, aby nějaký spor byl řešen v tomto řízení. V takovém případě budou účastníci odkázáni na jeho vyřešení v rámci sporného řízení.

3.5.3. Vypořádání společného jmění

Soud usnesením podle zásad uvedených v občanském zákoníku, určí, jaký majetek ze společného jmění patří do pozůstalostního jmění a jaký majetek patří pozůstalému

¹⁰⁵ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 304 s.

¹⁰⁶ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.04.2009, sp. zn. 21 Cdo 5455/2007, dostupné na www.nsoud.cz.

¹⁰⁷ Usnesení Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 19.06.2013, sp. zn. 21 Cdo 3842/2011, dostupné na www.nsoud.cz.

manželovi, popřípadě též stanoví pohledávku, potřebnou k vypořádání majetku ze společného jmění.

Dle ustanovení § 764 ObčZ se vypořádání majetku ve společném jmění manželů bude řídit podle:

- a) manželé zvoleného majetkového režimu,
- b) podle pokynů zůstavitele ohledně majetku pro případ smrti,
- c) popřípadě se schválí dohoda pozůstalého manžela s dědici ohledně společného majetku manželů.

V ostatních případech se přistoupí k užití ustanovení § 742 ObčZ, s výjimkou § 742 odst. 1 písm. c) ObčZ. Toto ustanovení stanoví, že každý z manželů má právo žádat, aby mu bylo nahrazeno, co ze svého výhradního majetku vynaložil na společný majetek. To vyplývá i z ustanovení § 764 odst. 1 ObčZ. Soudnímu komisaři uložené nevyužití § 742 odst. 1 písm. c) ObčZ zjednoduší situaci, protože se nebude muset zabývat zkoumáním, kolik který z manželů ze svého výlučného majetku vložil do majetku společného.¹⁰⁸ Tato pravidla se pro vypořádání společného jmění manželů použijí pouze tehdy, pokud se pozůstalý manžel nedohodne s dědici o vypořádání jinak.

Soud by měl především usilovat o takové uspořádání, aby se do pozůstalosti, resp. do výlučného majetku pozůstalého manžela, dostala vždy konkrétní součást zaniklého SJM jako celek. Není-li to možné, přikáže do pozůstalosti, resp. do výlučného vlastnictví pozůstalého manžela ideální podíl na těchto součástech. Soudní komisař tedy nemusí společné jmění vypořádávat otrocky, ale tak, aby hodnotově byly obě poloviny stejné. Za tím účelem zákon o zvláštních řízeních soudních připouští možnost náhradové pohledávky.¹⁰⁹ Ta spočívá zejména v tom, že je možné, aby v rámci vypořádání společného jmění pozůstalý manžel nabyl veškerý majetek, který byl ve společném jmění a do pozůstalosti se dostala pohledávka za tímto manželem ve výši jedné poloviny, z titulu vypořádání společného jmění manželů. Stejně tak se může stát, že do pozůstalosti případně veškerý majetek, a naopak pozůstalý manžel má pak v rámci pasiv dědictví pohledávku ve výši jedné poloviny z titulu vypořádání společného jmění manželů.

¹⁰⁸ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 323 - 329.

¹⁰⁹ Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 323 - 329.

3.5.4. Dodatečné vypořádání společného jmění manželů

Dle ustanovení § 162 odst. 3 z.ř.s. pokud se ukáže dříve, než je řízení o pozůstalosti pravomocně skončeno, že zůstavitel měl s pozůstalým manželem ve společném jmění ještě další majetek, vypořádá se dodatečně podle pravidel vypořádání. Soud přitom vychází z původního usnesení.

3.5.5. Právo na vypořádání společného jmění manželů

Otázkou ale zůstává, jak postupovat v případě, že zůstavitel zemřel v době, kdy společné jmění manželů bylo zrušeno, zúženo či zaniklo, ale dosud nebylo společné jmění vypořádáno. Na tuto otázku nám dává odpověď ustanovení § 163 z.ř.s., který říká, že v takovém případě má pozůstalý manžel právo na vypořádání společného jmění manželů.

V těchto případech, ale i třeba v případě, kdy došlo k rozvodu manželství, ale dosud nebylo společné jmění manželů vypořádáno, jak říká komentář k Zákonu o zvláštních řízeních soudních, notář, jako soudní komisař nevypořádává společné jmění manželů, ale do aktiv pozůstalosti případně právo zůstavitele na vypořádání tohoto společného jmění manželů.

Další otázkou pak je, jak toto právo na vypořádání ocenit. Domnívám se, že by mělo být oceněno jednou polovinou hodnoty toho, co do nevypořádaného společného jmění manželů patřilo. Na druhou stranu bývalý manžel nebude účastníkem dědického řízení, a proto bude obtížné přesně určit, co do tohoto jmění patří.

3.5.6. Specifické situace související s vypořádáním společného jmění manželů

Další specifickou situací by bylo, kdyby manželství zůstavitele zaniklo smrtí jeho bývalého manžela a jejich společné jmění nebylo za života zůstavitele vypořádáno. Zde by se postupovalo podle toho, kdo zemřel první. Nejprve by se musela vyřešit otázka vypořádání společného jmění bývalého manžela zůstavitele a zůstavitele, který zemřel jako první.

V takovém případě musí být společné jmění vypořádáno v řízení o pozůstalosti po bývalém manželovi a do dědictví po zůstaviteli (později zemřelém manželovi) bude náležet ze zaniklého společného jmění manželů to, co mu podle takového rozhodnutí o

vypořádání společného jmění manželů připadlo. Bude nutno vyčkat na výsledek takového rozhodnutí, popřípadě i přerušit řízení až do rozhodnutí soudu v řízení o pozůstalosti po bývalém manželovi.¹¹⁰

¹¹⁰ Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 306

Část čtvrtá: ZABEZPEČENÍ POZŮSTALÉHO MANŽELA

Smrt zůstavitele má vliv i na život dalších osob. Stejně tak na osobu pozůstalého manžela a to v případě, kdy byl pozůstalý manžel na zůstaviteli závislý.

Dle ústavy České republiky je Česká republika svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Jednotlivá lidská práva jsou pak zaznamenána v Listině základních práv a svobod, kde podle článku Čl. 30 mají občané právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Stejně tak má právo na pomoc každý, kdo je v hmotné nouzi.

V rámci této kapitoly bych se tedy pokusila v první řadě vymezit, jakým způsobem je upraveno právo některých osob na zaopatření, srovnat nynější právní úpravu s úpravou přechozí a více se zaměřit na pozůstalého manžela, jemuž je tato práce věnována.

Srovnání se zákonem ObčZ1964

Oproti zákonu ObčZ1964 občanský zákoník upravuje zabezpečovací instituty jako jsou právo na nutnou výživu, právo na slušnou výživu, právo na nutné zaopatření a bezplatné zaopatření. Vrací se tím k zákonu předcházejícímu ObčZ1964, tedy k OZO. Tento zákon rozlišoval ustanovení týkající se ochrany nepominutelného dědice, ale též ochrany pozůstalého manžela. Dle ustanovení § 795 tohoto zákona muselo být vyměřeno nutné zaopatření, i kdyby byl vyloučen ze svého povinného dílu. Což je velký rozdíl oproti i dnešní úpravě, která takové opatření nezná. Pozůstalému manželovi se ale OZO věnovalo také, a to v ustanovení § 796, kterým se budu dále v průběhu práce věnovat.

Ovšem stejně jako za OZO, tak za současné právní úpravy jsou tyto zaopatřovací prostředky k tíži dědiců, tedy se objeví na straně pasiv dědictví¹¹¹, stejně jako pohřební náklady zůstavitele a případné dluhy zemřelého manžela, což stanoví § 171 odst. 2 písm. b) z.ř.s.

¹¹¹ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 459 - 464.

4.1. Právo některých osob na zaopatření

Právo některých osob na zaopatření je upraveno v ustanovení § 1665 až § 1669 ObčZ.

Dle Důvodové zprávy k ObčZ je důvod pro zavedení takového ustanovení důležitý zejména ten, že „život se smrtí zůstavitele nezastaví a v některých situacích nelze pokládat převzetím dědictví a odkazů a zapravením případných dluhů zůstavitele majetkové záležitosti za uzavřené. Při úpravě dědění podle zákonné posloupnosti se pamatuje na zabezpečení osob zůstaviteli blízkých v míře, v jaké na to pozůstalost stačí. Ve všech případech zahrnutých do tohoto dílu jde o nabývací tituly, které se neopírají o dědické právo v přesném slova smyslu. Kdo má právo na zaopatření podle navržených ustanovení, není dědicem a toto právo nabývá přímo ze zákona.“

Jak je tedy patrné z výše uvedeného, toto zaopatření není jedním z dědických titulů, ale je to pouze jedno z práv osob, které mají na toto zaopatření právo, ale pouze za zákonem stanovených podmínkách. Pokud tyto podmínky osoby prokáží, mají na toto právo nárok a ten jako takový stát na straně pasiv pozůstalosti, neboť půjde o nárok takové osoby vůči zůstaviteli, a tím pádem se takové osoby dostanou ve své podstatě do pozice věřitele zůstavitele.¹¹²

4.1.1. Druhy práv některých osob na zaopatření

Dle ObčZ rozlišujeme právo na nutnou výživu, právo na slušnou výživu, základní vybavení domácnosti, právo na nutné zaopatření a bezplatné zaopatření domácnosti.

a) Právo na nutnou výživu

Právo na nutnou výživu je upraveno v ustanovení § 1665 ObčZ. Jedná se o právo nepominutelného dědice, který nemá právo na povinný díl. Takový nepominutelný dědic má právo na nutnou výživu, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen sám se živit, přičemž však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činil jeho povinný díl. Právo na nutnou výživu však nemá ten, na jehož místě dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu.

¹¹² Důvodová zpráva k ObčZ

b) a c) Právo na slušnou výživu, základní vybavení domácnosti a bezplatné zaopatření domácnosti

Právo na slušnou výživu je upraveno v ustanovení § 1666 ObčZ. Toto právo je právo, které se týká pozůstalého manžela, kterému se budu věnovat v následujícím bodě, stejně tak základním vybavením domácnosti.

d) Právo na bezplatné zaopatření domácnosti

Dle ustanovení § 1669 ObčZ se jedná o právo osob, které požívaly až do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření v jeho domácnosti, jimž přísluší stejné zaopatření ještě tři týdny po smrti zůstavitele.

Se zůstavitelem mohly v jeho domácnosti žít i další osoby, které požívaly do smrti zůstavitele bezplatné zaopatření (mohlo jít např. o vzdálenější příbuzné, kterým zůstavitel poskytoval zdarma bydlení nebo stravu). Jde o ustanovení, které bylo v podstatě převzato z § 612 vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937.¹¹³

d) Právo na nutné zaopatření

Právo na nutné zaopatření je upraveno v ustanovení § 1668 ObčZ, který stanoví, že byl-li pozůstalému rodiči zákonný dědický podíl odepřen nebo zkrácen, má pozůstalý rodič právo na nutné zaopatření, pokud se mu takového zaopatření jinak nedostává a pokud není schopen sám se živit, přičemž nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činila třetina jeho zákonného dědického podílu. Právo na nutné zaopatření nenáleží rodiči nezpůsobilému být dědicem, rodiči, který se dědictví zřekl nebo je odmítl, ani rodiči, který se dopustil činu zakládajícího důvod k vydědění. Nutné zaopatření nelze rodiči poskytnout, zkrátilo-li by se tím právo na nutnou výživu nepominutelného dědice za podmínek stanovených zákonem.

¹¹³ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 458 - 463.

4.2. Právo na slušnou výživu

Právo na slušnou výživu upravuje ustanovení § 1666 odst. 1 ObčZ, podle kterého má pozůstalý manžel právo na slušnou výživu 6 týdnů po úmrtí manžela. Je-li vdova těhotná, má právo na slušnou výživu až do konce šestého týdne po porodu, stejně tak i matka zůstavitelova dítěte, která nebyla za zůstavitele provdána.

Dle ustanovení § 1666 odst. 2 ObčZ byl-li pozůstalému manželův zákonný dědický podíl odepřen nebo zkrácen, má pozůstalý manžel právo na nutné zaopatření až do uzavření nového manželství, pokud se mu takového zaopatření jinak nedostává a pokud není schopen sám se živit. Takto však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činila polovina jeho zákonného dědického podílu. Právo na nutné zaopatření však nenáleží manželůvi, který bez vážných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost, manželůvi nezpůsobilému být dědicem ani manželůvi, který se dědictví zřekl nebo je odmítl.

Dle ustanovení § 1666 odst. 3 ObčZ bylo-li by právem na slušnou výživu podle odstavce 1 zkráceno právo na nutnou výživu podle § 1665, zkrátí se všechna tato práva tak, aby se všem oprávněným dostalo stejně. Nutné zaopatření podle odstavce 2 nelze poskytnout, zkrátilo-li by se tím právo na nutnou výživu podle § 1665.

Osoby s právem na slušnou výživu

Z výše uvedeného je patrné, že dle ustanovení § 1666 odst. 1 ObčZ osobou oprávněnou pro právo na slušnou výživu je pozůstalý manžel. Stejně tak těhotná vdova až do konce šestého týdne po porodu, stejně tak i matka zůstavitelova dítěte, která nebyla za zůstavitele provdána. Jako důvod pro ochranu těhotné vdovy do konce šestého týdne po porodu dítěte vidím ten, že se jedná o období, kdy si vdova nemůže obstarat živobytí, zejména proto, že byla i v období těhotenství závislá na výživě zemřelého manžela.

V případě prokazování otcovství dítěte se použijí zákonné domněnky vymezené v ObčZ. Zajímavá by byla situace, kdy by zůstavitel zemřel bez pořízení pro případ smrti a měl by manželku a milenku, se kterou by čekal dítě. Jelikož se jedná o pasivum pozůstalosti, tento nárok milenkův jde k tíži dědiců, tedy pozůstalé manželky, jakož i jejího vlastního nenarozeného dědice, pokud se narodí živé.

Dle ustanovení § 3020 ObčZ platí ustanovení o právech a povinnostech manželů obdobně pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů. Stejně tak na ně tedy bude platit ustanovení o právu na slušnou výživu.¹¹⁴

Podle mého názoru je správné, že ustanovení o právu na slušnou výživu dopadá i na registrované partnery, neboť jsou ve své podstatě ve stejném postavení jako manželé. A pokud stát těmto osobám umožnil se „vzít“, respektive registrovat, měly by mít stejná práva jako manželé.

Doba plnění slušné výživy

Dalším podstatným znakem práva na slušnou výživu je délka poskytování tohoto práva. Jedná se o maximálně šest týdnů, po smrti manžela. Důvodem pro tuto lhůtu může být ten, že těchto prvních šest týdnů po smrti manžela je nejpodstatnějších pro druhého manžela, který si na novou situaci musí postupně zvykat. Proto by měl být aspoň z počátku takový manžel, který má na slušnou výživu právo, zabezpečen.

Pojem slušné výživy

Co ovšem znamená pojem tzv. slušné výživy ObčZ blíže nespécifikuje. Může to tak být hodnota tzv. životního minima, ale také to může znamenat úroveň srovnatelnou před úmrtím manžela. Další otázkou je, zda může být toto právo na slušnou výživu uplatňováno kdykoli. Nejspíše ano, protože zákon blíže nespécifikuje podmínky, za kterých se dá právo na slušnou výživu uplatňovat.¹¹⁵

Nicméně při bližším shlednutí tohoto ustanovení je zřetelné, že se musí jednat o slušnou výživu z pozůstalosti. Rozsah takové výživy ale není přesněji vymezen. Dle některých názorů by se dalo říct, že půjde o výživu, kterou rodina průměrně konzumovala v době, kdy zůstavitel žil. Pokud jde o plnění z pozůstalosti, bude se tak jednat o výživu

¹¹⁴ Švestka J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 411.

¹¹⁵ Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 459 - 464.

z domácích zásob též za použití finančních prostředků, které se v domácnosti nacházely před smrtí zůstavitele, popřípadě přibýly po jeho smrti.¹¹⁶

ObčZ se tedy nijak nezaobírá tím, co by tento pojem slušné výživy měl znamenat. S předchozími názory souhlasím, dle mého názoru se bude jednat o zabezpečení takového standartu, na který byl pozůstalý manžel ještě za života zůstavitele zvyklý. Proto bude výše slušné výživa v tom kterém konkrétním případě jiná. Nicméně vzhledem celkové úpravě ObčZ zákoníku, který zavádí vágní pojmy, stejně tak v případě slušné výživy, bude nutné posečkat na rozhodovací praxi soudu, jak v tom kterém případě rozhodne.

Nejvyšší soud Československé republiky ve svém rozhodnutí Rv II 459/31, tedy za účinnosti OZO rozhodl, že pozůstalému manželovi přísluší nárok na nedostávající se slušnou výživu, pokud není kryt zákonným dědickým podílem; nestačí, že není kryt úroky z tohoto zákonného dědického podílu. Rozhodnutí soudu se tedy opírá zejména o ustanovení č. § 796 OZO, podle kterého *"pozůstalý manžel nemá sice právo na povinný díl, náleží mu však, pokud nevstoupí do druhého manželství, nedostávající se slušná výživa, pokud není uhrazena jeho zákonitým dědickým podílem nebo zaopatřením, které bylo smlouveno pro případ, když by druhého manžela přečkal, nebo posledním pořízením bylo mu poskytnuto."*

Je zde tedy podmínka neuzavření nového manželství a nedostává se mu slušné výživy, pokud není uhrazena jeho dědickým podílem, popřípadě pořízením pro případ smrti či posledním pořízením. Stejně tak dle § 759 OZO, tedy za předpokladu, že zůstavitel podal již žalobu na rozvod nebo rozloučení manželství na základě viny druhého a žalobě se vyhová, neměl žádný nárok na výživu z pozůstalosti.

Byly tedy vymezeny meze, za kterých měl pozůstalý manžel na onu slušnou výživu nárok. V tomto konkrétním případě bylo posouzeno, že pozůstalá manželka má právo na zaopatření po úmrtí manžela. Soud konstatoval, že žalobkyně má na zaopatření ze zákona právo, ale pouze za předpokladu, že byly vyčerpány prostředky z dědického dílu, tedy již nemá peníze na své zaopatření. Pokud jsou ale částky žalobou požadované obsaženy v tomto dědickém podílu, bude taková žaloba zamítnuta, stejně jako v tomto konkrétním

¹¹⁶ Švestka J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 412.

případě. Žaloba by byla možná pouze v budoucnu, pokud by částka na slušnou výživu přesahovala prostředky z dědického podílu.

4.3. Právo na nutné zaopatření

Ustanovení § 1666 odst. 2 ObčZ nám určuje podmínky, za kterých má pozůstalý manžel právo na tzv. nutné zaopatření.

Podmínky pro právo na nutné zaopatření

Pokud se zaměříme na ustanovení § 1666 odst. 2 ObčZ, již se v něm nevyskytuje pojem slušné výživy, ale nutného zaopatření. Co ovšem takové nutné zaopatření znamená, ObčZ zákon opět nestanoví. Bude se tak nejspíše jednat o takové zaopatření, které bude nutné v kritických prvních týdnech po smrti manžela.

ObčZ nicméně stanoví, za jakých právo na nutné zaopatření pozůstalému manželovi, náleží, a sice pokud:

- a) pozůstalému manželovi byl odepřen nebo zkrácen dědický podíl,
- b) nedostává se mu takového zaopatření a není se schopen sám žít,
- c) sdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost
- d) je dědicky způsobilý
- e) a nezřekl se nebo neodmítl dědictví.

Výše uvedené podmínky musí splňovat pozůstalý manžel, a to všechny kumulativně. Zároveň platí, že se mu nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činila polovina jeho zákonného dědického podílu.

Pokud se jedná o podmínku, že pozůstalému manželovi byl odepřen nebo zkrácen dědický podíl, dá se toto ustanovení vyložit i ve vztahu k závěti či dědické smlouvě, kterou by pozůstalý manžel dostal méně, než kolik by činil jeho dědický podíl ze zákonné posloupnosti.¹¹⁷ Pozůstalému manželovi bude dědický podíl odepřen, pokud v pořízení pro případ smrti bude zůstavitelem zcela opomenut a zkrácen bude tehdy, pokud v tomto pořízení pro případ smrti bude ustanoven dědicem podílu, který bude nižší než jeho podíl ze zákona.

¹¹⁷ Švestka J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 412.

Další podmínkou je, že se mu takového zaopatření jinak nedostává a že není schopen sám se živit. Z tohoto ustanovení je patrné, že všechny podmínky musí být splněny kumulativně, tedy nelze, aby nějaká podmínka nebyla splněna. Bude proto nutné například zkoumat, jak se dokáže pozůstalý manžel sám uživit a podle toho se pak rozhodovat, zda nárok na nutné zaopatření má či nemá. Dle mého názoru se nedá říci, že je někdo nezajištěný, pokud má sám o sobě majetek a pouze tu není osoba, která by ho jinak živila. Stejně tak by se nejednalo o osobu, která by měla příjem, byť nijak závratný.

Naopak pozůstalému manželovi právo na nutnou výživu nenáleží, pokud bez vážných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost, manželu nezpůsobilému být dědicem ani manželu, který se dědictví zřekl nebo je odmítl.

V situacích, kdy pozůstalý manžel dědictví odmítl nebo se jej zřekl, tomu rozumím, neboť je to jeho svobodné rozhodnutí, tedy svým rozhodnutím vyjádřil, že dědictví nechce, a tudíž by neměl mít ani žádné právo na nutné zaopatření. Stejně tak i v případě, že nemá dědickou způsobilost. Pokud se zaměříme na to, kdy je pozůstalý manžel dědicky nezpůsobilý. Dle § 1481 ObčZ je to v situacích, kdy se dopustil činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli, jeho předku, potomku nebo manželu nebo zavrženíhodného činu proti zůstavitelově poslední vůli, zejména tím, že zůstavitele k projevu poslední vůle donutil nebo lstivě svedl, projev poslední vůle zůstaviteli překazil nebo jeho poslední pořízení zatajil, zfalšoval, podvrhl nebo úmyslně zničil, ledaže mu zůstavitel tento čin výslovně prominul.

Dále pozůstalý manžel není dědicky způsobilý též v případě, kdy v době zůstavitelovi smrti probíhá řízení o rozvod manželství zahájené na zůstavitelův návrh podaný. A to proto, že se pozůstalý manžel vůči zůstaviteli dopustil činu naplňujícího znaky domácího násilí.

Proto je pochopitelné, že ve shora uvedených případech dědické nezpůsobilosti, nemá mít právo na nutné zaopatření právo, neboť by to bylo nemorální.

Podmínka toho, že bez vážných důvodů manžel nesdílel se zůstavitelem společnou domácnost, může být ale polemická. Může se stát, že manželé ve společné domácnosti nežijí, například proto, že mají každý svoji vlastní domácnost, avšak i tak se o sebe starají a jsou na sobě závislí.

Pozůstalý manžel, který splňuje všechny předpoklady pro to, aby měl nárok na nutné zaopatření, má dle zákona právo dostat z pozůstalosti nejvýše polovinu jeho zákonného dědického podílu. Výjimkou jsou situace, kdy by bylo jeho právem zkráceno právo na nutnou výživu. Nutné zaopatření mu totiž nelze poskytnout, zkrátilo-li by se tím právo na nutnou výživu podle § 1665 ObčZ, tedy právo nepominutelného dědice, který nemá právo na povinný díl, při splnění všech dalších podmínek.

Právo na slušnou výživu a právo na nutné zaopatření

Dle ustanovení § 1666 odst. 3 ObčZ bylo-li by právem na slušnou výživu podle odstavce 1 zkráceno právo na nutnou výživu podle § 1665, zkrátí se všechna tato práva tak, aby se všem oprávněným dostalo stejně. Nutné zaopatření podle odstavce 2 nelze poskytnout, zkrátilo-li by se tím právo na nutnou výživu podle § 1665. Tak zákon dává důraz na právo nepominutelného dědice, který má právo na tuto nutnou výživu.

Zákon tak sleduje to, aby těm, kteří mají právo na slušnou výživu a nutnou výživu, se dostalo takové zaopatření v maximální možné výši.

Předmět plnění

ObčZ nijak nestanoví, co má být předmětem plnění práva na slušnou výživu ani nutného zaopatření pozůstalého manžela. Dle právních názorů nepůjde například o právo užívání bytu, které upravuje ustanovení § 2279 a násl. ObčZ. Bude se tak jednat například o nutnou výživu, ale i ošacení, příspěvek na elektrickou energii, plynu či topiva tak, aby oprávněný mohl žít důstojným životem, aby nestrádal a neocitl se v nouzi.¹¹⁸

Shrnutí

Záměr zákonodárce zaopatřit pozůstalého manžela, je ve své podstatě činem chvályhodným.

Bohužel se nemůžu vyjádřit jinak, než že ObčZ opět nestanoví přesná vymezení jednotlivých pojmů, které zavádí. Podle mého mínění by bylo dobré, aby byla vytvořena

¹¹⁸ Švestka J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, s. 413.

novela, která by se pokusila odstranit tyto vágní pojmy, které člověku toho mnoho neříkají, čímž by byly odstraněny nejasnosti v jejich používání.

4.4. Základní vybavení domácnosti

Historie pojmu základní vybavení domácnosti

Úprava ObčZ1964 se nijak nezabývala pojmem základního vybavení domácnosti. Existovalo tzv. obvyklé vybavení domácnosti. Tvořilo předmět společného jmění manželů a ani smlouvou o úpravě majetkových vztahů si manželé nemohli toto obvyklé vybavení domácnosti upravit. Co se týká ale dědického řízení, tento majetek tvořící obvyklé vybavení domácnosti se do dědictví zařazoval.

Současná právní úprava

Podle současné právní úpravy, tedy podle ustanovení § 1667 ObčZ nabývá vlastnické právo k movitým věcem tvořící základní vybavení domácnosti pozůstalý manžel, i kdyby nebyl dědicem. V tomto případě mu tyto movité věci ze zákona náleží, a proto se v pozůstalostním řízení nepromítnou, ale naopak je pozůstalý manžel nabyde mimo pozůstalostní řízení.

Zákonodárce se tak vzdáleně vrací k OZO. Podle jeho ustanovení § 758 pozůstalému manželovi náležely jako přední odkaz movité věci patřící k manželské domácnosti. Pokud však měl zůstavitel děti, pak mu náležely pouze v rozsahu, ve kterém je potřeboval k vlastní potřebě.

Jiná situace by byla, pokud by pozůstalý manžel z vážných důvodů nesdílel se zůstavitelem rodinnou domácnost. V takovém případě na něj věci tvořící základní vybavení domácnosti nepřecházejí, ale projednají se v pozůstalostním řízení. V případě, že by bylo pozůstalostní řízení zastaveno pro majetek nepatrné hodnoty bude tento majetek vydán vypraviteli pohřbu.¹¹⁹ Pokud jde o případy domácího násilí, záleží na konkrétní situaci. Zásadně je třeba vyjít z toho, že domácí násilí představuje poruchu manželského soužití, na niž ustanovení rodinného práva reagují opatřeními s dočasnými účinky. Manželu, který se domácího násilí dopustil, může být soudem omezen v právu bydlet tam,

¹¹⁹ Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, s. 149.

kde se nachází rodinná domácnost manželů, nanejvýš však na šest měsíců. Jde o dočasné opatření, které neruší ani příslušnost tohoto manžela ke společné domácnosti ani právní poměr obou manželů jako osob blízkých. Fakt domácího násilí vylučuje pozůstalého manžela, dopustil-li se jej, ze zákonné dědické posloupnosti jen v souvislosti s podáním návrhu na rozvod manželství. Nicméně pokud v těchto případech oba manželé společnou rodinnou domácnost v době smrti jednoho z nich sdílejí, najde ustanovení o nabytí vlastnického práva k základnímu vybavení rodinné domácnosti použití. Nesdílejí-li ji, záleží na vážnosti důvodu, z jakého se tak stalo. Jisté je, že byl-li pozůstalý manžel obětí domácího násilí, a proto opustil rodinnou domácnost, vážný důvod k tomu měl.¹²⁰

Obvyklé a základní vybavení domácnosti

Jedním z problémů, které toto ustanovení o základním vybavení domácnosti obsahuje je ten, že je nutné rozlišovat mezi základním vybavením domácnosti a obvyklým vybavením domácnosti.

Obvyklým vybavením domácnosti ObčZ rozumí dle ustanovení § 698 odst. 1 soubor movitých věcí, které slouží k běžně nezbytným životním potřebám rodiny a jejích členů, přitom není rozhodné, zda jednotlivé věci náleží oběma manželům nebo jen jednomu z nich.

Naproti tomu ObčZ nestanoví, co se myslí pojmem základního vybavení domácnosti.

Pocitově se dá ale říci, že obvyklé vybavení domácnosti je o něco více než základní vybavení domácnosti, právě proto, že se má jednat pouze o základní vybavení.

Do kategorie obvyklého vybavení rodinné domácnosti ve smyslu těchto ustanovení spadá dnes např. osobní automobil, zatímco do základního vybavení spadají jen movité věci, které jsou nezbytně potřebné k zachování funkce domácnosti (nábytek, nádobí, ložní prádlo apod.)¹²¹.

S výše uvedeným názorem souhlasím, též se nedomnívám, že by například automobil byl základním vybavením domácnosti. Podle mého mínění by se za základní

¹²⁰ Důvodová zpráva k ObčZ.

¹²¹ Důvodová zpráva k OčZ.

vybavení domácnosti měly považovat věci, které jsou běžné v každé domácnosti, tedy takové, které si mohou dovolit všichni.

I tak se ale může stát, že v rámci pozůstalostního řízení dojde k tomu, že někteří účastníci budou tvrdit, že určitá věc určitě nepatří do základního vybavení domácnosti, a proto by měla spadat do aktiv pozůstalosti, naproti tomu jiní účastníci budou tvrdit přesný opak. V takové případě se nebude k takovému majetku přihlížet dle ustanovení § 172 odst. 2 z.ř.s., neboť se bude jednat o sporný majetek, který se v rámci pozůstalostního řízení, jakožto nesporného řízení nebudou řešit. Bude tak na účastnících, aby tento spor vyřešili o soudu obecného.

4.5. Důchodové pojištění

ObčZ neupravuje veškeré zabezpečení pozůstalého manžela. Jedním z důležitých pojištění je důchodové pojištění zůstavitele, které je upraveno zákonem č. 155/1995 Sb., zákona o důchodovém pojištění (dále jen z.d.p.).

Vzhledem k tomu, že důchod je také důležitý z hlediska právního postavení pozůstalého manžela, zaměřím se na něj více v rámci této kapitoly. Pokusím se vymezit druhy důchodů a dále se zaměřím na důsledky spojené s úmrtím jednoho z manželů.

Druhy důchodů

Z pojištění se poskytují dle ustanovení § 4 z.d.p. důchody starobní, invalidní, vdovský a vdovecký a sirotčí.

4.5.1. Vdovský a vdovecký důchod

Vzhledem k tématu práce je právě právo na vdovský či vdovecký důchod jedním z těch, které se významně dotýkají pozůstalého manžela.

Úmrtí manžela znamená v životě pozůstalého partnera zpravidla změnu dosavadní ekonomické situace v rodině. Poskytování důchodové dávky ve formě vdovského důchodu má v našem právním řádu dlouholetou tradici. Vdovecký důchod byl znovu zaveden v našem právním řádu až od 1. srpna 1991 zákonem č. 306/1991 Sb., kdy nahradil vdovecký příspěvek, který byl nárokovou dávkou sociální péče poskytovanou pouze vdovci pečujícímu o nezaopatřené dítě a náležel v pevné částce (zpočátku odstupňované podle příjmu vdovce). Obdobné podmínky nároku, ale jednotnou výši, měl i vdovecký důchod.

Zákonem č. 155/1995 Sb. byly podmínky nároku na pozůstalostní dávku mužů a žen v zásadě zrovnoprávněny.¹²²

Proto i z.d.p. používá pojmy vdovský a vdovecký důchod. Dříve však taková rovnoprávnost nebyla a ženy byly oproti mužům znevýhodněny.

Účel vdovského/vdoveckého důchodu

Dle právních názorů je účelem vdovského a vdoveckého důchodu především částečná kompenzace ztráty příjmu partnera bezprostředně po jeho úmrtí, tj. po dobu jednoho roku od úmrtí, zatímco dále nárok na důchod trvá jen za stanovených podmínek.¹²³ S tímto právním názorem se nedá jinak než souhlasit, neboť se v důsledku smrti druhého manžela často stává, že pozůstalý manžel zůstane bez peněžních prostředků, které měl manžel druhý a přitom musí vydávat nemalé částky na ubytování, ale i stravu, které od chvíle smrti druhého manžela nese na svých bedrech pouze pozůstalý manžel.

Podmínky vdovského a vdoveckého důchodu

Dle ustanovení § 49 z.d.p. má vdova či vdovec právo na tento důchod za předpokladu, že:

- a) pozůstalý manžel byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo
- b) splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod stanovené v § 29 nebo § 31 odst. 1 z.d.p. anebo zemřel následkem pracovního úrazu.

Z výše uvedeného vyplývá, že není nutné splnit oba nároky pod písmeny a) a b), ale postačí, pokud bude splněn nárok podle jednoho z bodů.

Dle ustanovení § 50 odst. 1 z.d.p. vdovský důchod náleží po dobu jednoho roku od smrti manžela. Dle § 50 odst. 6 z.d.p. však nárok na vdovský důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka,

¹²² Voříšek, V. Zákon o důchodovém pojištění. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 151

¹²³ Voříšek, V. Zákon o důchodovém pojištění. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 151.

spolupachatelka nebo účastnice trestného činu. V takovém případě vdova nemá nárok na vdovský důchod.

Smrt manžela a nárok pozůstalého manžela na důchod

Dle ustanovení § 63 odst. 1 z.d.p. zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nároku na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manželka (manžel), děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. Podmínka žití v domácnosti nemusí být splněna u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém.

Dle výše uvedeného má právo pozůstalý manžel nárok na dávku důchodového pojištění ex lege pouze za předpokladu, že se zemřelým manželem žil v době jeho smrti v domácnosti. Tak nebude tento nárok předmětem dědictví, ale již bylo řečeno, přejde na pozůstalého manžela přímo ze zákona.

Pokud by ale pozůstalý manžel nespĺňoval podmínku domácnosti, ve které by žil se zemřelým manželem a nebylo by ani dalších osob, na které by nárok přešel, stal by se tento nárok na důchod součástí dědictví (§ 63 odst. 3 z.d.p.)

ZÁVĚR

V rámci své práce jsem se zaměřila zejména na právní postavení pozůstalého manžela z hlediska dědického práva, z hlediska společného jmění manželů, a též z hlediska zabezpečení pozůstalého manžela.

V každém z uvedených případů hraje pozůstalý manžel důležitou roli. Dopadají na něj jako takového důsledky spojené se smrtí druhého manžela. Pozůstalý manžel se dostává do situace jemu neznámé, se kterou se musí vypořádat.

Bylo proto nutné v první řadě vymežit, jakým způsobem se pozůstalý manžel stává pozůstalým manželem, tedy zaměřit se na smrt jeho manžela a dále rozebrat jeho postavení v rámci dědického práva a v rámci společného jmění manželů.

Při zpracování daného tématu jsem mnohdy narazila na právní úpravu, která dle mého názoru není vždy vhodně zvolená. Proto bych se na závěr této práce pokusila o zhodnocení platné právní úpravy, o stručnou komparaci s předchozí právní úpravou a též o úvahu de lege ferenda.

Zhodnocení platné právní úpravy

Nyní bych se ráda pozastavila u zhodnocení současné právní úpravy, která dopadá na právní postavení pozůstalého manžela.

Právní úpravou, která především dopadá na postavení pozůstalého manžela je ObčZ, ale též v z.o.k., o.s.ř., z.ř.s. a další zákony, zejména zákon o sociálním zabezpečení. Stěžejní úpravou je nicméně úprava v ObčZ. Ten doznal v posledních letech značných změn, oproti ObčZ1964.

ObčZ je ve velké míře odlišný od ObčZ1964. Nedá se však říci, že by všechny změny vedly k lepšímu, spíše se domnívám, že naopak.

ObčZ jako takový užívá pojmy velice vágní, neurčité. Tím je dán prostor pro různou interpretaci takovýchto pojmů a ve většině případů bude záležet na rozhodovací praxi soudů, jak s daným pojmem naloží, respektive jak ho vyloží. Dle mého názoru ale není správné, aby zákon byl nejednoznačný, naopak se domnívám, že základní zákon v civilizované společnosti by měl být jednoznačný a plně srozumitelný nejen pro odbornou, ale i laickou veřejnost.

Dalším problémem je dle mého názoru i to, že ObčZ se vrací k pojmům, které byly používány v OZO. Tím se také zákonodárce ve velké míře inspiroval, přičemž se ani netají tím, že hojně čerpal ze švýcarského občanského zákoníku. Otázkou ovšem zůstává, zda je správné se vracet k zákonům, jako je OZO, byť v jejich době se jednalo o zákony hodnotné a přínosné. Pro dnešní dobu se ale ne vždy všechna ustanovení dají použít. Velký problém spatřuji v tom, že zákonodárce mnohdy opisuje celé pasáže daného zákona, ačkoli nepřemýšlí nad jejich dalším dopadem přímo v praxi. Právě u praxe bych se chtěla pozastavit.

Z hlediska teorie práva je postačující vědět, jaká jsou v ObčZ ustanovení. Z hlediska praxe je ale důležité umět tato ustanovení aplikovat na konkrétní daný příklad. A v tom často bývá zádrhel. Odborník se musí vypořádat s tím, že nějaký pojem není přesně vysvětlený, či že takový příklad dosud nebyl řešen. Také se bohužel často stává, že je od osob, které tento zákon samy vykládají sděleno, že zrovna toto ustanovení v zákoně být nemělo a pouze nedošlo k jeho vyškrtnutí, tedy že se nemá k takovému ustanovení přihlížet, ač je součástí tohoto zákona. S tímto si ale odborník logicky vystačit nemůže. Není možné, aby si osoba domýšlela, co zrovna v zákoně být nemělo, či naopak mělo. Právní jistota je tedy poškozena.

Nemohu však říci, že veškerá ustanovení ObčZ jsou špatná. Naopak, některá ustanovení mají opravdu krásnou myšlenku. Například se mi líbí, že zákonodárce rozšířil dědickou nezpůsobilost o domácí násilí, či že pozůstalý manžel má více výhod z hlediska sociálního zabezpečení, neboť po úmrtí druhého manžela se často vše mění.

Úvaha de lege ferenda

Nyní bych se, po vcelku kritickém zhodnocení současné právní úpravy, pokusila zamyslet nad právní úpravou, která by byla vhodnější.

Dle mého názoru by bylo v první řadě vhodné vyjasnit některé pojmy, které ObčZ používá, aby nedocházelo k interpretační nouzi. Předcházelo by se tím tak sporům, které kvůli užívání určitých pojmů dochází. Stejně tak by se méně zatěžoval soudní aparát.

Jisté interpretační nedostatky ale nejsou jedinou věcí, která mi na současné právní úpravě nevyhovuje. Nevyhovující jsou pro mě i určitá ustanovení ObčZ.

Pokud bych mohla jmenovat, tak v rámci dědického práva bych se ráda vrátila k ObčZ1964, který sice neznal pojmy jako odkaz, či dědickou smlouvu, ale nemyslím si, že by se jednalo o instituty, které by se měly vracet do současné právní úpravy. Stejně tak nevidím důvod tak rozsáhlého rozšíření dědických tříd. Dochází tím akorát k průtahům v řízení. Dále bych uváděla vedle manžela i registrovaného partnera, který je sice uváděn v přechodných ustanoveních ObčZ, ale dle mého názoru by bylo vhodné ho uvádět přímo v rámci jednotlivých ustanovení ObčZ.

Další oblastí, kterou bych upravila, by byla oblast společného jmění manželů. Netajím se tím, že bych společné jmění manželů jako takové zrušila. Jednalo by se tak o převrat v rámci společného jmění manželů. Dle mého názoru by mělo vznikat společné jmění manželů na bázi dobrovolnosti, nikoli povinnosti. Na manžele je tak kladeno skutečně velké zatížení, a to zejména v odpovědnosti za dluhy a svobodě v nakládání s majetkem a jeho výnosy. Samozřejmě, manželé si mohou smluvně upravit společné jmění manželů tak, že budou mít režim oddělených jmění, ale už pro to musí něco udělat. Domnívám se tak, že by měli manželé sami rozhodnout, zda chtějí či nechtějí, aby mezi nimi společné jmění vznikalo. Bohužel si nemyslím, že by v nejbližší době mohlo dojít ke zrušení institutu společného jmění manželů.

Abych ale nebyla pouze kritická, musím říci, že také většinu ustanovení bych nechala tak, jak jsou nyní. Jen by bylo vhodné jednotlivá ustanovení více propracovat. Dle mého názoru je novelizace ObčZ nutná.

Z výše uvedeného je patrné, že současná právní úprava má značné nedostatky. Takové nedostatky se ale dají odstranit. Doufám tedy, že zákonodárce vyslyší prosby odborné i laické veřejnosti a upraví ObčZ tak, aby byl použitelný ještě po mnohá desetiletí.

Seznam použitých zdrojů

1. Seznam použité literatury

Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I, II Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 1600 s. ISBN 978-80-7400-107-9.

Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanskému zákoníku

DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. Občanské právo hmotné. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolter Kluwer ČR, 2013, 432 s. ISBN 978-80-7478-325-8.

Dvořák, J. Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2., rozšířené vydání, Praha: ASPI, a.s., 2007, 264 s. ISBN 978-80-7357-262-4.

Fiala, R., Drápal, L. a kol.: Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475-1720). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 648 s. ISBN 978-80-7400-570-1.

Hrušáková, M., Králíčková, Z., Westphalová, L. a kol.: Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 1380 s. ISBN 978-80-7400-503-9.

Lavický, P. a kol.: Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

Macková, A. Muzikář, L. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář s důvodovou zprávou a judikaturou. Praha: Leges, 2016, 864 s. ISBN 978-80-7502-122-9.

Régimes matrimoniaux de participation aux acquets et autres mécanismes participatifs entre époux en Europe, Société de législation comparée, 28 rue Saint Guillaume 75007 Paris, 2016, I.S.B.N. 978-2-36517-058-1, I.S.S.N. 1761-2632

Svoboda, J., Klička, O., Dědické právo v praxi, 1. vydání. Praha : C. H. Beck 2014, 408 s. ISBN: 978-80-7400-266-3.

Svoboda, K., Tlášková, Š., Vláčil, D., Levý, J., Hromada, M. a kol.: Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, 1054 s. ISBN 978-80-7400-297-7.

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník, 2. vydání, Praha: C.H.Beck, 2012, 3614 s. ISBN 978-80-7400-428-5. ISBN 978-80-7400-428-5.

Štenglová, I., Havel, B., Čileček, F., Kuhn, P., Šuk, P.: Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017, 1128 s. ISBN 978-80-7400-540-4.

Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 728 s. ISBN 978-80-7478-579-5.

Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala J; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a.s., 2014, 752 s. ISBN 978-80-7478-457-6.

Tilsch, E. Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Praha: Sborník věd právních a státních, Bursík & Kohout, 1905, 157 s.

Voříšek, V. Zákon o důchodovém pojištění. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, 505 s. ISBN 978-80-7179-576-6.

WINTEROVÁ, A., MACKOVÁ, A., a kol. Civilní právo procesní. První část - Řízení nalézací. Praha: Linde, 2014. 621 s. ISBN 978-80-7201-940-3.

ZUKLÍNOVÁ, M., DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J. a kol.: Občanské právo hmotné. Svazek 2. Díl druhý: Rodinné právo. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2016, 196 s. ISBN 978-80-7478-937-3.

Seznam použitých internetových zdrojů

Dědické řízení v Německu.[online]. Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci ve spolupráci s Radou notářů Evropské unie (CNUE). Poslední změna 25.10.2017. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-de-cs.do?member=1.

Dědické řízení v Itálii. [online]. Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci ve spolupráci s Radou notářů Evropské unie (CNUE). Poslední změna 15.9.2017. [cit. 2017-2-15]. Dostupné z https://e-justice.europa.eu/content_succession-166-it-cs.do?member=1#toc_7

A Guide to Italian Inheritance law: All the information you need to Italian Succession | © Copyright 2015, Italian Inheritance Law - Disclaimer. Testamentary succession. [online]. Poslední změna 14.10.2012. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.italianinheritance.it/testamentary-succession/>

Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Německu, 2012 [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE.[cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/germany/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry/>

Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Itálii, 2012. [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/italy/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry>

Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry ve Francii, 2012.[online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012 CNUE. [cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/france/topics/3-Jak-si-mohou-manželé-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry>

Jak si mohou manželé upravit své majetkoprávní poměry?. Páry v Polsku, 2012. [online]. Páry v Evropě. Právo pro páry ve 27 členských státech v Evropě. © 2012

CNUE.[cit. 2017-12-15]. Dostupné z <http://www.coupleseurope.eu/cs/poland/topics/3-Jak-si-mohou-manžele-upravit-své-majetkoprávn%C3%AD-poměry>

Seznam použitých právních předpisů

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod

Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách)

Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon)

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon)

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 946/1811 Sb., obecný zákoník občanský

Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád)

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Vyhláška č. 297/2012 Sb., o náležitostech Listu o prohlídce zemřelého, způsobu jeho vyplňování a předávání místům určení, a o náležitostech hlášení ukončení těhotenství porodem mrtvého dítěte, o úmrtí dítěte a hlášení o úmrtí matky (vyhláška o Listu o prohlídce zemřelého)

Seznam použité judikatury

Usnesení Nejvyššího soudu, ze dne 23.9.2004, sp. zn. 21 Cdo 653/2004, dostupné na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soud ze dne 27. 6. 2006, sp. zn. 33 Odo 240/2005, dostupné na www.nsoud.cz

Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky z 15.9. 2016, sp. zn. 21 Cdo 5543/2015, dostupný na www.nsoud.cz

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 30.12.1997, č. j. 24 Co 315/97-82.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.05.2007, sp. zn. 21 Cdo 2045/2006, dostupný na www.nsoud.cz

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 8. 1. 2008, sp. zn. 22 Cdo 2793/2006, dostupný na www.nsoud.cz

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. 4. 2000, sp. zn. 22 Cdo 1658/98, uveřejněný pod číslem 49/2001 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na www.nsoud.cz

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 22 Cdo 1668/2003, uveřejněný pod číslem 50/2005 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupný na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. 22 Cdo 3192/2015, dostupné na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 3. 2015, sp. zn. 22 Cdo 3766/2012, dostupné na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2.4.2008, sp.zn. 20 Cdo 458/2007, uveřejněné pod č. 4/2009 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, dostupné na www.nsoud.cz.

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28.11.2012, sp. zn. 22 Cdo 2480/2010, dostupný na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 11.3.2015, sp. zn. 22 Cdo 4007/2014, dostupné na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29.04.2009, sp. zn. 21 Cdo 5455/2007, dostupné na www.nsoud.cz.

Usnesení Nejvyššího soudu České Republiky ze dne 19.06.2013, sp. zn. 21 Cdo 3842/2011, dostupné na www.nsoud.cz.

Seznam ostatních zdrojů

ŠEŠINA, Martin. Společné jmění manželů, a co s ním?. AdNotam.2017, roč. 22, č. 5, s. 15-16.

KLEIN, Šimon. Zákonný manželský majetkový režim z komparativního hlediska. AdNotam.2017, roč. 23, č. 6, s. 3-7.

Právní postavení pozůstalého manžela

Abstrakt

Tématem rigorózní práce je právní postavení pozůstalého manžela. V úvodu této práce jsem se zaměřila na smrt manžela, kterou se stává druhý manžel manželem pozůstalým. V rámci této kapitoly jsem přihlédla jak k hmotně-právním, tak k procesně-právním aspektům právní úpravy, tedy k dokazování smrti, včetně řízení o určení data smrti, ale i k domněnce smrti, včetně nevěstnosti. Pokusila jsem se pak poukázat na problematiku určování data smrti, spojenou s dědickým právem.

V rámci druhé kapitoly věnující se postavení pozůstalého manžela z hlediska dědického práva jsem se zaměřila na dědické právo jako takové, včetně dědické nezpůsobilosti a svéprávnosti. V rámci tohoto tématu jsem se pokusila rozebrat postavení pozůstalého manžela jako zákonného dědice (jeho postavení v rámci první a druhé dědické třídy), na manžela jakožto nezpůsobilého dědice, též jako dědice závětního a nakonec jako dědice z dědické smlouvy. Snažila jsem se též zamyslet nad otázkou, proč není v právní úpravě České republiky považován pozůstalý manžel za dědice nepominutelného, ačkoli v jiných právních úpravách manžel nepominutelným dědicem je.

Další kapitola se zabývala postavením pozůstalého manžela z hlediska společného jmění manželů. Zprvu bylo nutné vymezit pojem společného jmění manželů, jakož i druhy režimů společného jmění manželů v České republice. V rámci této kapitoly jsem se zaměřila dále na důsledky spojené se smrtí jednoho z manželů, tedy na zánik společného jmění manželů a vypořádání společného manželů, ale i na specifické situace s tím související, včetně pozůstalostního řízení.

Konečně poslední kapitola se zabývala zabezpečením pozůstalého manžela, kdy byla zejména zohledněna právní úprava v zákoně č. 89/2012 Sb., občanském zákoníku, který přinesl do právní úpravy nové typy zabezpečení, které mají za cíl posílit postavení pozůstalého manžela.

Cílem této rigorózní práce bylo zhodnocení současné právní úpravy zabývající se tematikou právního postavení pozůstalého manžela, včetně vymezení určitých úskalí, která tato úprava skýtá. V rámci jednotlivých kapitol jsem se též pokusila stručnou komparací současné právní úpravy a úpravy předešlé, jakž to i o komparaci právní úpravy České republiky a jiných zemí.

Klíčová slova: manžel, smrt, dědic

Legal status of a surviving spouse

Abstract

The topic of my dissertation is legal status of a surviving spouse. In the introductory of this thesis I concentrated on the death of a spouse whereby the other spouse becomes the surviving spouse. Within this chapter I took into account substantive-law aspects, as well as procedural-law aspects of legal regulation, that means proving death, including proceedings to determine date of death, but also presumption of death, including declaration of death of a missing person. Then, I tried to point out the issue of determining the date of death relating to law of succession.

Within the second chapter devoted to the status of a surviving spouse in terms of law of succession, I have focused on law of inheritance as such, including legal capacity and incapacity to inherit. Within this topic I tried to analyse the status of the surviving spouse as a statutory heir (his/her position as the heir of the first and second degree), the spouse as an incompetent heir, also as a testamentary heir, and finally as an heir subject to an inheritance contract. I also tried to think about the question why in the law of the Czech Republic the surviving spouse is not considered as the forced heir, while in other jurisdictions a spouse is a forced heir.

Another chapter deals with the status of a surviving spouse in view of community property of spouses. Firstly, it was necessary to define the concept of community property, as well as other property regimes of spouses in the Czech Republic. Within this chapter I focused further to consequences related to the death of one of the spouses, that means when the community property extinct, and settlement of community property, but also to relating specific situations, including inheritance proceedings.

Finally, the last chapter deals with the security of a surviving spouse, in particular taking into account Act No. 89/2012 Sb., the Civil Code, which brought into the legal regulation new types of security, aim of which is to strengthen the position of the surviving spouse.

The purpose of this dissertation was evaluation of current legal regulation dealing with the topic of legal status of a surviving spouse, including definitions of associated pitfalls. In single chapters I have also attempted a brief comparison of the current legislation and the previous one, as well as comparison of Czech legal rules and legislation of other countries.

Key words: spouse, death, heir